

**TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ
GÖÇLERİNİN GENEL VE BÖLGESEL
DÜZEYDE EKONOMİK ETKİLERİ**

Uğur ERDEM

**Doktora Tezi
İktisat Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU
2022
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

Uğur ERDEM

**TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇLERİNİN GENEL
VE BÖLGESEL DÜZEYDE EKONOMİK ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU**

ERZURUM-2022

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇLERİNİN GENEL VE BÖLGESEL DÜZEYDE EKONOMİK ETKİLERİ" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

23.08.2022

Aslı Islak İmzalıdır.

Uğur ERDEM

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU danışmanlığında, Uğur ERDEM tarafından hazırlanan bu çalışma 20/07/2022 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Erkan TOKUCU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Kerem KARABULUT

İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Muhammed Kürşat TİMURÖĞLU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi Şaduman YILDIZ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır.

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİSİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	XI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE ULUSLARARASI GÖÇE KAVRAMSAL BAKIŞ

1.1. GÖÇ OLGUSU VE GÖÇ TÜRLERİ.....	4
1.2. GÖÇ TÜRLERİ	6
1.2.1. İç Göç- Uluslararası Göç.....	7
1.2.2. Zorunlu Göç-Gönüllü (Serbest) Göç.....	7
1.2.3. Emek (İş Gücü) Göçleri- Sığınmacılık (Mültecilik)	9
1.2.4. Geçici/Kısa Süreli Göç- Kalıcı/Uzun Süreli Göç.....	11
1.2.5. Düzenli-Düzensiz Göç	12
1.2.6. Beyin Göçü.....	13
1.2.7. Mübadele Göçleri.....	14
1.2.8. Petersen' in Göç Sınıflandırması.....	14
1.2.8.1. İlkel/Basit Göç	14
1.2.8.2. Sürücü/Zoraki Göç	15
1.2.8.3. Yönlendirilen Göç	15
1.2.8.4. Kitleli Göçler	15
1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN TANIMI VE NEDENLERİ.....	16
1.4. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ	18
1.4.1. Ekonomik Nedenler.....	19
1.3.2. Politik Nedenler.....	20
1.3.3. Demografik ve Çevresel Nedenler	21
1.5. ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI	21
1.5.1. Ravenstein 'in Göç Kanunları	23

1.5.2. Neo-Klasik Ekonominin Makro Göç Kuramı	26
1.5.3. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı	26
1.5.4. İş Gücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı	27
1.5.5. İkili İş Gücü Piyasası Kuramı (İkiye Bölünmüş İş Gücü Piyasası)	27
1.5.6. Dünya Sistemleri Kuramı (Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi)	29
1.5.7. İlişkiler Ağı Kuramı (Network Kuramı)	31
1.5.8. Göç Sistemleri Kuramı	33
1.5.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı (Intervening Opportunities).....	34
1.5.10. İtme-Çekme Kuramı.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN TEORİK KAPSAMI

2.1. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ TANIMI VE KAPSAMI.....	38
2.2. GÖÇMEN İŞÇİ KAVRAMI	38
2.2.1. Yasal Göçmen İşçi	39
2.2.2. Kaçak Göçmen İşçi	39
2.2.3. Misafir (Konuk) Göçmen İşçi	40
2.2.4. ILO Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi	40
2.2.5. BM Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi	40
2.2.6. AB Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi	41
2.3. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNE YÖNELİK DÜZENLEMELER	42
2.3.1. İstihdam Amacıyla Göç Hakkında 97 Sayılı Sözleşme	42
2.3.2. Göçmen İşçiler Hakkında 143 Sayılı Sözleşme	43
2.3.3. Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	43
2.4. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ	44
2.4.1. 16. ve 20. Yüzyıllar Arası Uluslararası İş Gücü Göçü Hareketi	46
2.4.2. Birinci Dünya savaşı Sonrası Uluslararası İş Gücü Göçü.....	52
2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Uluslararası İş gücü Göçü	54
2.4.4. Yirmi Birinci Yüzyıldaki Uluslararası İş gücü Göçü	57
2.5. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN ETKİLERİ	61
2.5.1. Uluslararası İş Gücü Göçünün Kaynak Ülkeler Üzerine Etkileri	62

2.5.2. Uluslararası İş Gücü Göçünün Hedef Ülkeler Üzerine Etkileri	65
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ VE GÖÇMEN İSTİHDAMI

3.1. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ TARİHİ	70
3.1.1. 1923-1945 Dönemi.....	72
3.1.2. 1945-1980 Dönemi.....	73
3.1.3. Küreselleşme Döneminde Uluslararası İş Gücü Göçü (1980-2020).....	73
3.2. TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER.....	75
3.2.1. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun	76
3.2.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	79
3.2.3. 6735 Sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu	81
3.3. LİTERATÜR ÖZETİ	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE GENELİ VE BÖLGESEL DÜZEYDE SEÇİLMİŞ MAKRO DEĞİŞKENLER İLE ÇALIŞMA İZNİ VERİLEN GÖÇMEN İŞÇİ SAYISI ARASINDAKİ İLİŞKİ: AMPİRİK ANALİZ

4.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI	92
4.1.1. Değişkenlerin Tanımı ve Veri Seti.....	93
4.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	95
4.2.1. Zaman Serisi Analizi	95
4.2.1.1. ARDL Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli	95
4.2.1.2. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi.....	96
4.2.1.3. Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi	97
4.2.1.4. Granger Nedensellik.....	97
4.2.1.5. Etki Tepki (impulse-response) Analizi.....	98
4.2.2. Panel Veri Analizi	98
4.2.2.1. Tek Değişkenli Regresyon Analizi.....	99
4.3. ÇALIŞMANIN MODEL VE HİPOTEZLERİ.....	99
4.3.1. Çalışmanın Zaman Serisi Modelleri.....	99

4.3.2. Çalışmanın Hipotezleri.....	100
4.4. ÇALIŞMADAN ELDE EDİLEN ANALİZ BULGULARI	101
4.4.1. Birim Kök Testleri	101
4.4.2. Model 1'in (İşsizlik-Uluslararası Göç) Analiz Sonuçları.....	104
4.4.3. Model 1'in (İşsizlik-Uluslararası Göç) Nedensellik Analizi Sonuçları	109
4.4.4. Model 2'nin (Enflasyon-Uluslararası Göç) Analiz Sonuçları.....	112
4.4.5. Model 2'nin (Enflasyon-Uluslararası Göç) Nedensellik Analizi Sonuçları....	116
4.4.6. Model 3'ün (SANAYİ-LNGOC) Analiz Sonuçları	118
4.4.7. Model 4'ün (GOCİST-LNGOC) Analiz Sonuçları	122
4.5. PANEL VERİ ANALİZİ: BÖLGESEL ANALİZ (2011-2019)	123
4.5.1. Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares (OLS)	123
4.5.2 Değişkenlerin Panel Regresyon Modelleri.....	125
4.5.2.1. Panel Regresyon Model 1: (Bölgesel GSYH -Göç)	126
4.5.2.2. Panel Regresyon Model 2: (Bölgesel İşsizlik-Göç)	128
4.5.2.3. Panel Regresyon Model 3: (Bölgesel Enflasyon-Göç).....	129
4.5.2.4. Panel Regresyon Model 4: (Bölgesel Kişi Başına Gelir Düzeyi-Göç).....	130
SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	132
KAYNAKÇA	141
ÖZGEÇMİŞ.....	159

ÖZET**DOKTORA TEZİ****TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇLERİNİN GENEL VE
BÖLGESEL DÜZEYDE EKONOMİK ETKİLERİ****Uğur ERDEM****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU****2022, 159 Sayfa**

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU (Danışman)
Prof. Dr. Kerem KARABULUT
Doç. Dr. Muhammed Kürşat TİMÜROĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Şaduman YILDIZ
Prof. Dr. Erkan TOKUCU

Uluslararası göç hareketliliğinin küresel anlamda artması ve etkilerinin önemli boyutlara ulaşması göç konusuna yönelik tartışmaları güncel tutmaktadır. Büyük çoğunluğu ekonomik nedenlerle gerçekleşen uluslararası göçler hedef ve kaynak ülkeleri ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye’de çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkinin genel ve bölgesel düzeyde belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ampirik analizde öncelikle 2008-2020 dönemine ait aylık veriler kullanılarak dört farklı modele Zaman Serisi Analizi uygulanmaktadır. Elde edilen bulgulara göre çalışma izni verilen göçmen iş gücündeki artış uzun dönemde işsizlik oranını artırmaktadır. Bölgesel makroekonomik değişkenler ile göç arasındaki ilişkinin araştırıldığı ikinci modelde ise 2011-2019 dönemine ait yıllık veriler ele alınmaktadır. Düzey2 bölgelerine ait değişkenlerin dahil edildiği model Panel Veri Analizi yöntemiyle tahmin edilmiştir. Panel Veri Analizinden elde edilen bulgulara göre bölgesel düzeyde çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artış, işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme ve kişi başına düşen gelir düzeyini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası İş Gücü Göçü, Büyüme, Enflasyon, İşsizlik, Zaman Serileri Analizi, Panel-Regresyon Analizi

ABSTRACT**PH. D. DISSERTATION****GENERAL AND REGIONAL ECONOMIC IMPACTS OF INTERNATIONAL
LABOR MIGRATION IN TURKEY****Uğur ERDEM****Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU****2022, Page: 159**

Jury: Assist. Prof. Dr. Tuba ŞAHİNOĞLU (Advisor)
Prof. Dr. Kerem KARABULUT
Assoc. Dr. Muhammed Kürşat TİMÜROĞLU
Assist. Prof. Dr. Şaduman YILDIZ
Prof. Dr. Erkan TOKUCU

The global increase in international migration mobility and its significant effects keep the discussions on migration up to date. International migrations, most of which occur for economic reasons, affect the destination and source countries economically, socially, politically and culturally. In this direction, it is aimed to determine the relationship between the number of migrant workers granted work permit and unemployment, inflation, economic growth and per capita income at the general and regional level in Turkey. In the empirical analysis, Time Series Analysis is applied to four different models by using monthly data for the 2008-2020 period. According to the findings, the increase in the migrant workforce granted work permit increases the unemployment rate in the long run. In the second model, in which the relationship between regional macroeconomic variables and migration is investigated, annual data for the period of 2011-2019 are discussed. The application in which variables belonging to Leve2 regions were included was estimated by Panel Data Analysis method. According to the findings, the increase in the number of migrant workers granted work permit at the regional level increases unemployment, inflation, economic growth and per capita income.

Keywords: Migration, International Labor Migration, Growth, Inflation, Unemployment, Time Series Analysis, Panel-Regression Analysis

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİSİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
EVW	: Gönüllü İşçi Projesi
ILO	: International Labour Organization
IOM	: International Organization Migration
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development
OHCHR	: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UK	: United Kingdom
UN	: United Nations
UNDESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
WEF	: World Economic Forum

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Göç Türleri ve Petersen'in Göç Sınıflandırmaları.....	6
Şekil 1.2. Uluslararası İş Gücü Göçünün Nedenleri	19
Şekil 1.3. Uluslararası Göç Kuramları.....	22
Şekil 4.1. Model 1: CUSUM ve CUSUM SQUARE Testleri	109
Şekil 4.2. Model 1:AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	110
Şekil 4.3. Model 2: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri	117
Şekil 4.4. Model 3: CUSUM ve CUSUMQ Grafikleri.....	120
Şekil 4.5. Model 3: Etki Tepki Analizi (SANAYİ-İnGOC)	122

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Batı Avrupa Ülkelerinde Göçmen Sayıları (1950-1975 Bin Kişi).....	57
Tablo 2.2. Birleşmiş Milletler Bölgesi Göçmenler 1995-2020	58
Tablo 2.3. Uluslararası Göçmen Sayıları ve Yüzdelik Dilimleri 1970-2019	59
Tablo 2.4. Göçmen İşçilerin Hedef Ülkelerin Gelir Düzeylerine Göre Yüzdelik (%) Dağılımı 2013-2017	60
Tablo 2.5. Göçmen İşçilerin, Hedef Ülkelerin Gelir Düzeyine ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2017.....	61
Tablo 2.6. En Fazla İşçi Döviz Alan İlk 10 Ülke (Milyar Dolar Cari Fiyatlarla)	64
Tablo 2.7. En Fazla Uluslararası Göç Veren 20 Ülke ve Nüfusa Oranı (Milyon)- (1995-2020).....	65
Tablo 2.8. En Fazla İşçi Döviz Gönderen İlk 10 Ülke (Milyar Dolar Cari Fiyatlarla)	67
Tablo 2.9. En Fazla Uluslararası Göç Alan 20 Ülke ve Nüfusa Oranı (Milyon)- (1995-2020).....	68
Tablo 3.1. Çeşitli Kaynaklara Göre 19. Yüzyıldan Bu Yana Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göçler.....	71
Tablo 4.1. Zaman Serisi Analizinde Değişkenlerinin Tanımı	93
Tablo 4.2. Çalışmanın Temel Hipotezleri	100
Tablo 4.3. ADF, PP ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları	102
Tablo 4.4. Model 1: Sınır Testi Sonuçları	105
Tablo 4.5. Model 1: Uzun Dönem Katsayıları ve ARDL (4, 7) Modelinin Tahmin Sonuçları.....	105
Tablo 4.6. Model 1: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	107
Tablo 4.7. Model 1: Tanısal Testler	108
Tablo 4.8. Model 1: İşsizlik-Göç VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu	111
Tablo 4.9. Model 1: Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Normallik Test Sonuçları..	111
Tablo 4.10. Model 2: Sınır Testi Sonuçları	113
Tablo 4.11. Model 2: Uzun Dönem Katsayıları ve ARDL (8, 7) Modelinin Tahmin Sonuçları	113
Tablo 4.12. Model 2: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (ARDL 8, 7) ...	114
Tablo 4.13. Model 2: Tanısal Testler	115

Tablo 4.14. Model 2: Enflasyon-Göç VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu	117
Tablo 4.15. Model 2: Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Normallik Test Sonuçları	118
Tablo 4.16. Model 3: VAR modeli için Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi	119
Tablo 4.17. Model 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları.....	119
Tablo 4.18. Model 3: Varyans Ayırıştırması Sonuçları (SANAYİ).....	121
Tablo 4.19. Model 3: Varyans Ayırıştırması (lnGOC).....	121
Tablo 4.20. Panel Veri Analizinde Değişkenlerin Tanımı	124
Tablo 4.21. Panel Veri Analizinde Bölgelerin Kodlanması	124
Tablo 4.22. Panel Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	126
Tablo 4.23. Model 1: Göç-Bölgesel GSYH Analiz Sonuçları	127
Tablo 4.24. Model 2: Göç- Bölgesel İşsizlik Analiz Sonuçları.....	128
Tablo 4.25. Model 3: Göç Bölgesel Enflasyon Analiz Sonuçları	129
Tablo 4.26. Model 4: Göç-Kişi Başına Gelir Düzeyi Analiz Sonuçları.....	130

ÖNSÖZ

Atatürk Üniversitesinde doktora eğitimine başladığım süreden itibaren desteklerini esirgemeyen, engin bilgilerinden ve deneyimlerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Menşure KOLÇAK ve Prof. Dr. Kerem KARABULUT hocama en içten duygularıyla sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Görüş ve önerileriyle önemli katkılar sağlayan tez izleme komitemin değerli üyesi ve tez jüri üyesi Doç. Dr. Muhammed Kürşat TİMURÖĞLU'na, yapıcı eleştirilerinden ve katkılarından dolayı değerli tez jüri üyesi Prof. Dr. Erkan TOKUCU' ya, tez jüri üyesi Dr. Öğr. Üyesi Şaduman YILDIZ'a teşekkür ederim. Ayrıca görüş, öneri ve katkılarından dolayı değerli Dr. Gürkan BOZMA'ya teşekkür ederim. Çalışmanın uygulama bölümüne katkılarından dolayı Prof. Dr. Ferda Yerdelen TATOĞLU'na teşekkür ederim.

Bu tezin her aşamasında bilgi ve deneyimlerinden yararlanma imkânı sağlayarak değerli görüş ve önerileri ile beni motive eden, ekonometri eğitiminde yol gösteren, akademik yayınlarda desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, her konuda hoşgörölü ve sabırlı tutum sergileyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tuba ŞAHİNOĞLU'na en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Son olarak bu zorlu süreçte yanımda olan, her konuda desteklerini hissettiğim kıymetli anneme, babama, ablama, yeğenlerime, kardeşim Av. Hüseyin ERDEM'e ve Hürriyet YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunuyorum.

Erzurum-2022

Uğur ERDEM

GİRİŞ

Göç olgusu sermaye, finans hareketleri ve bilgi akışı gibi ulusal sınırların dışına çıkan aktif bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün kendini yenileyen yapısı ve geçmişten günümüze kadar güncelliğini koruması yeni göç tiplerini beraberinde getirmiştir. Bu bakımdan göçler geçmiş dönemlerde bireysel ya da kitlesel olarak zorunlu bir hareketlilik iken sonraki süreçte nedenine, mesafesine, süresine ve amacına göre çeşitlilik göstermiştir. İlk çağlarda demografik büyüme ve iklim değişikliklerinden dolayı gerçekleşen göçler daha sonra yerini zorunlu göç hareketlerine bırakmıştır. Uluslararası iş gücü göçü fetih ya da savaş gibi nedenlerden dolayı köle iş gücü göçü olarak başlamıştır. Orta çağın sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinin gelişmesi ve sömürge alanlarını genişletmesi, iş gücü göçünü köle emek gücünden sözleşmeli işçiliğe, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da kolonyal işçi sistemi ve misafir işçi sistemine taşımıştır. Köle iş gücü sistemi 16. yüzyılda keşfedilen kuzey ve güney kıtalarında şeker, pamuk ve kahve plantasyonlarında çalıştırılmak üzere zorunlu göçe dahil edilen köleler ile başlamıştır.

Küresel ölçekte kendi ülkesi dışında ikamet eden göçmen sayısı 2020 yılında toplam 281 milyon olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda 2000-2010 yılları arasında uluslararası göçmen sayısı yaklaşık olarak 48 milyon, 2010-2020 döneminde ise 60 milyon artış göstermiştir. Bu artışlar iş gücü göçleri ya da aile göçlerinden kaynaklanmaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan insani krizler 2000-2020 sürecinde mevcut mülteci ve sığınmacı sayısını 17 milyon artırmıştır. Son 20 yılda hızlı bir artış trendi gösteren mülteci ve sığınmacı sayısı dünya çapında uluslararası göçmenlerin toplam sayısının %12'sine ulaşmıştır. Uluslararası göçmenlerin dünya nüfusuna oranı ise %4 olarak gerçekleşmiştir (UN DESA, 2020: 6).

2020 yılı verilerine göre dünya geneli uluslararası göçmenlerin %65'i (182 milyon) yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır. %31'i (86 milyon) ise orta gelirli ülkelerde yer alırken çoğunluğu yüksek orta gelirli ülkeleri tercih etmektedir. Buna ilaveten yaklaşık 12 milyon göçmen ise düşük gelirli ülkelerde ikamet etmektedir. Bu sayı toplam göçmenlerin %4'üne karşılık gelmektedir. Bu bakımdan uluslararası göçlerin hedef ve kaynak ülkelere etkileri önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir.

Türkiye uluslararası göç rejimleri kapsamında ele alındığında, Batı Avrupa ülkelerine işçi göçü veren bir ülke konumunda iken 2000’li yıllar itibariyle göç alan ülke konumuna gelmiştir. Türkiye’de meydana gelen göç hareketleri gerek coğrafi konum gerekse komşu ülkelerin ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunları nedeniyle artış göstermektedir. Türkiye’nin önemli deniz yollarının olmasının yanı sıra Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlaması bakımından yoğun göçmen girişlerine ve göçmenler tarafından geçiş ülkesi olarak kullanılmasına neden olmaktadır. Yabancı işçilerin Türkiye’de iş gücüne katılmaları son yıllarda önemli bir seviyeye gelmiş olsa da çalışma izni verilen göçmen işçilerin görünür hale gelmesi 1990’lı yıllardan itibaren başlamıştır. Türkiye’de 2003 yılında çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı 855 kişi ile sınırlı iken bu sayı 2020 yılında yaklaşık 124 bin kişiye ulaşmıştır. Bu işçilerin eğitim durumları, mesleki becerileri, sektörel dağılımı ve ekonomik etkileri büyük bir önem arz etmektedir. Bu önemin ilerleyen yıllarda artacağı ve bu etkilerin incelenmesi ve tespit edilmesi gelecekte izlenecek politikalara ışık tutacaktır. Ayrıca göçmen işçilerin bölgesel olarak farklı dağılım sergilemesi ekonomik etkilerinin bölgesel olarak farklılaşmasına sebep olmaktadır. Göçmen işçilerin makro ekonomik göstergeler üzerindeki etkisine yönelik çalışmalar oldukça kısıtlı ve teorik düzeyde ele alınmış olup bölgesel düzeyde etkilerine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışma, uluslararası göçmen işçilerin Türkiye ekonomisine etkilerinin genel ve bölgesel düzeyde ampirik yöntemlerle araştırılmasını içermektedir.

Bu tezin amacı uluslararası iş gücü göçü ile işsizlik, enflasyon, büyüme ve kişi başına düşen gelir gibi seçilmiş makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin Türkiye geneli ve bölgesel düzeyde ekonometrik analiz aracılığıyla araştırılmasıdır. Bu kapsamda ilk analiz zaman serisi analizi olup çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile işsizlik, enflasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. 2008-2020 dönemine ilişkin aylık veriler kullanılarak Türkiye geneli ampirik analiz gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya yönelik verilerin sınırlı olması ve çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının aylık olarak 2008 yılından itibaren yayınlanmaya başlaması dolayısıyla başlangıç olarak 2008 yılının ilk ayı seçilmiştir. Zaman serisi uygulamasının temel hipotezi uluslararası iş gücü göçünün ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyeceği ve enflasyon oranı ile işsizlik oranını artıracığı yönündedir.

Çalışmada ayrıca panel veri analizi yöntemiyle (Düzey2) 26 bölgede çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile enflasyon, büyüme, işsizlik ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Panel veri analizinde bölgesel düzeyde çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının 2011 yılından itibaren yayınlanması ve verilerin kısıtlı olmasından dolayı 2011-2019 dönemi seçilmiştir. İlgili döneme ilişkin seriler yıllık verilerden oluşmakta ve 26 bölgede çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile bölgesel makro değişkenler arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

Göç literatürü detaylı bir şekilde incelendiğinde göç olgusuna yönelik çalışmalar mülteci, sığınmacı ve net göç üzerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın, çalışma izni verilen göçmen işçilerin ekonomik etkilerini bölgesel ve genel düzeyde analiz etmesi nedeniyle literatürdeki boşluğu doldurarak önemli bir katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca literatürde çalışma izni verilen göçmen işçilerin bölgesel düzeyde ekonomik etkilerine yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde göç kavramı, türleri, uluslararası göç teorileri ve nedenleri ele alınmaktadır. İkinci bölümde uluslararası iş gücü göçünün tanımı ve kapsamı, uluslararası iş gücü göçüne yönelik ulusal ve uluslararası düzenlemeler detaylı biçimde açıklanarak uluslararası iş gücü göçünün küresel bağlamda tarihsel gelişim sürecine yer verilmektedir. Üçüncü bölümde Türkiye’de uluslararası iş gücü göçünün tarihsel gelişimi dönemler itibariyle incelenmiş ve uluslararası iş gücü göçüne yönelik yasal düzenlemeler açıklanmış, son olarak literatür özetine yer verilmiştir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümü ampirik analizden oluşmaktadır. Zaman serisi analizi ve panel veri analizinin yer aldığı bu bölümde ilk analiz, 2008-2020 dönemine ait aylık veriler kullanılarak Türkiye geneli üzerine olan zaman serisi analizidir. Zaman serisi modeli Eviews 12 paket programı ile tahmin edilmiştir. İkinci analiz olan panel veri analizinde ise çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile enflasyon, işsizlik, büyüme, kişi başına düşen gelir arasındaki ilişki bölgesel ölçekte ele almıştır. 26 bölgeden oluşan uygulama 2011-2019 dönemine ait yıllık veriler yardımıyla tahmin edilmiştir. Panel veri analizi yöntemiyle yapılan bölgesel uygulama Stata/MP 17 paket programı ile tahmin edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) verilerinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE ULUSLARARASI GÖÇE KAVRAMSAL BAKIŞ

1.1. GÖÇ OLGUSU VE GÖÇ TÜRLERİ

Göç, insan hareketliliğini ifade etmekle birlikte insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan ve geçmişten günümüze devam eden bir eylem olmuştur (Deniz, 2014: 177). Yerleşik yaşamın olmadığı ilkel çağlarda iklim ve coğrafi şartlar nedeniyle insanlar kitleler halinde yer değiştirmiştir. Temeli Afrika ve Asya ülkelerine dayanan bu yer değiştirme hareketleri diğer kıtalara da yayılarak süreklilik gösteren bir olgu haline gelmiştir. Bireyler tarih boyunca barınma, güvenlik, ekonomik, sosyal, siyasal ve doğal afet gibi koşulların neden olduğu zorluklarla mücadele edebilmek için farklı kıtalara göç etmeyi tercih etmiştir. Göç hareketine dâhil olan gruplar ya da bireyler boş alanları ya da başkalarının yaşadığı bölgeleri işgal ederek kendi yerleşim yerlerini kurmuştur (Peköz, 2002: 31). Göç olgusu, bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri bir eylem olmasının yanında, bireylerin istekleri dışında gelişen çeşitli faktörlerin etkisi ile de gerçekleşmektedir (Akkayan, 1979: 22). İnsanlık tarihi kadar eski, çok yönlü ve karmaşık bir kavram olan göç olgusu fiziki olarak yer değiştirme eyleminin yanında iktisadi ve kültürel yapıdan başka birine geçiş olarak da ifade edilmektedir. İlk çağlardan itibaren bireyler beslenme, barınma, güvenlik ve doğal afetlerden korunma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerle göç etmeye başlamıştır (Şeker ve Uçan, 2016: 200).

Göç dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer nedenlerden dolayı bireylerin ya da insan topluluklarının hayatlarını sürdürmek üzere bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine kalıcı veya geçici olarak yaptıkları nüfus hareketidir (Özer, 2004: 11). Martin ve Zürcher (2008) göçü, insanların bir yerden başka bir yere hareket etmesi olarak ifade ederken (Martin ve Zürcher, 2008: 3), Türk Dil Kurumu (TDK) ekonomik, toplumsal ve siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye gitmesi ya da yerleşik yaşam alanlarını değiştirmesi olarak tanımlamaktadır (TDK, 2019). Yine International Organization Migration (IOM) (2009)' a göre göç, bir kişinin veya bir grup insanın süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun uluslararası bir sınırı geçmesi veya bir ulus içinde yer değiştirmesidir. Bu yer değiştirme eylemine, mültecilerin, zorunlu göç

ettirilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin ve aile birleşimi gibi farklı nedenlerle hareket eden kişilerin göçü de dâhil edilmektedir (IOM, 2013: 35-36). Diğer bir tanıma göre göç, bireylerin zorunlu olarak veya kendi istekleri doğrultusunda beklentilerine cevap verebilecek eğitim, sağlık, kültürel nedenlerden dolayı yaşam alanlarını değiştirmesi olarak da tanımlanmaktadır (Kaygalak, 2009: 9).

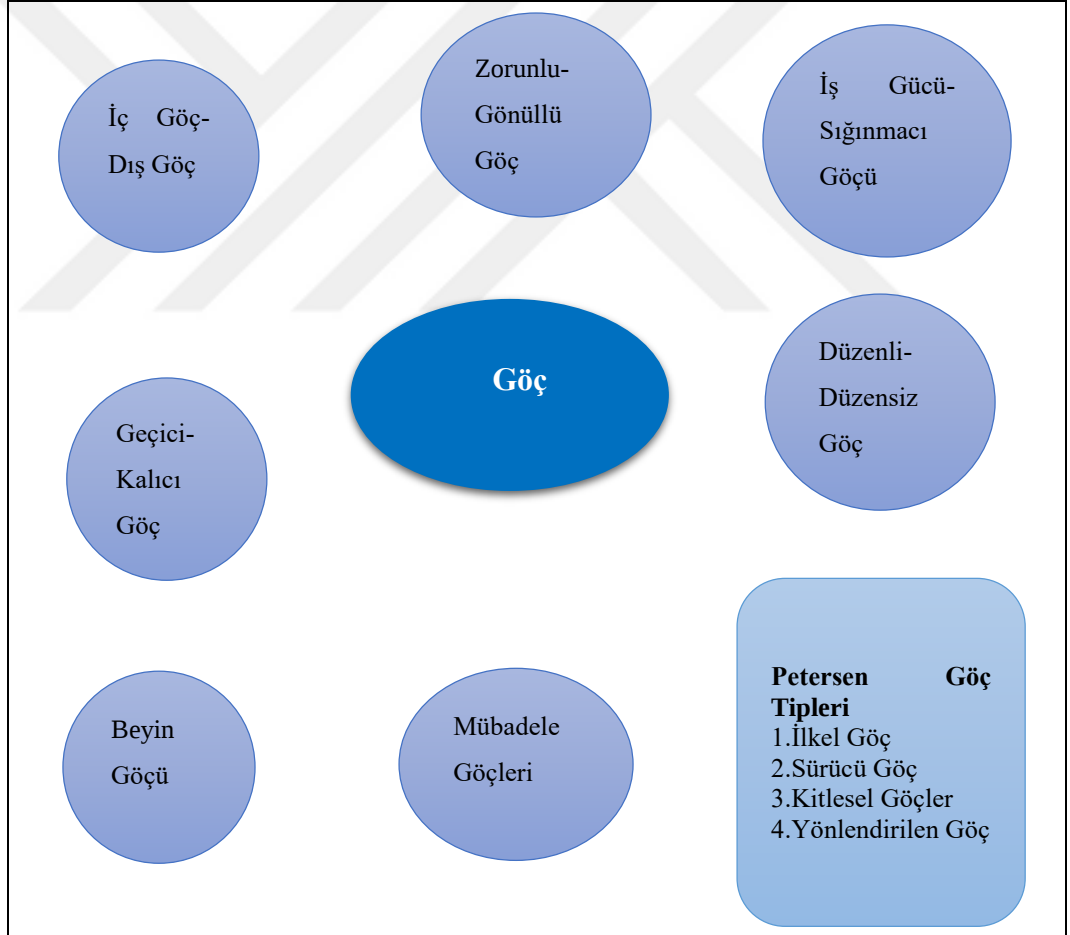
Tarihsel süreçte giderek etki ve sonuçlarını arttıran göç, günümüzde özellikle soğuk savaş ve küreselleşme sürecinden sonra daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür (Çağlar, 2018: 30). Bu bakımdan bir nüfus hareketinin göç olarak değerlendirilebilmesi için bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Hareketin iki farklı bölge arasında ve belli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir (Yıldız, 2018: 6).

Geçmişten günümüze sosyoloji, iktisat, demografi, coğrafya ve siyaset bilimleri tarafından kapsamlı bir şekilde incelenen göç olgusu, çeşitli nedenlere ve farklı yaklaşımlara bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafyacılar, göçü zaman ve mekân açısından ele alırken, sosyologlar göç hareketliliğinin sonuçlarına önem vermekte, ekonomistler ise göçün ekonomik etkileri üzerinde durmaktadır (Sinha ve Atallah, 1987: 5). Çok yönlü bir karaktere sahip olan göç olgusu, bir toplumun ekonomik ve kültürel yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Özellikle ülkelerin nüfus yapısı ve nüfus niteliği üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır (Es ve Ateş, 2009: 210).

Göç sınıflandırmalarının büyük bir çoğunluğu, eylemin gerçekleştiği bölgeler arasındaki uzaklığa dayanmaktadır. Mesafe esasına göre yapılan ayrımlarda, bir ülkenin ulusal sınırları içinde meydana gelen göç hareketliliği iç göç olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, dış göç (uluslararası göç) ise bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak başka bir ülkeye yönelik göç hareketidir (Lewis, 1982: 15). İç göçler yaygın olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara yapılan göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış göçler yani uluslararası göçler ise iç göçlere kıyasla daha uzun mesafeli göçlerdir ve ülkelerin büyüklüğüne, kalkınma düzeyine ve nüfus hareketlerine bağlı olarak çeşitli nedenlerle ülke dışına yapılan göçlerdir (Asar, 2004: 242).

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

Göç sınıflandırmasında ve türlerinin belirlenmesinde; göçün sınırları, nedeni, amacı, süresi, itici ya da çekici faktörleri, yasal ya da yasal olmayışı, kitlesel ya da bireysel olması gibi birçok ayırım bulunmaktadır. Göç olgusu, göç edilen bölgenin ülke sınırları kapsamında olma durumuna göre ‘iç göç’ ülke sınırları dışında olmasına göre ‘dış göç’, nedenleri bakımından ‘zorunlu göç’-‘gönüllü göç’ olarak tanımlanmaktadır. Amaçları bakımından ‘iş gücü göçü/emek göçü’ ya da ‘sığınmacılık/mültecilik’, göç edilen yerde kalma süresi bakımından ‘geçici göç’ ya da ‘kalıcı göç’, hedef bölgelere veya ülkelere ulaşmada kullanılan yöntemler bakımından ‘yasal göç/düzenli göç’ ya da ‘yasal olmayan/düzensiz göç’ gibi ayrımlara göre ifade edilmektedir (Şener, 2017: 4).

Şekil 1.1. Göç Türleri ve Petersen'in Göç Sınıflandırmaları

1.2.1. İç Göç- Uluslararası Göç

İç göç, bireylerin bir ülkenin politik sınırları içerisinde bir bölgeden başka bir bölgeye doğru hareket etmesi olarak ifade edilmektedir. Göç eylemi eyaletler arasında, kırsaldan kentlere, kırsaldan kırsala, kentlerden kentlere ve kentlerden kırsala doğru gerçekleşmektedir. Dolayısıyla iç göç ülkelerin ekonomik büyüklüğüne, kalkınma seviyesine ve refah düzeyine göre ülke içinde meydana gelen bölgesel nüfus hareketlerini kapsamaktadır (WEF, 2017: 14).

Uluslararası göç ise insanların yaşadıkları ülkeden ayrılarak farklı bir ülkeye yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır (WEF, 2017: 14). Diğer bir tanıma göre, uluslararası göç dinamikleri bağlamında ulusal ekonomilerin mevcut ekonomik yapılarından kaynaklanan gelişme farklılıklarının neden olduğu göç hareketleridir (İçduygu, 2006: 48-TÜSİAD). Uluslararası göçün nedenlerinin ve etkilerinin çeşitliliği, çok yönlü bir yapıya sahip olması ve bünyesinde birçok nedeni barındırması tanımlamaları zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma uluslararası göçün ekonomik etkileri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Göç türleri ele alındığında sosyal bilimciler tarafından ilk olarak ülke sınırlarına göre yapılan iç göç ve dış göç ayrımı yapılmaktaydı. Ancak göçün çok boyutlu ve karakteristik bir yapıya sahip olması, tarihsel süreçte derin etkiler bırakması gibi özellikleri bir takım farklı türleri ve tanımlamaları beraberinde getirmiştir. Göçün değişen ve kendini yenileyen bir yapıya sahip olması metodolojik bir anlayışla kavrayabilme çabası gerektirmektedir (Taşçı, 2009: 180).

1.2.2. Zorunlu Göç-Gönüllü (Serbest) Göç

Şiddet içeren anlaşmazlıklar, büyük ekonomik sorunlar ve çevresel faktörler gibi farklı koşullardan doğan, bireylerin hayatta kalmasını ve hayatını devam ettirmesini engellemeye yönelik baskı ve tehditler sonucu oluşan göçler zorunlu göçlerdir. Zorunlu göçe örnek olarak, şiddet, zulüm, sürgün, sınır dışı edilme ve mülteci göçleri gösterilebilir (Bartram, vd., 2019: 151). Ayrıca 1922-1930 yılları arasında Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi zorunlu göç şeklinde gerçekleşmiştir. Din faktörünün belirleyici koşul olduğu mübadele sürecinde Türk oldukları halde Hristiyan Karamanlılar da Yunanistan'a göç etmek zorunda kalmıştır (Çavuşoğlu, 2006: 2). Zorunlu göçler sonucu insanlar doğup büyüdükları ve yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda

kalmaktadırlar. Siyasi şartlar, iç savaş, doğal afet, kıtlık, açlık, salgın ve yaygın insan hakları ihlalleri gibi faktörler milyonlarca insanı yaşadığı yerleri terk etmek zorunda bırakmaktadır (Deniz, 2009: 139).

Zorunlu göçlerin itici gücünü sosyal yapı oluşturmaktadır. Bireyler ilk aşamada göçe özendirilmekte sonrasında ise göçe zorlanmaktadır. Nazi Almanya'sında Yahudilerin maruz kaldığı süreç bu durumun en belirgin örneğini teşkil etmektedir (Yalçın, 2004: 14). Mevcut ülke sınırları içerisinde meydana gelen sosyal, siyasi ve ekonomik krizler, uluslararası alanda mültecilik, sığınmacılık ve göçmenlik gibi sonuçlara neden olmaktadır (Özyakışır, 2013: 13).

Serbest göçlerde, zorunlu göçlerin aksine göç etme ihtimali ve göçün gerçekleşme durumu tamamen bireysel kararlara bağlı olmaktadır. Kişilerin göç tercihi üzerinde herhangi bir baskı ya da zorlayıcı unsur bulunmamaktadır (Battır, 2020: 81). Diğer bir ifadeyle, yeni yerler görmek, refah düzeyini arttırmak ve daha iyi bir gelecek imkânı elde edebilmek gibi bireysel istekleri gerçekleştirme amacıyla yapılan göçler olarak da tanımlanabilmektedir. Bu göç türü daha çok bireysel arayışlara dayanan göçlerden oluşmaktadır (Çavuşoğlu, 2006: 2).

Serbest göçün meydana gelmesi göç alan ülkenin çekici ve göç veren ülkenin itici faktörlerine bağlıdır. Makro düzeydeki değişkenleri dikkate alarak göç kararı veren göçmenler için, yüksek ücretler, çalışma koşulları ve demokratik gelişme çekici etkenlerdir. Düşük ücret, ekonomik durgunluk ve siyasi belirsizlikler ise bulundukları ülkenin itici etkenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle kaynak ülkenin itici yönleri ile hedef ülkenin çekici yönlerini kıyaslayan göçmenler göç kararı verirken bu kıyaslama doğrultusunda hareket etmektedir (Gençler, 2002: 29).

Serbest göçlerde, başka bir ülkeye giderek yeni bir iş ve yerleşik yaşam kuran bireylerin aile ve yakın çevreleri üzerinde göçü özendirici bir etkisi bulunmaktadır. Öncü göçmen işlevi gören bu bireylerin göçü özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ortaya çıkmıştır. Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri iş gücü ihtiyaçlarını karşılamak için Yunanistan, İspanya ve Türkiye gibi az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göçmen işçi kabul etmiştir. 1960'larda giden öncü göçleri, aile birleşmesi ve evlilik göçleri takip etmiş ve bu süreç 1973 Petrol Krizine kadar sürmüştür. Bireysel

tercihlere ve ekonomik nedenlere dayanan bu göçler gönüllü olarak gerçekleşmiştir (Özyakışır, 2013: 14).

1.2.3. Emek (İş Gücü) Göçleri- Sığınmacılık (Mültecilik)

Emek arzının, sosyal ve ekonomik nedenlerden kaynaklı yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır. Dünya nüfusunun büyük bir bölümü yaşamlarını açlık sınırının altında sürdürmektedir. Bu nedenle bireyler doğup büyüdüğü ülkeleri daha iyi şartlara ve imkânlara ulaşmak amacıyla terk etmektedir (Yıldırımoglu, 2005: 2). Emek göçleri gerek geçmişte gerekse günümüzde gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Emek göçlerinin sanayi ülkelerine yönelmesi kırdan kente göçün yolunu açmış ve kadınların iş gücüne katılımını arttırmıştır. Zorunlu veya gönüllü gerçekleşen bu göç hareketinde göçmenler gittikleri ülkede kalıcı olarak o bölgenin sosyo kültürel yapısını etkileyebilmektedir (Aydoğanoglu, 2007: 17).

Emek göçlerinin en belirgin örneğini hatta temel yapısını köle ticareti oluşturmaktadır. Köle ticareti, kapitalizmin gelişmesine katkı sunmakla beraber dünya pazarının sadece mal ve sermayeden ibaret olmadığını açıkça göstermiştir. Emeğin sömürülmesi ile benzer özellik gösteren köle ticaretinin başlaması iş gücü maliyetlerini düşürmüş özellikle İngiltere’de küçük çiftçilerin topraklarını kaybetmesine ve işçi durumuna düşmelerine neden olmuştur (Toksöz, 2006: 13).

Diğer bir tanıma göre iş gücü göçü bir ülkede yaşayan bireylerin emek güçlerini satmak için işçi statüsünü kabul ederek ve bu statünün koşullarına uygun olarak başka bir ülkeye göç etmesidir (Çavuşoglu, 2006: 4). Bu bağlamda bir ülke piyasasında oluşan iş gücü açığının başka bir ülkeden gelen iş gücü fazlasıyla karşılanması işçi göçleriyle mümkün olmaktadır. Gelişmiş ülkeler kendi içindeki yüksek ücretli iş gücü yerine gelişmekte olan ülkelere daha ucuz ve niteliksiz iş gücü ikamesini tercih etmektedir. Bu süreç göç alan ve göç veren her iki ülkeye birçok açıdan katkı sunmaktadır (Karpat, 2010: 73). Göç alan ülkede iş gücü piyasasında rekabet artacağı için ücretler düşecek ve maliyet azalışlarından dolayı firmaların mukayeseli üstünlüğünü arttıracaktır. Göç veren ülke için iş gücü yoğunluğunun azalması, ücretlerin aşırı düşüşünün engellenmesi, giden işçilerin döviz gelirleri ve dönme ihtimali olan işçilerin sanayi tecrübelerinden faydalanma gibi alanlarda önemli katkı sağlanmaktadır (Sayın vd., 2016: 3).

İşçi göçleri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemli ölçüde artmaya başlamıştır. Savaşa katılan ve etkilenen ülkelerde büyük bir iş gücü açığı meydana gelmiştir. Bu durum ülkeler arası işçi göçü ihtiyacının doğmasına neden olmuştur. Almanya, Fransa, Belçika ve Avusturalya gibi gelişmiş ülkeler yabancı işçi kabul ederken, Türkiye, Cezayir, Tunus ve Fas gibi ülkeler işçi göndermiştir. Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işçi göçü anlaşmasıyla 1961 yılında Almanya'ya göçler başlamıştır. Petrol krizine kadar geçen süre zarfında işçi göçleri artmış ve kazanılan dövizlerin ülke ekonomisine önemli katkıları olmuştur. Türkiye savaşa katılmamasına rağmen büyük ölçüde ekonomik sorunlar yaşamıştır. Nüfus artışı, gelir dağılımında adaletsizliğin artması ve yüksek işsizlik oranları Avrupa'ya işçi göçlerinin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Günay, vd., 2017: 45).

Mülteci ve sığınmacılar, hayati tehlike ya da tehdit gibi nedenlerle ülkelerini terk ederek başka ülkelere uluslararası koruma talep eden göçmenlerden oluşmaktadır. Sığınmacı, mülteci olarak uluslararası koruma arayan fakat statüleri henüz resmi olarak tanınmamış kişilere denir. Bu terim genellikle mülteci statüsü almak için başvuran kişilerin hükümetler ya da Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından haklarında verilecek kararı bekleyen kişiler için kullanılmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci; ırk, din, tabiiyet ve siyasi düşünce gibi nedenlerle zulüm ve baskıya uğramaktan korkan ve bu sebeple kendi ülke sınırları dışında yaşayan bireyleri kapsamaktadır (UNHCR, 2010: 14). De facto mülteciler ise, 1951 tarihli *BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme* ve 1967 tarihli *Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol* kapsamında mülteci olarak kabul edilmeyen ve vatandaşı oldukları ülkeye dönemeyen veya geçerli sebeplerle dönmek istemeyen kişilerdir (IOM, 2013: 21). Mülteci, göçmen ve sığınmacı arasındaki kavramsal ayrışmalar statü farklılıklarına dayanmaktadır. Ekonomik nedenlerle göç edenler göçmen olarak ifade edilmektedir. Mülteci kavramı göç edilen ülkede sahip olunan statüye karşılık gelirken, sığınmacı hukuki bağlamda hakkında soruşturma süreci devam eden bireyleri içermektedir (Başak, 2011: 11).

Bazı durumlarda uluslararası anlaşmalar çerçevesinde sığınmacılara geçici koruma gibi farklı statüler verilmektedir. Kitlemel göç akımlarının meydana geldiği durumlarda sığınma sisteminin işleyişinde sorun olursa, sığınmacılara acil ve geçici koruma amacıyla istisnai özellikte bir süreç uygulanmaktadır. Türkiye'de mültecilerin statüsüne yönelik

farklı uygulama ve tanımlamalar bulunmaktadır. Bu nedenle uluslararası koruma; mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma gibi statüleri ifade etmektedir. Mülteci, sadece Avrupa'dan gelerek iltica talebinde bulunanlar için sağlanan bir statüdür. Şartlı mülteci, Avrupa dışındaki ülkelerden gelen vatansız kişilerin üçüncü bir ülkeye gönderilene kadar Türkiye'de kalabilmelerini sağlayan statüdür. Geçici koruma ise, ülkesini terk etmeye zorlanmış, ayrıldığı ülkesine dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlara gelen yabancılara sağlanan yasal bir uygulamadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 18).

1.2.4. Geçici/Kısa Süreli Göç- Kalıcı/Uzun Süreli Göç

Kısa süreli göç, insanların yaşadıkları yerlerden ayrılarak geçici bir süreliğine başka bir yere yerleşmesi sonucu oluşan göçlerdir. Tatil, gezi, akraba ziyareti, iş veya tedavi gibi nedenlerin dışında minimum üç ay ve bir yılı geçmemek şartıyla ikamet edilen ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleşmektedir. Göç istatistikleri açısından, göç edilen ülke geçici göçmenlerin hedef ülkesi olarak kabul edilmektedir (IOM, 2013: 57).

Geçici ya da diğer bir ifadeyle kısa süreli göç, ilk bakışta işçi göçü ve mevsimlik göç ile benzerlik gösterse de her ikisini kapsayan geniş bir yelpaze niteliği taşımaktadır. Bazı alanlarda işçi göçü yerine kullanılan geçici göç kavramı, belirtilen kısıtlamalar dışında sürekli ikamet edebilme statüsü kesin olarak verilmeyen göçmenleri de içermektedir. Geçici ya da kısa süreli göç kapsamında misafir işçi uygulamaları 1950 ve 1960'lı yıllarda İsviçre, Fransa ve bazı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkelerde uygulanmıştır. Ayrıca Meksikalı işçilerin ABD'ye göçü ve göçmenlerin istihdam izinlerinin kabul edilmesi bu göç türünün örneğini oluşturmaktadır. Çok uluslu şirketler tarafından istihdam edilen alanında uzman göçmenler, farklı ülkelerde görev yapan diplomatik personeller, sanatçı, yönetmen ve öğrenciler geçici göç çerçevesinde değerlendirilmektedir (Çavuşoğlu, 2006: 3).

Kalıcı göç, bireylerin ikamet ettikleri ülkeden en az bir yıllığına başka bir ülkeye gitmesi ve o ülkeyi yerleşim yeri olarak seçmesi sonucu gerçekleşen uzun süreli göçlerdir (IOM, 2013: 89). Uzun süreli göçler, geri dönme ya da hedef ülkeye ulaşmak için başka bir ülkeyi kullanma gibi amaçlarına göre kalıcı ya da yarı kalıcı göç olarak sınıflandırılmaktadır. Kalıcı göçlerde geri dönme niyeti bulunmazken, yarı kalıcı

göçlerde hedef ülkeye gitmek için diğer bir ülkeyi ara güzergâh olarak kullanma söz konusudur. Göç amacıyla ülkelerinden ayrılan insanların bazı durumlarda hedef ülkeye ulaşınca kadar farklı ülkelere uğramaları ya da belirli bir süre orada kalmaları gerekmektedir. Dolayısıyla yerleşme amacı olmadan, bir ülkeden başka bir ülkeye göç ederken geçiş yolunda bulunan ülkelere transit ülke, bu ülkelere yönelik kısa süreli göçler ise transit göç olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2006: 179). Türkiye, İran ve Meksika transit göç ülkeleri olarak öne çıkmaktadır (Yıldız, 2018: 12).

Çalışma ve oturma izinleri bir ülkede kalıcı ya da geçici yerleşmenin ilk evresi olarak kabul görmektedir. İzinler hedef ülkeler tarafından ekonomik, siyasi ve sosyal kaygılar gözetilerek sınırlı sayıda verilmektedir. Bu bağlamda göç alan ülkenin yasal düzenlemeleri göçmen talebine bağlı gerçekleşmektedir. Geçici görülen göçmenlere daha sınırlı yerleşme, sosyal ve siyasal haklar verilirken, kalıcı görülen göçmenler daha geniş sosyal ve toplumsal haklardan faydalanmaktadır. Göçmenlere tanınan bu haklardan en kapsamlı olanı vatandaşlık hakkıdır. Amerika ve Avrupa ülkeleri daha çok nitelikli göçmenleri kabul ederken diğer ülkeler niteliksiz, beden gücüne dayalı ya da siyasi kriterlere göre göçmenleri kabul etmektedir (İçduygu vd., 2009: 69-70).

1.2.5. Düzenli-Düzensiz Göç

Resmi izinler ve yasal yollarla gerçekleştirilen göç hareketleri düzenli göç olarak kabul edilmektedir. Kaynak, transit ve hedef ülkelerin yasal mevzuatlarına aykırı gerçekleşen göçler ise düzensiz göç olarak tanımlanmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012: 20).

Bireylerin göç kararı alması uluslararası göç eyleminin gerçekleşmesi için yeterli bir unsur değildir. Uluslararası göçler, hukuksal zemine uygun birtakım şartlar yerine getirilerek gerçekleşmektedir. Bu şartlar ülkeler arasındaki anlaşmaya ya da bazı ülkelerin kendi kriterlerine bağlı olmaktadır. Örneğin Türkiye'nin anlaşmalı olduğu ülkelere kimlik belgesi ile giriş yapılabilirken, Avrupa ülkelerine vize onayı olmadan girilememektedir. Düzenli göçler kısa süreli olabileceği gibi uzun süreli ya da kalıcı olarak da gerçekleşmektedir. Ayrıca bu göçler iş gücü yetersizliğine bağlı sebeplerden dolayı bireylerden farklı olarak ülkelerin talepleri ile de meydana gelmektedir. Örneğin ABD belirli bir sayı sınırlaması şartıyla başvuranlar arasından kura çekimi yöntemini

kullanarak her yıl ikamet izni vermektedir. Dolayısıyla her ülkenin çalışma izni ve ikamet izni şartları farklılık göstermektedir (Gençler, 2002: 29).

Düzensiz göç, hedef veya transit ülkeye gerekli evraklara sahip olmadan ya da sahte belgelerle giren ve yasal olarak ülkeye girdikten sonra vize veya çalışma izni süresi dolmasına rağmen ülke içinde kalmaya devam eden göçmen kitlesini içermektedir. Düzensiz göç küreselleşmenin etkisiyle birlikte artış eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla küresel bağlamda uluslararası göç hareketlerinin büyük bir kısmı resmi kayıtlara geçirilememektedir (Şemşit, 2018: 281).

Düzensiz göç kavramı, sınırların sembolik boyutundan somut gerçeklere dönüştüğü zaman daha dramatik bir hal almaktadır. Devletler vize politikası yoluyla kendi ülkelerine göç kabul ederken sadece göçmen niteliği değil aynı zamanda göçmenlerin kendi sınırları içinde eylemlerini de belirlemektedir. Eğitim, turizm ya da çalışma amaçlı verilen süreli izinlerin dışına çıkıldığında düzensiz göçmen kavramı ortaya çıkmaktadır. Düzensiz göçü oluşturan yasal sorunlar ülkeye giriş, ikamet ya da çalışma izinlerinden kaynaklanmaktadır (Topçuoğlu, 2018: 501-503).

1.2.6. Beyin Göçü

Beyin göçü, yurt içinde ya da yurt dışında iyi eğitim görmüş, nitelikli, yetenekli ve alanında uzmanlaşmış bireylerin daha iyi çalışma koşullarına, yüksek gelir düzeyine ve daha iyi bir statüye sahip olmak için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göç etmeleridir. Ayrıca siyasi ya da ekonomik istikrarsızlıklara ek olarak demokratik bir yapının olmaması da beyin göçünü tetikleyen önemli nedenler arasındadır. Gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerin farklı ülkelere gelen beyin göçüne uygun çalışma ortamı ve yeterli imkânları sağlaması göç sürecini hızlandırmaktadır (Kurtuluş, 1999: 5). Uluslararası alanda beyin göçünün en önemli örneğini 1950-1960 yılları arasında İngiltere'den ABD ve Kanada'ya gerçekleşen göçler oluşturmaktadır. Bu harekete konu olan bireylerin mesleki alanda yeterliliği, tecrübeleri ve yetenekleri uzun bir sürece dayanmaktadır. Ayrıca sayıca sınırlı olmaları göç ettikleri ülke için önemli bir kayıp iken gittikleri ülke açısından büyük bir kazanım olmaktadır. Sonuç olarak beyin göçü başarılı ve yüksek eğitim seviyesine sahip öğrenci, akademisyen, mühendis ve bilim adamı gibi yetenekli bireylerin göçünü kapsamaktadır (Görgün, 2019: 41).

1.2.7. Mübadele Göçleri

İki ülke arasında yapılan bir anlaşma veya uzlaşma sonucu, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak değiştirilmesi sonucu meydana gelen göçlerdir. Kelime anlamı değiş tokuş olan mübadele göçü özellikle savaş sonrası değişen sınırlar nedeniyle gerçekleşmektedir. Başka devletin eline geçen topraklarda kalan insanların, ait oldukları ülkenin din ve kültüründen uzaklaşmamaları amacıyla yapılmaktadır. Mübadele göçleri zorunlu göçlerdir ve göç kararı devletler tarafından verilmektedir. Sadece din ya da etnik köken gibi kriterler göz önüne alınarak gerçekleştirildiği için göçmenlerin maruz kaldığı sorunlar dikkate alınmamaktadır (Sayın vd., 2016: 3). Örnek olarak, Lozan Antlaşması'nda Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi gösterilebilir. Bu mübadele Yunanistan'daki 500.000 Türk'ün Türkiye'ye getirilmesi ve 1.200.000 Rum vatandaşının Yunanistan'a gönderilmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca mübadele göçü savaş ya da antlaşma gibi durumlar dışında yaygın bir göç türü değildir (Koçak ve Terzi, 2012: 175).

1.2.8. Petersen' in Göç Sınıflandırması

Yukarıdaki sınıflandırmaların dışında Petersen (1958) bireylerin göç kararı vermesinde itme-çekme faktörlerine ilaveten kişisel ve sosyal faktörleri de dikkate alarak göçü '*ilkel göç, zoraki göç, yönlendirilen göç, serbest göç ve kitlesel göçler*' olmak üzere beş grupta analiz etmiştir.

1.2.8.1. İlkel/Basit Göç

Ekolojik değişimlerin ve doğal afetlerin itme etkisiyle meydana gelen göçlerdir. Bireyler veya gruplar hayatta kalma mücadelesi verebilecekleri bölgelere göç ederler. Yerleşik hayata geçmeden önce avcı ve toplayıcı toplumların sürekli yer değiştirmeleri ve göçebe yaşam tarzına sahip olmaları ilkel göçlerin en belirgin örnekleridir. Bu göç tipinde, kötü hava koşulları ve fiziki faktörlerden kaynaklanan dönemlik göçler ön plana çıkmaktadır (Petersen, 1958: 260).

1.2.8.2. Sürücü/Zoraki Göç

Bir devlet ya da illegal örgüt otoritesine bağlı yönetim anlayışının hüküm sürdüğü ülkelerde ya da topluluklarda bireylerin veya grupların zorla yerleşik olduğu bölgelerden göç ettirilmeleri, ilkel koşullarda başka bir bölgeye götürülmeleri ya da göçe zorlanmalarını ifade etmektedir. Bu göç türünün en dikkat çeken özelliği göç eyleminin göçmenlerin tercihine bağlı olmamasıdır. Göç edenler, iradeleri dışında sosyal ya da siyasal otoritenin kararı ve zorlamasıyla hareket etmektedirler (Petersen, 1958: 261).

Naziler dönemi Almanya’da Yahudilerin ve Çingenelerin maruz kaldığı göç, 1980’li yıllarda diktatörlükle yönetilen Orta Amerika ülkelerinde meydana gelen kitlesel göçler bu duruma örnek gösterilebilir. Ayrıca Osmanlı Devleti’nde 1915 Ermeni tehciri, 1944 yılında Kırım Türklerinin Sibiry’a sürülmesi ve 1988 yılında Kuzey Irak’taki Kürtlerin Türkiye’ye sürülmeleri de zoraki göç kapsamına girmektedir (Çavuşoğlu, 2006: 1).

1.2.8.3. Yönlendirilen Göç

Yöneltilmiş göçlerde, kitleleri veya toplulukları göçe zorlayan bir otorite varlığı, zoraki göç ile benzerlik gösterse de göç etme kararını göçmenler vermektedir. Zoraki göçte olduğu gibi sosyal ve doğal şartlar göç etme konusunda etkili bir faktördür. Ancak göç edip etmeme tercihi göçmenlerin kendi iradelerine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, otoriter bir baskıya veya zorlamaya rağmen bireyler ya da topluluklar göç etme kararını ve karar alma mekanizmasını kendi ellerinde bulundurabiliyorsa bu yönlendirilen göç anlamına gelmektedir (Petersen, 1958: 261).

1.2.8.4. Kitlesel Göçler

İnsanların bir ülkeden ya da bölgeden başka bir yere doğru gruplar ya da kitleler halinde göç etmesini ifade etmektedir. Burada göç eylemi bireysel tercihlerden ziyade, kolektif karar ve davranışlara bağlıdır. Bu göçler demiryolu ulaşımı ve taşımacılık alanında teknolojik gelişmelerin ve ulaşım ağlarının yaygınlaşması ile artmaya başlamıştır (Petersen, 1958: 262).

Küresel ve kitlesel göçlerin temeli Avrupalı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerine dayanmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı ve Arap tüccarların Kuzey Afrika'dan birçok insanı köle olarak Avrupa ve Güney Amerika'ya satmasıyla başlamıştır. Bu göçü, genişleyen sömürü bölgelerine yerleştirilen Avrupalıların göçü takip etmiştir. 1846-1932 yılları arasında İngiltere'den 18 milyon, İtalya'dan 10 milyon, Almanya'dan 5 milyon insan ülkelerinin sömürgelerine göç etmiş ve Avrupa'da 1821-1924 yılları arasında toplam 55 milyon göçmen sömürge ülkelere yerleştirilmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren yeni kurulan ve bağımsızlığını kazanan sömürge altındaki ülkelere tersine göç başlamıştır. Avrupa ve Amerika'da üretim artışından kaynaklanan iş gücü ihtiyacı sömürü ülkelerinden ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere işçi göçlerini kabul etmiştir (Topçuoğlu, 2018: 503-505). Kitlesel göç hareketleri; köle ticareti, sömürgecilik, yeni devletlerin nüfus düzenlemesi, mübadele göçü ve misafir işçi gibi nedenlerle başlamış ve sermayenin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir (Unat, 2002: 32).

1.3. ULUSLARARASI GÖÇÜN TANIMI VE NEDENLERİ

Farklı coğrafyalara göç etme ve sınırların dışına çıkma eylemi ilk çağlardan beri süregelen bir hareketlilik olmasına rağmen, günümüzde kullanılan uluslararası göç kavramı on dokuzuncu yüzyılda şekillenmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemde etnik ve kültürel kimlikler bağlamında ulus-devletlerin inşa süreci ile siyasal yöntemler ve egemenlik hakları ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin kurulmasıyla ulusal sınırlar çizilmiş ve bu sınırları geçen kişileri yurttaş ve yabancı kimlikleri ile kayıt altına alma dönemi başlamıştır. Pasaport, oturma ve çalışma izni gibi resmî belgeler bu dönemde yaygınlaşmıştır. Sonuç olarak bu dönem uluslararası göç kavramının ortaya çıktığı dönem olmuştur (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 13).

IOM' a göre uluslararası göç, kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere ikamet ettikleri ülkelerinden ayrılmaları veya uluslararası bir sınırı geçmeleridir (IOM, 2013: 88). Uluslararası göçe dâhil olan bireylerin farklı ülkeye giriş yapmaları durumunda yasal statüleri değişmektedir. Kendi ülkesinde yasal vatandaş konumunda olan insanlar diğer ülkeye giriş yöntemine göre yabancı, göçmen, mülteci, sığınmacı, göçmen işçi, kaçak göçmen gibi sınıflandırmalara tabi tutulmaktadırlar (Faist, 2003: 47). Uluslararası göç dinamiklerine yönelik yaygın görüş, insanların daha yüksek gelir elde etmek ve daha iyi yaşam standartlarına sahip olmak için gelişmekte olan

lkelerden gelişmiş ülkelere göç ettikleri yönündedir (Toksöz, Erdoğdu ve Kaşka, 2012: 11).

Ekonomik, politik ve sosyo-kültürel açıdan oldukça derin ve dinamik bir konu olan uluslararası gç olgusunun neden ve sonuç eksenli karmaşık yapısı, göçün daha iyi anlaşılmasına yönelik yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gç olgusu ulusal ve küresel boyuttaki sosyo-ekonomik, politik değişim ve dönüşümlerden büyük ölçüde etkilenmekte ve bu değişimlerin önemli bir parçası olmaktadır. Bu nedenle güç kavramının söz konusu değişkenlerden ayrı tutulması ve teorik olarak açıklanması mümkün olmamaktadır. Uluslararası göçün çok disiplinli ve disiplinler arası bir olgu olması iktisat, sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi gibi birçok alanda çalışan araştırmacıların ilgi odağı haline gelmesini sağlamıştır (Aktaş, 2015: 178).

Uluslararası göçün nedenlerini açıklamaya yönelik mikro, meso ve makro analizler yapılmaktadır. Mikro analize göre, göçmenler gç ederken akrabalarının ya da tanıdıkları insanların olduğu ülkeye gç etmektedirler. Meso analize göre ise gç edenler yaşadıkları ülkenin koşulları ile gç edecekleri ülkenin yaşam koşullarını karşılaştırmakta ve ona göre hareket etmektedirler. Son olarak makro analizde gç olayı, gelişmiş ülkelere yönelik bir süreç olarak karşımıza çıkılmaktadır (Parnwell, 1993: 75).

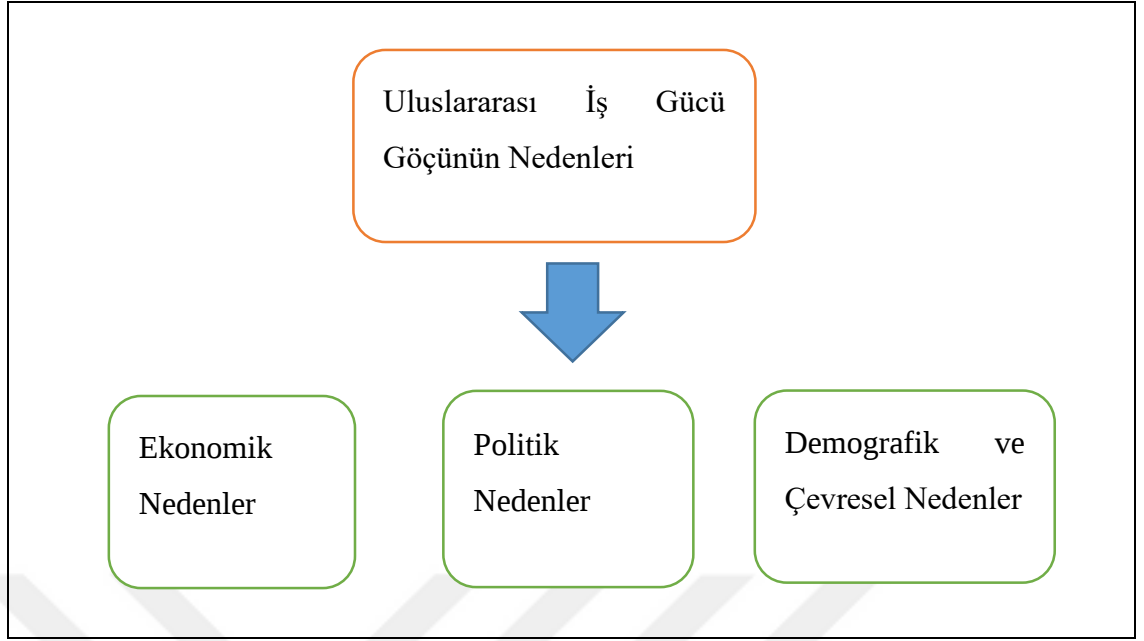
Uluslararası gç gönüllü ya da zorunlu nedenlerden dolayı fakir ülkelerden zengin ülkelere doğru gerçekleşmektedir (King, 2002: 90). Geride bırakılan ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlardaki istek ve beklentileri karşılamada yetersiz olması itici bir gç oluştırmaktadır. Buna karşın göç edilen ülkenin bu alanlarda ileri bir seviyede olması ve daha kaliteli bir yaşam sunması o ülkenin çekici niteliğini yansıtmaktadır. Dolayısıyla uluslararası göçün arkasındaki temel sebep gç veren ülkenin iticiliği ve güç alan ülkenin çekiciliğinden kaynaklanan yapısal nedenlerdir (King, 2012: 13, Aktel ve Kaygısız, 2018: 581). Sonuç olarak savaş, açlık, siyasi ya da dini baskı, işsizlik, yüksek enflasyon gibi faktörler uluslararası göçün itici nedenlerini oluştırmaktadır. Yüksek cretler, gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler, daha iyi eğitim düzeyi ve yaşam koşulları uluslararası göçün çekici nedenleri arasında yer almaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014: 57-58).

Ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer faktörlerin etkisiyle meydana gelen uluslararası gç, gç veren ve güç alan ülkeleri önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etki sayesinde güç kavramı her ülkede varlığını sürdüren bir olgu haline gelmiştir. Gç, bir yer değiştirme

hareketi olmasının yanında toplumların, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısı ile etkileşim halindedir. Bu etkileşim, ülkelere ekonomik yaşamdan kültürel hayata kadar derinlemesine etki etmektedir (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 2). Uluslararası göç politikaları ülkelere göre farklılık göstermesine rağmen, ulus devletlerin ekonomik, siyasi ve toplumsal çıkarları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu bağlamda ülkeler arz-talep ya da itici çekici faktörler kapsamında uluslararası göç ile karşılaşmaktadırlar. Gelen göçmenlerin niteliği ve yoğunluğunun denetim altında olması göç politikasının temelini oluşturmaktadır (Şimşek ve İçduygu, 2017: 7).

1.4. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

Uluslararası iş gücü göçünün nedenleri arasında iç ve dış ekonomik dinamikler önemli bir yer tutmaktadır. Bunlara ek olarak coğrafi konum, iklim ve doğal afetlerden kaynaklanan işsizlik, siyasi kargaşa ve savaş ortamı uluslararası iş gücü göçlerinin gerçekleşmesinde temel faktörlerdir (Deliduman, 2018: 19). Bu bağlamda göçmen akımları, ekonomik ve ekonomik olmayan nedenler olmak üzere iki farklı biçimde gerçekleşmektedir. İtici ve çekici faktörlerin yönlendirdiği uluslararası göç hareketleri ilişkiler ağına bağlı olarak da ortaya çıkmaktadır. Hızlı nüfus artışı, ekonomik imkânların yoksunluğu, siyasi istikrarsızlık, doğal afetler ve otoriter rejimlerin varlığı itici güç olarak bireyleri başka ülkelere göç etmeye zorlamaktadır. İş gücü talebinin yüksek olması, tarım ve sanayi gibi sektörlerin gelişmiş olması ve bunlara ek olarak siyasal özgürlük ve ekonomik fırsatların yüksek düzeyde olması göç kararı veren bireyler için çekici faktörleri oluşturmaktadır. Ayrıca ilişkiler ağının gelişmiş olduğu durumlarda farklı ülkelerde iş deneyimi bulunan ve iş fırsatlarına yönelik bilgi sahibi olan göçmenler uluslararası göçün sürekli hale gelmesinde önemli bir etkiye sahip olmaktadır (IOM, 2003: 2).

Şekil 1.2. Uluslararası İş Gücü Göçünün Nedenleri

1.4.1. Ekonomik Nedenler

Geçmiş dönemlerde meydana gelen kitlesel göç hareketlerinin temelini ekonomik nedenler oluşturmuştur. Bu bağlamda ilk kitlesel göç, Amerika’da tarımsal iş gücü ihtiyacının karşılanması için 1619 ve 1776 yıllarında siyahi iş gücünün getirilmesiyle başlamıştır. Avrupa’da ise sanayi devriminin gerçekleştiği dönemde büyük bir iş gücü açığı ortaya çıkmış ve 1846-1932 yılları arasında birçok ülkeden yaklaşık 52 milyon göç almıştır. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı’nın neden olduğu yıkımlar ve Avrupa ekonomisinin yeniden toparlanması amacıyla başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesi iş gücü talebini Kuzey Afrika, İtalya, İspanya, Türkiye, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerin göçmen iş gücü arzı ile karşılamıştır (Mutluer, 2003: 12).

Doğal afetler, tarihsel süreç içerisinde göç etme nedeni olarak önemli bir faktördür. Ancak sanayi devriminin gerçekleşmesinden sonra ekonomik, sosyal ve siyasi sebepler göçün en önemli nedenleri olarak ortaya çıkmıştır (Keleş, 1996: 6). Bireyler, ekonomik gelir açısından ve gelişmişlik düzeyi yüksek olan kentleri veya ülkeleri öncelikli olarak tercih ederler (Günay, Atılğan ve Serin, 2017: 38). Dolayısıyla göçün itici nedeni olarak, göç edilen ülkedeki işsizliğin yüksek olması, ücret düzeylerinin düşük olması ve iş imkânlarının yetersizliği gösterilebilir. Bunlara ek olarak siyasi faktörler, yaşam standartlarının düşük olması ve ekonomik beklentilerin olumsuz olması da sayılabilir.

Ayrıca göç alan ülkelerdeki yüksek ücretler, geniş iş imkânları ve siyasi özgürlükler de göç etmenin çekici sebepleri arasındadır (Aktaş, 2015: 202).

1.3.2. Politik Nedenler

Politik nedenli göçler hem göçe konu olan bireyler hem de göç etme sebepleri bakımından ekonomik nedenlerden daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Gönüllü ve zorunlu göç hareketlerine sebep olan politik faktörler çeşitli olduğu kadar göreceli ve dinamikdir (Battır, 2020: 70). Savaşlar, darbeler, totaliter rejimler gibi çeşitli baskıcı yönetim anlayışına sahip ülkelerde yaşayan bireyler ülkelerini terk etmeye zorlanmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 313).

Politik ve ekonomik istikrarsızlığın olduğu ülkelerde yaşayan insanlar kendilerini baskı altında hissederek gelişmiş ülkelere sığınma talebinde bulunabilirler. Ayrıca gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bulunan nitelikli çalışanlarda siyasi nedenlerle farklı ülkelere yerleşebilmektedirler (Kutlu, 1992: 12). Politik istikrarsızlığın olduğu ülkelere daha çok mülteci ve sığınmacı göçleri ortaya çıkmaktadır. İç savaş, etnik çatışmalar ve baskıcı rejim gibi siyasi tehditler insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine neden olmaktadır. Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde siyasal anlamda istikrarın sağlanamaması ve bu nedenle oluşan yasal boşluğun baskıcı güçler tarafından kontrol edilmesi büyük kitlesel göçlere yol açmaktadır (Temiz, 2004: 43). Siyasal nedenler göç sürecini etkileyen önemli bir faktördür. Bu bağlamda dünya genelinde siyasal nedenlerden dolayı meydana gelen bölgesel istikrarsızlıklar göç hareketlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Ortadoğu’ da yaşanan savaşlar, İran’ın rejim değişikliği, SSCB’nin dağılması ve Rusya’nın Afganistan’ı işgali gibi olaylar insanları göçe zorlayan nedenler olmuştur (Mutluer, 2003: 14).

Politik nedenli göçlerde, yasal ya da yasal olmayan unsurların bireyler veya kitleler üzerinde oluşturduğu baskı ve şiddet dikkat çekmektedir. Zorla yerinden edilen insanlar ve göçe zorlanan kitleler kendi imkânları ile baş edemeyecekleri bir güç karşısında çaresizce başka bölgelere hareket etmekte ya da farklı ülkelere sığınmayı tercih etmektedir. Bu güç unsurunu bazı ülkelere devlet şiddeti oluştururken bazı ülkelere yönetim boşluğundan faydalanan örgütler ya da yapılar oluşturmaktadır. Sonuç olarak her

iki yönetim şeklinde de baskı ve şiddet yoluyla kitleler göçe zorlanmaktadır (Battır, 2020: 71-72).

1.3.3. Demografik ve Çevresel Nedenler

Göç süreci ekonomik ve siyasal nedenlerin yanında doğum ve ölüm gibi demografik nedenlerden kaynaklı da gerçekleşebilmektedir. Bazen gönüllü tercihlere bazen de zorunlu tercihlere bağlı olan göç olgusu bireylerin ve hane halklarının güvenlik, beşerî ve sosyal sermaye gibi çevresel faktörlerin etkisine bağımlı bir tercihi de olabilmektedir (Sirkeci ve Cohen, 2015: 11).

Nüfus oranlarındaki artışlar, şehirler ve ülkeler arasındaki nüfus farklılıkları göçü etkileyen önemli bir unsurdur. Gelişmiş ülkelerde sanayi ve sağlık alanlarındaki ilerlemelere rağmen nüfus artış hızı oldukça düşük ve bazı ülkelerin nüfusları azalma eğilimindedir. Bu azalış doğum oranlarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise bebek ve anne ölüm oranlarının fazla olması ve yetersiz sağlık koşullarına rağmen yüksek doğum oranı ve hızlı bir nüfus artışı görülmektedir. Bu nedenle nüfusu oldukça kalabalık ve nüfus artış hızı yüksek olan ülkelere, nüfusu daha az ve doğum oranı düşük ülkelere doğru bir göç eğilimi söz konusudur (Adıgüzel, 2020: 23). Göç alan yerlerin nüfus artışıyla beraber ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyinin yüksek olması ve buna bağlı olarak yaşam koşullarının daha kaliteli olması bu bölgelere göç etme kararı üzerinde oldukça etkilidir. Bu bölgelerde kırsal kesimlere kıyasla eğitim, sağlık, kamu hizmetleri, alt yapı, ulaşım gibi hizmetlere ulaşmanın daha kolay olması göç almalarına neden olmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 5).

Çevresel faktörler, küresel ölçekte birçok ülkenin göç hareketlerine yön vermiştir. Kırsal bölgelerden kentlere doğru gerçekleşen göçler 1960-1980 yılları arasında dünya nüfusu üzerinde coğrafi değişimlere sebep olmuştur. Dolayısıyla, ekonomik temelli yaklaşımlar göç kararının verilmesinde daima tek ve belirleyici etken değildir (Cohen ve Sirkeci, 2015: 10).

1.5. ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI

Göç olgusu ilk defa Ravenstein' in "Göç Kanunları" (The Laws of Migration: 1885, 1889) isimli çalışmalarında sistematik ve kuramsal açıdan ele alınmıştır (Lee, 1966:

47). Ravenstein' e göre kısa mesafeli göçler kırsal alanlardan kentlere, uzun mesafeli göç akımları ise sanayi ve ticaret merkezlerine yönelik gerçekleşmektedir. Göç konusunda önemli bir yer tutan bu çalışmalar, kendisinden sonraki göç teorilerine öncülük etmiştir (Ravenstein, 1885: 199., 1889: 286)

Şekil 1.3. Uluslararası Göç Kuramları

Modern göç teorilerinin ortaya çıkmasına kadar geçen süre içerisinde nüfus ve göç hareketleriyle ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Erken dönem göç modelleri olarak da tanımlanan bu çalışmalar göç olgusunun temelini oluşturmaktadır. Thomas R. Maltus, William Far ve Ernst G. Ravenstein göç alanında öncülük eden ve önemli katkılar sağlayan bilim adamlarıdır (Sinha ve Ataullah, 1987: 25). 19. yüzyılda meydana gelen iç ve dış göç hareketlerini belirli bir kuramla açıklamaya çalışma anlayışından sonra yeni kuramsal modeller geliştirilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar, birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası piyasalar gibi farklı türde nedensellik süreçlerine ve farklı analizlere dayanmaktadır (Unat, 2002: 5).

Göç tarihi, göç hareketlerini kapitalizm ve piyasa egemenliğine bağlı iş gücü talebinin belirlediğini göstermektedir. Ancak göç bireylerin ve hane halkının da kararlarına bağlı karmaşık bir süreçtir. Oldukça yaygın ve çok yönlü bir yapıya sahip olan göç olgusu tanımlanması ve ölçülmesi bakımından önemli ölçüde zorluklar içermektedir. Bu nedenle göçü bir bütün olarak açıklayan genel bir teori bulunmamaktadır. Göçün

boyutlarının ve sektörel analizinin açıklanabilmesi için katkıda bulunan farklı teoriler mevcuttur. Bu teoriler bireylerin ve hane halklarının karar ve davranışları gibi değişkenlere ilave olarak ekonomik, sosyal ve politik etkileri incelemektedir (Toksöz, 2006: 16).

1.5.1. Ravenstein 'in Göç Kanunları

Ernst George Ravenstein göçle ilgili çalışmalara, Dr. William Farr'ın göçün kesin kurallara bağlı olmadığı hipotezini çürütmek için başlamıştır. Bu vesile ile göç konusunda genel yasaları ortaya koymak için 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayım istatistiklerini kullanarak yedi göç kanunu belirlemiştir. Ravenstein (1885)'in ilk makalesi göç alanında yapılan ilk çalışma ve kendisinden sonraki göç analizlerine ve modellere öncülük etmesi bakımından oldukça önemlidir (Yalçın, 2004: 22).

Ravenstein (1885, 1889)'un çalışmaları göç literatüründe önemli bir yere sahiptir. Ancak çalışmalar genel olarak incelendiğinde güçlü bir analizden ve derinlikten yoksun olduğu görülmektedir. Çalışmaların temeli endüstrileşme ve kentleşme kavramları üzerine kurulmuş ve 19. yüzyılın sonlarındaki gelişmeler konu alınmıştır. Göç etme nedeni olarak ekonomik koşullar temel unsur olarak kabul edilirken diğer unsurların ikinci derece önem taşıdığı vurgulanmıştır (Castles ve Miller, 2008: 31). Dolayısıyla, endüstrileşmeye bağlı gelişen iş fırsatları ve ulaşım ağları göçün yönünü Avrupa'nın içlerine ve Kuzey Amerika'ya çevirmiştir. Böylece milyonlarca insan yaşadığı yerlerden ayrılarak yeni bölgelere göç etmiştir. Bu süreçte Ravenstein göç kanunlarını yayınlamıştır. Bunlar;

1. Göçmenlerin büyük bir kısmı göç sürecinde sadece kısa mesafeli yerleri tercih ederler. Bu durum gidilen yerde göç dalgasına neden olan bir nüfus hareketi meydana getirir. Ortaya çıkan göç dalgalarının yönü daha fazla göçmeni içine alabilecek büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğrudur. Gelişmiş kentlere yönelen göçün yoğunluğunu belirleyen en önemli unsur ise, o kentlerdeki yerli nüfusun yoğunluğudur.
2. Sanayi ve ticaret alanında hızla gelişen bir kent kendisine yakın yerleşim yerlerinden göç almaktadır. Kentin çevresindeki kırsal bölgelerde meydana gelen nüfus azalması, daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından

doldurulmaktadır. Dolayısıyla kent merkezine yaklaşan nüfus hareketleri ve boşalan yerlerin aşamalı bir şekilde dolması ülke genelinde hissedilen bir etki oluşturacaktır. Diğer bir ifadeyle, kente yakın çevrelerden gelen göçlerle kırsal kesimde ortaya çıkan iş gücü açığı aynı yere yakın bölgelerden gelen iş gücü fazlasıyla karşılanmakta ve onların yarattığı boşluğu başka yakın yerlerden gelenler doldurmaktadır. Her aşamada hızlı gelişen kent imkânları daha fazla göçmen tarafından bilinecek ve ülkeye yayılacaktır.

Ravenstein' in ikinci kanunu bir bakıma ilk kanunun açıklayıcısı niteliğindedir. İlk kanunda göç dalgalarından bahsedilmiş ancak bu göç dalgalarının nasıl ortaya çıktığı ve işleyişi hakkında bilgi verilmemiştir. Dolayısıyla ikinci kanun birinci kanunu açıklığa kavuşturmaktadır. İlk kanunda belirtilen kısa mesafeli göç olgusu Ravenstein' in birinci göç tipini oluşturmaktadır. Sonraki kanunlarda ikinci göç tipi olan uzun mesafeli göç konu alınmaktadır.

3. Göç olgusunda, yayılma ve emme süreçleri birbirini tamamlayan ve birlikte çalışan bir mekanizma niteliğindedir. Yayılma ve emme kavramları anlam olarak farklı özellikler taşımalarına rağmen göç kanunlarında benzer olmalarının nedeni ortak bir amaç etrafında birleşmeleridir. Ravenstein' e göre göç kendi başına bir amaç olamaz ve bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Gelişmiş kentlerin ticari ve ekonomik fırsatlarından faydalanmak göçmenler için bir amaç olmaktadır. Endüstriyel kentlerin iş gücü ihtiyacını göçmenlerle karşılaması da gelen göç dalgalarını emmektedir. Böylece göç dalgaları sonucunda oluşan yayılma süreci ve bu yayılmayı yutan süreç, amaç bakımından benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak her iki süreç, amaç ve işleyiş bakımından uyum içerisinde gerçekleşmektedir.
4. Göç dalgaları, zamanla zincirleme bir etki yaratarak göç alan yerleşim yerlerinin de göç vermesine neden olmaktadır. Göç alan gelişmiş kentlerin belirli bir doyumluğa ulaşması ve bu göçlerin birtakım sorunlara yol açması sonucu bu kentlerde göç vermeye başlamaktadır. Diğer bir ifadeyle her bir göç dalgası yeni bir göç dalgasına zemin hazırlamaktadır.
5. Beşinci göç kanunu, kendisinden önceki kanunlardan farklı bir özelliğe sahiptir. İlk dört kanunda Ravenstein kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme bir göç

üzerinde durmaktadır. Ancak bu kanun, doğrudan, uzun mesafeli ve basamaksız bir göçü ifade etmektedir. Uzun mesafeli göçlerde, göçmenler sanayi ve ticaret merkezlerini basamaksız bir şekilde doğrudan tercih etmektedirler.

Ravenstein' in ilk beş göç kanununda iki göç modelinden bahsetmek mümkündür. Birincisi; kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme göçler iken, ikincisi; uzun mesafeli, basamaksız ve doğrudan göçlerdir. Bu iki modelin de ortak noktası, göçlerin sanayi ve ticaretin geliştiği büyük kentlere doğru gerçekleşmesidir.

6. Ravenstein' e göre kentsel yerleşim alanlarında yaşayan bireyler, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlara göre daha az göç etme eğilimindedirler. Kendisi bir çekim merkezi olan ve iş gücü ihtiyacı yüksek olan kentlerin temel özelliği göç veren değil göç alan bir yapıya sahip olmasıdır. Bu çerçevede kırsaldan kentlere yönelik göçler, kentlerde yaşayan bireyleri etkilememektedir. Ancak kırsal kesimden başka bir kırsal bölgeye yapılan göçler, kırsal yerlilerini etkileyerek basamaklı bir göç dalgasına sebep olmaktadır.
7. Ravenstein' in son göç kanunu, göçü cinsiyet açısından ele almaktadır. Bu kanuna göre kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimine sahiptir. 1889 yılında yayınladığı makalesinde; kadınların iç göçler ve kısa mesafeli göçlerde erkeklerden daha fazla göç eğilimi taşıdıklarını vurgulamaktadır. Buna ilaveten erkekler, uzun mesafeli ve yurtdışı göçleri daha çok tercih etmektedir (Aktaran: Yalçın, 2004: 22-25).

Ravenstein (1889) diğer çalışmasında göç konusunda farklı tespitlerde bulunmuştur. Çalışmada baskıcı yönetim, ağır vergiler ve olumsuz iklim koşullarının göç dalgalarına neden olduğu ancak bu faktörlerin ekonomik nedenlerle oluşan göç dalgaları kadar etkili olmadığı ifade edilmektedir. Göçe ekonomi temelli bir yaklaşım sergileyen Ravenstein'e göre göçün temel nedeni ekonomik açıdan daha iyi olma isteğidir. Dolayısıyla diğer nedenler geçici ve ekonomik faktörler kadar güçlü değildir. Aynı çalışmada belirlenen diğer bir tespit ise, göçün sürekli ve artarak devam eden bir süreç olması yönündedir. Bu sürecin nedeni olarak da endüstrileşme bağlamında sanayi ve ticaret merkezlerinin artmasını göstermektedir (Ravenstein, 1889: 286-288).

1.5.2. Neo-Klasik Ekonominin Makro Göç Kuramı

Modern göç teorilerinin temelini oluşturan Neoklasik göç kuramı uluslararası göçü açıklamaya yönelik ilk sistemli teori olarak bilinmektedir. Neoklasik kuram göç olgusuna makro ve mikro yaklaşım sergilemiştir. Bu teori emek arz ve talebinden kaynaklanan ücret farklılıkları, rasyonel beklentiler, fayda ve net getiri gibi ilkelere dayanmaktadır (Develi, 2017: 1346).

Lewis (1954)'e göre uluslararası göç hareketi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki iş gücü piyasası dengesizliğinin bir sonucudur. Bu yaklaşıma göre göç, emek ve sermaye gibi faktör donanımı farklılıklarına sahip olan zengin ve fakir ülkeler arasında iş gücü arzı ve talebinden kaynaklanan bir ücret dengesizliği sonucu meydana gelmektedir. Fakir ülkelerde emek arz fazlasına bağlı olarak düşük ücret piyasası bulunurken, sermaye yoğun ülkelerde emek talep fazlası ya da kısıtlı emek arzı nedeniyle yüksek ücret düzeyi hâkimdir. Ücret farklılığının neden olduğu bu durumda düşük ücretli ülkelere yüksek ücretli ülkelere doğru bir göç meydana gelmektedir. Bu durum orta ve uzun vadede fakir ülkelerde emek arzını azaltacak ve ücretleri yükseltecektir. Benzer şekilde zengin ülkelerde de emek arzı artacağı için ücret düzeyi düşecektir. Bu varsayıma göre uzun dönemde ülkeler arasındaki ücret dinamikleri, uluslararası ücret düzeyini dengeleyecek ve ücret düzeylerinin dengelenmesi ile göç dalgaları azalacaktır (Robinson, 2005: 5, Görgün, 2018: 1157).

Bireylerin göç etme eylemi, göçün maliyeti ile yakından ilgilidir. Uluslararası göçü tamamen bireylerin ya da ülkelerin fakirliğine bağlamak doğru bir önerme değildir. Ülkelerin refah düzeylerindeki artış bireylerin göçü finanse etmesi için yeterli imkân sağlamaktadır. Benzer şekilde refah düzeyi artan ve ekonomik gelişimi hızlanan ülkelere göç eğiliminin azaldığı ileri sürülmektedir. Bu yaklaşım neo klasik kuramın eleştirisi ve teoriye yapılan katkı açısından önem arz etmektedir (Özcan, 2017: 196).

1.5.3. Neo-Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı

İş gücü piyasasındaki ücret farklılıklarının neden olduğu dengesizliği savunan makro yaklaşımın aksine, neo-klasik teorinin mikro göç kuramı bireysel tercihlere ve fayda maksimizasyonuna önem vermektedir (Borjas, 1989: 460-461). Göç, iş gücü piyasalarının durumu ile birlikte rasyonel tercihlerin bir sonucudur. Rasyonel davranan

bireyler ya da hane halkı göçü fayda/maliyet analizi yaparak gelirlerini arttıracak bir yatırım olarak görmektedir. Bu kurama göre göç etmenin temel nedeni olarak bireylerin ya da hane halklarının faydayı maksimize etme düşüncesi görülmektedir. Ancak göç kararı alınırken göç maliyetinin beklenen getiriden düşük olması amaçlanmaktadır. Bireyler yaşadıkları ülke gelirlerini göç edecekleri ülke geliri ile kıyaslayarak göç kararı vermektedir. Göç edilecek ülkedeki gelir, bulundukları ülkeden düşük ve göç maliyeti yüksek olursa göç etmekten vazgeçerler (Arango, 2000: 284-285).

1.5.4. İş Gücü Göçünün Yeni Ekonomi Kuramı

Oded Stark tarafından geliştirilen ve temelleri neoklasik geleneğe dayanan iş gücü göçünün yeni ekonomi kuramında göç, sadece bireysel bir tercih olmaktan ziyade kolektif bir şekilde alınmış aile kararı ya da hane halkı kararıdır. Bir hanede yaşayan bireylerin gelirleri, eğitim durumları ve kişisel yetenekleri birbirleri ile farklılık gösterebilir. Benzer biçimde bulundukları ülke ile göç edilecek ülkedeki kişisel gelir düzeyleri de farklılık gösterecektir. Bu durumda mevcut gelir ile göç edilecek ülkedeki gelir düzeyini ve iş imkânlarını karşılaştıran hane halkı ortak bir karar verecektir (Robinson, 2005: 6).

Yeni ekonomi kuramı iki temel görüş üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlk olarak, Neo-klasik ekonomi teorisinde göç kararının bireyler tarafından alınmasının aksine bu kuramda göç kararının verilmesi hane halkı ya da aile gruplarına bağlıdır. İkinci olarak, ücret ve gelir maksimizasyonuna ilaveten gelir çeşitliliği sağlamak, risklerden korunmak ve piyasa başarısızlıklarına karşı önlem almayı amaçlamaktadır. Bu şekilde davranan hane halkı ya da aileler, gelir çeşitliliği yaratarak kıtlık ve ani işsizlik gibi piyasa aksaklıklarına karşı riskten korunma stratejisi geliştirmektedirler. Örneğin aile bireylerinden birisinin başka ülkeye göç etmesi ve oradan elde ettiği geliri ailesine göndermesi hane halkının risklerden korunmasına yardımcı olacaktır (Kurekova, 2011: 8).

1.5.5. İkili İş Gücü Piyasası Kuramı (İkiye Bölünmüş İş Gücü Piyasası)

İkiye bölünmüş iş gücü piyasası kuramı uluslararası emek göçünün, gelişmiş sanayi toplumlarının yapısal ihtiyaçlarından kaynaklanan talebe göre gerçekleştiğini savunmaktadır. Gelişmiş sanayi toplumlarının; yapısal enflasyon, motivasyonel sorunlar,

ekonomik düalizm ve iş gücü arzının demografik yapısı gibi özelliklere sahip olması, bu ülkelerin göçmen iş gücü taleplerine sebep olmaktadır. Bu kurama göre, endüstriyel ülkelerin iş gücü piyasası çeşitli alt piyasalardan oluşan bir yapıya dayanmaktadır. Bu yapı sermaye yoğun ve emek yoğun sektörlerden oluşan ikili bir tabakadır. Birincil piyasa olarak da adlandırılan sermaye yoğun piyasada nitelikli ve niteliksiz iş gücü istihdam edilmektedir. İkincil piyasa olarak bilinen emek yoğun piyasa yapısında ise sadece niteliksiz iş gücü istihdam edilmektedir. Bu teoride uluslararası emek göçü iş gücü talebi tarafından belirlenmektedir (Piore, 1979: 26-43). Sermaye ve nitelikli iş gücü arasında birbirini tamamlayıcı bir özellik bulunmaktadır. Sermaye yoğun birincil sektörde çalışanlar belirli düzeyde bilgi, beceri ve teknolojik donanıma sahip vasıflı işçilerdir. Dolayısıyla işverenler vasıflı işçileri kolayca gözden çıkarmazlar. İstikrarsız istihdam koşullarının olduğu ikincil piyasada ise vasıflı kişilerin çalışmadığı işlerde göçmen işçiler tercih edilmekte ve ekonomik kriz dönemlerinde bu işçilerin kolayca işlerine son verilebilmektedir. Ağır iş koşulları ve mesleki gelişim imkanlarının yetersiz olması, bu işlerin yerel işçiler tarafından tercih edilmesini zorlaştırmaktadır (Massey, vd., 1993: 440-444).

Piore (1979)'a göre uluslararası emek göçü, göç veren ülkelerdeki yüksek işsizlik ya da düşük ücretler gibi itici faktörlerden değil, göç alan ülkelerdeki kronik düşük ücretli iş gücü talebinden dolayı gerçekleşmektedir. Çünkü endüstriyel ülkelerin ücret düzeyleri arz ve talep dışında işlerin mesleki konumu ve itibarı açısından önem arz etmektedir. İşverenler alt statülü işleri düşük ücretli vasıfsız işçilere vermektedir. Yerli işçilerin çalışmak istemediği bu düşük statülü işler başka ülkelerden gelen göçmenlere yaptırılmaktadır. Göç ettikleri ülkelerdeki ücretler kendi ülkelerindeki ikincil sektör ücret düzeyinden daha yüksek olduğu için göçmenler bu işlerde çalışmayı kabul etmektedir. Böylece gelişmiş ülkelerden elde ettikleri gelir ile kendi ülkelerinde itibar sahibi olmayı düşünürler. Geçmişte ikincil sektörde niteliksiz iş gücü olarak göçmenler, kadınlar ve gençler istihdam edilmekteydi. Ancak kadınların kalıcı işe yönelmeleri ve düşen doğum oranları çalışabilecek göçmen sayısının azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle göçmen iş gücüne duyulan ihtiyacın artması süreklilik arz eden bir hal almıştır (Piore, 1979: 26-43).

Yapısal işsizlik ve göçmenlere yönelik kronik iş gücü talebinin bir arada gerçekleşmesini konu alan bu teori Avrupa ve ABD'de savaş sonrasında ortaya çıkan göç

eğilimlerini açıkladığı için önem taşımaktadır. Ancak sadece çekici faktörleri ve piyasanın talep yönünü analiz ederek göç kararının alınmasını ve diğer faktörleri göz ardı etmektedir. Bu yönü nedeniyle eleştirilmektedir (Arango, 2000: 290)

1.5.6. Dünya Sistemleri Kuramı (Merkez-Çevre İlişkileri Teorisi)

Merkez-Çevre Kuramı ya da Bağımlılık Okulu olarak da bilinen bu kuram 1970’li yıllarda Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve Andre Gunder Frank tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram merkez-çevre eksenini ya da gelişmiş-az gelişmiş ülkeler arası ilişkileri bir sömürü sistemine benzetmektedir. Çevre ülkelerin göçmen iş gücü kaynakları merkez ülkelerin yararı doğrultusunda kullanılmakta ve bu durum çevre ülkelerin ekonomik gelişimini olumsuz etkilemektedir (Çağlayan, 2006: 79, Gezgin, 2000: 47). Dünya sistemleri teorisi, dünyayı merkez ve çevre olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Kapitalist ilişkilerin mevcut olduğu merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ülkelerdir. Çevre ülkeler ise, kapitalist ağlarla çevrelenmiş ve merkez ülkelere bağımlı ülkelerdir. Wallerstein’in 1974 “*The Modern World System*” isimli çalışmasına dayanan bu kurama göre; kapitalizm, ülkelerin ekonomik yapısını ve göç hareketlerini belirleyen temel faktördür. Bu kurama göre uluslararası göçün temel nedeni, gelişmiş ülkelerde görülen ikili pazar yapısının aksine 16. yüzyıldan itibaren gelişen ve yayılan dünya pazar yapısıdır. Bu bağlamda merkezdeki kapitalist ağların az gelişmiş ülkeleri etkisi altına almasıyla çevre ülkelerde göç hareketleri meydana gelir. Çevre ülkelerin sahip olduğu hammadde ve iş gücü gibi ulusal dinamikler kapitalist ağların genişlemesiyle merkez ülkelerin himayesine geçer (Balibar ve Wallerstein, 1995: 134).

Dünyayı büyük bir pazar olarak gören bu kuram, göç olgusunu Marksist açıdan ele alarak göç sürecini sömürgecilikle bağdaştırmaktadır. Küreselleşme sürecinde kapitalist ülkeler teknoloji, hammadde, üretim, sermaye ve emeğin denetimi gibi alanlarda çevre ülkelere üstünlük sağlayarak uluslararası göçe meyilli bir nüfus yaratmaktadır (Aksoy, 2012, 295). Merkez ülkelere yönelen bu göç akımları uluslararası sistemin yapısal sorunu olan ekonomik eşitsizlikten kaynaklanmaktadır (Cizreli, 2015: 36).

Dünya sistemleri kuramı uluslararası göçü, küreselleşmenin ve güçlü kapitalist ekonomilerin zayıf ekonomilere nüfus ederek bir dünya sistemi oluşturmalarının bir sonucu olarak görmektedir. Bu durum çevre ülkelerin gelir ve üretim imkânlarını azaltarak daha

iyi koşullarda çalışmak isteyen iş göçü hareketliliğinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Küreselleşme ile çok uluslu şirketlerin ve yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisine yayılması sanayi ve hizmetler sektörünü daha cazip kılmış, tarım sektöründe üretimi azaltarak işsizliği arttırmıştır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin niteliksiz iş göçü açığı az gelişmiş ülkelerden gelen göçmen işçiler tarafından karşılanmaktadır (Balibar ve Wallerstein, 1995: 134). Ayrıca merkez ülkelerin evre ülkelerden sağladığı nitelikli ve niteliksiz iş göçü, uluslararası göç hareketine dayalı bir iş göçü arz-talep dengesi oluşturarak bu ülkeler arasında karşılıklı bir asimetrik bağımlılık ilişkisi oluşturmaktadır. Bu ilişki merkez ülkelerin kalkınmasına katkı sağlarken evre ülkelerin gelişmesine engel olmaktadır (Toksöz, 2006: 17).

Uluslararası göç hareketlerinin evre ülkelerden merkez ülkelere yönelik olduğunu ileri süren dünya sistemleri kuramına göre uluslararası g, kapitalist sistemin neden olduğu kopma ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucudur. Kapitalist sistem Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya gibi merkezlerden geniş halkalar halinde yayıldıkça dünya nüfusunun büyük bir kısmı dünya pazar ekonomisine dâhil edilmektedir. Böylece evre ülkelerin sahip olduğu üretim imkânları, hammadde ve emek gibi faktörlerin dünya pazarlarının kontrolüne geçmesi g akımlarına neden olmaktadır (Unat, 2002: 15).

Merkez ülkelerde evre ülkelerden sağlanan hammadde, evre ülkelerden gelen ucuz göçmen iş göçü ile işlenerek düşük maliyetli üretim yapılmaktadır. Düşük maliyetli ürünlerin ülke içinde tüketilmesi veya ihraç edilmesi ile üretim hacmi artmakta ve kr marjı daha yüksek olmaktadır. Bağımlılık sisteminin işleyişi merkez ülkeler için kapitalist birikimin gelişmesini ifade ederken, evre ülkeler için kapitalist gelişimi tamamlama ve ekonomik gelişmişlik seviyesini yükseltmek anlamına gelmektedir (ağlayan, 2006: 81).

Sonuç olarak dünya sistemleri kuramı gn küresel, sistemsel ve proleter etkileri üzerinde durmaktadır. G alan ve güç veren ülkelerin ekonomik seviyeleri arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ileri sürmektedir. Bu yüzden g veren ülkelerin az gelişmişliği g alan merkez ülkelerin kaynak ve sermaye birikimini kendi ellerinde toplamasına bağlamaktadır. Dolayısıyla bu eşişsiz ilişki uluslararası göçün temel sebebidir (Cizreli, 2015: 35). Dünya sistemleri teorisi sermayenin çıkarlarını ön planda tutması ve uluslararası ge yön veren küreselleşme olgusuna fazla önem vermesi

bakımından eleştirilmiştir. Çünkü bireysel tercihler ve göçe dâhil olan grupların cinsiyet ve karar mekanizmaları göz ardı edilmiştir (Toksöz, 2006: 20).

1.5.7. İlişkiler Ağı Kuramı (Network Kuramı)

“Ağ” kavramı 1980’li yılların sonuna kadar sosyolojide kullanılırken, bu yıllardan itibaren göç olgusunu açıklamak için geliştirilen bir yaklaşım olmuştur. Massey (1993)’e göre uluslararası göç ekonomik ve politik nedenlerin dışında göçmenler arası etkileşime bağlı ilişkilerden kaynaklanmaktadır. İlişkiler ağı kuramı uluslararası göç nedenlerini, zaman ve mekân açısından analiz ederek kendini yenileyen ve sürekliliğini sağlayan bir olgu olarak görmektedir. Göçmenlerin oluşturduğu bu ağlar göç edilecek bölgeler hakkında bilgi alışverişi, finansal destek, kalacak yer ve iş bulma gibi konularda yardımlaşmayı içeren toplumsal bir sermayedir. Bu kuram göçmenler, göç etmeyi düşünenler ve göçmen olmayan bireyler arasındaki ortak köken, aile ve dostluk bağlarından oluşan etkileşimlerdir. Bu ilişki ağları uluslararası göçü teşvik ederek göç sürecinin maliyetini ve oluşabilecek riskleri azaltmak için kullanılmaktadır. Bu sayede oluşturulan göç kanalları bir çoğaltan etkisiyle uluslararası göçü kolaylaştırmaktadır. Göç kanallarının artması göçmenler için daha fazla hedef ve transit ülke imkânı sağlayarak uluslararası göç hareketinin yaygın ve sınırsız bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bu ağların enformel olması, göçmenlerin yolculuk, barınma ve iş bulma süreçlerini finanse etmektedir. Bunun dışında firmaların işçi talebi doğrultusunda bazı aracı kurumlar veya göçmen kaçakçılığı yapan şebekeler yüksek ücretler karşılığında göçmenleri sınırdan geçirmektedir. Bu aracı ağlardan faydalanan göçmenler yüksek miktarlarda borç yükü altına girerek kazandıkları ücretleri borç ödemek için kullanmakta ve çoğu zaman baskı ve şiddete maruz kalmaktadırlar. Ancak onlardan sonraki göçmenler akraba, arkadaş ya da dostluk bağları ile yardım alacakları için göç maliyeti azalmaktadır. Başka bir ülkeye yasal olmayan yollardan ve ilk kez giden göçmenlerin akraba veya tanıdıklarından destek almaları göç masraflarını ve riskleri azaltmaktadır (Massey vd., 1993: 449, Castles vd., 1998: 24-27).

Öncü göçmenlerin vesile olduğu yeni göç akımları, kurulan bu bağları harekete geçirmekte ve sonradan gelenler ilk gelenlerin bilgi ve birikimlerinden faydalanarak göçün kendi kendini devam ettiren bir olgu haline gelmesine neden olmaktadır (Yalçın, 2004: 50). Göç eyleminin gerçekleşmesi göçmenlerin hayatını değiştirdiği gibi

göçmenlerin yakın ilişki içinde olduğu bireyleri de etkilemektedir. Bu sebeple göç ağlarının varlığı uluslararası göçü yaygınlaştıran ve özendiren bir özelliğe sahiptir (Güllüpcinar, 2012: 73).

Günümüzde birçok göç uzmanı uluslararası göç hareketinin başlaması ve devam etmesi konusunda bilginin ve sosyo-kültürel sermayenin önemini belirtmektedir. Göç edenler ve göç sürecinden etkilenenler arasında bir ilişki ağı oluşmaktadır. Oluşan bu ağların enformel bir yapıya sahip olması hayati kaynakların sağlanması, uyum süreci ve yabancı ülkede güvence altında olma gibi ihtiyaçların karşılanması açısından oldukça önemlidir (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 119). Bu durumu en belirgin şekilde 1970’li yıllarda Meksikalı göçmenler üzerine yapılan bir araştırma göstermektedir. Bu araştırmaya göre enformel ağları kullanan göçmenlerin yüzde doksanı aile ve işveren bağlantıları yoluyla ABD’de yasal olarak oturma izni almıştır (Castles, 2008: 37).

Enformel ağlar göçmenler ve göçmen olmayan kişileri karmaşık bir ilişkiler ağı ile birbirine bağlar. Bu nedenle göçmen ağları için aile ve cemaat çok önemli bir yere sahiptir. Yine Graeme Hugo (1995) tarafından Asyalı göçmenler üzerine yapılan *“International Labor Migration and The Family: Some Observations from Indonesia”* isimli çalışmaya göre, göç kararı bireyler yerine aile tarafından alınmaktadır. Aile, gelirini ve hayatta kalma şansını arttırmak için aile üyelerinden bir ya da birkaçını farklı bir ülkeye göndermektedir. Göç kararı aile büyükleri tarafından alınmakta, gençler ve kadınlar bu kararları yerine getirmektedir (Hugo, 1995: 273). Fabrika ve ev hizmetçileri gibi alanlarda kadın emeği talebinin artması, uluslararası göçte kadın oranlarını arttırmaktadır. Buna ilaveten aile bağlantıları göçte kültürel ve finansal sermaye katkısı sağlar. Bir çeşit göç zinciri oluşturan bu bağlar, özellikle emek ve asker talebi gibi dışsal faktörler vasıtasıyla öncü bir göçmenin gidişi ile başlamaktadır. Bu eylem bir kez gerçekleştirildiğinde sonraki göçmenler bu yolları kullanarak kaynak ülkedeki aile ve arkadaşlarından yardım alırlar. Bu sosyal ağlar göçmenler, aileleri ve göç etmeyi düşünenler için göç sürecini daha güvenli ve kontrol edilebilir bir hale getirmektedir. Böylece bir kez gerçekleşen göç eylemi kendini yenileyen ve sürekliliğini sağlayan sosyal bir sürece dönüşmektedir (Castles, 2008: 38, Unat, 2002: 19).

İlişki ağları göçmenlerin göç bölgesinde bir cemaat oluşturmaları için katkı sağlamaktadır. Göçmen grupları sosyal ve ekonomik altyapılarını geliştirerek ibadet

yerleri, dernekler, dükkânlar, doktor ve avukat gibi hizmetlerden faydalanabilmektedir. Ayrıca ilişkiler ağına göçmenler üzerinde olumlu etkilerinin dışında olumsuz etkileri de vardır. Göçmen ağı, yeni gelen göçmen için sosyal uyumu kolaylaştırmaktadır. Ancak bazı toplumlarda bu durumun tam tersi yaşanmaktadır. Göçmenlerin ekonomik ve sosyal ağlar ile gittikleri ülkelerde dışa kapalı bir grup olarak yaşamlarını sürdürmeleri yeni ülkelerinde bir uyum sorunu ortaya çıkarmaktadır. Ağın varlığı ile tüm ihtiyaçlarını kendi grubu içinde karşılayan göçmenler göç edilen ülke ile etkileşimden uzak durmaktadırlar. Almanya’da yaşayan Türk göçmenler bu uyumdan uzaklaştıran sürece örnek gösterilebilir. Çünkü Almanya’da yaşayan Türk göçmenler arasında hala Almanca bilmeyen, Türklerin çoğunluk olarak yaşadığı bölgelerden dışarı çıkmayan ve bu durumlarıyla yetinen birçok insan vardır. Bu sebeple ilişkiler ağı sistemi, göçmenlerin kendi içine kapanıp göç edilen ülkedeki sosyal uyumdan uzak kalmasına da neden olmaktadır (Yalçın, 2004: 54).

Belirli kişiler, gruplar ya da kurumlar göçmenler ile siyasal ya da ekonomik kurumlar arasında aracı bir görev üstlenebilirler. İşçi bulma örgütleri, avukatlar, acenteler, kaçakçılar ve diğer aracı kurumların varlığı bir ‘göç endüstrisi’ oluşturmaktadır (Harris, 1996: 133). Bu araçlar göçmenlere faydalı olabilecekleri gibi sömürücü de olabilirler. Özellikle yasal olmayan göçlerde ve göçmen fazlalığı olan ülkelerde sömürü faktörü ön plana çıkmaktadır. (Castles, 2008: 39).

1.5.8. Göç Sistemleri Kuramı

Magobunj (1970) tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre göç, kaynak ve hedef ülkelerdeki toplumsal, kültürel, ekonomik ve kurumsal şartları değişime uğratarak göç için uygun zemin oluşturur (Haas, 2008: 21). Uluslararası göç nedenini coğrafi konumdan ziyade ülkeler arası ekonomik ve siyasal ilişkilere bağlayan bu kurama göre, karşılıklı göç alan ve göç veren iki ya da daha fazla ülke bir göç sistemi oluşturmaktadır. Göç hareketleri bu ülkeler arasındaki siyasi ilişkilere, ekonomik faaliyetlere, ticari ya da kültürel bağlara dayanan ve daha önceden var olan etkileşimlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 28). Bu ilişkiler komşu iki ülke arasında gerçekleşeceği gibi aralarında mesafe bulunun ülkeler veya bölgeler arasında da gerçekleşebilir. Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika arasındaki göç kısa mesafeli,

Batı Afrika ve Fransa gibi uzak iki coğrafya arasındaki göç ise uzun mesafeli göç sistemleri ilişkisine örnek gösterilebilir (Çağlayan, 2006: 82).

Göç sistemleri kuramına göre, göç alan ve veren ülkeler arasındaki ilişkiler, sömürgecilik, ticaret, yatırım, siyasal ve kültürel etkileşim gibi bağlantılara dayanmakta ve göç ilişkisinden önce başlamaktadır. Bu ilişkilerin temeli tarihsel, siyasal ve sosyal ilişkilerin yanında askeri işgale de dayanabilir. ABD ile Meksika arasındaki göç ilişkisi, Amerikalı şirketlerin ucuz iş gücü talebine ve iki ülke arasındaki kültürel etkileşime bağlanabilir. Ancak ABD'nin Kore ve Vietnam ile olan göç ve göçmen ilişkisi ABD'nin uzun süreli askeri varlığından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde Dominik Cumhuriyeti'nden ABD'ye yaşanan göçün sebebi de 1960'lı yıllarda başlayan ABD'nin askeri işgalidir. Bu bağlamda Almanya'ya yönelik Türk işçilerin göçü de Almanya'nın 1960 ve 1970'lerdeki emek talebinin bir sonucudur (Castles ve Miller, 2008: 36).

Göç sistemleri teorisi, göç hareketlerinin makro ve mikro etkileşimlerin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Makro yapılar kurumsal düzeyde etkileşimlerden doğarken, mikro yapılar ağılara, uygulamalara ve göçmenlerin bireysel düşüncelerine önem vermektedir. Makro yapılar, devletler tarafından oluşturulan göçmenlik şartları, yasal mevzuat, ekonomik ve politik düzenlemeler gibi bir dizi uygulamaları içermektedir. Mikro etkileşimler ise, genellikle göçmenler tarafından geliştirilen enformel ağlardan ve ilişkiler sisteminden oluşmaktadır. Bu ağlar göçmenler arası ilişkiler sistemi ve sosyal ağlardan oluştuğu için, sosyal ve kültürel sermaye niteliği taşımaktadır (Toksöz, 2006: 20, Castles ve Miller, 2008: 37).

1.5.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı (Intervening Opportunities)

Stouffer' in 1940 yılındaki '*Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance*' (Kesişen Fırsatlar: Göç Mesafe İlişkisi Teorisi) isimli çalışmasında ilk kez ortaya atılan bu kuram uluslararası göçü açıklamaya çalışan diğer bir kuram olarak literatürdeki yerini almıştır. Stouffer' in bu çalışması, ABD'nin Kuzeydoğu eyaletlerinden biri olan Ohio eyaletine bağlı Cleveland şehrine yönelik göç hareketlerini içermektedir. Temel olarak Ravenstein' in göç-mesafe ilişkisi kuralı ve Lee'nin itme çekme kuramı ile birçok yönden benzerliğe sahiptir. Göç sürecinde, göçmen kararları ve bu kararlara neden olan faktörler ön plandadır. Kişisel tercihlere ve davranışlara büyük

bir önem veren teori (Sert, 2018: 31) göç mesafesi, hedef ülkedeki fırsatlar ve bu fırsatların azlığı-çokluğu gibi esas ilkelere dayanmaktadır. Bu unsurların kesişmesi göç kararının alınmasında ve göç yoğunluğu üzerinde oldukça etkili olmaktadır. Genel hatlarıyla incelendiğinde kesişen fırsatlar kuramı göçün itici faktörlerinin aksine çekici faktörlerini dikkate almaktadır. Bu sebeple, çekim merkezi ile kaynak ülke arasındaki mesafe göçün belirleyici unsuru olmaktadır. Göçün gerçekleştiği ülke ile göç edilmesi düşünülen ülke arasındaki mesafenin kısa olması göçü özendirici bir etkiye sahiptir. Aynı zamanda hedef ülkelerdeki ekonomik imkânların sayısı göç yoğunluğu ile doğru orantılıdır. Sonuç olarak göç edilmesi planlanan bölgelerdeki fırsatların çokluğu ve mesafelerin kısa olması göçmen sayısını arttıran unsurlardır (Stouffer, 1940: 845-847).

Kesişen fırsatlar kuramı, göçün gerçekleştiği iki konum arası mesafeyi ve mesafeye göre ortaya çıkabilecek engelleri göz önüne alarak göçü analiz etmektedir. Mesafe, özellikle uluslararası göç hareketlerinde daha fazla öneme sahiptir. Çünkü kaynak ve hedef ülke arasındaki mesafe uzadıkça aradaki ulus devlet sınır geçişleri, yasal prosedürler, hukuki süreçler, denetim mekanizmaları ve zorluklar artmaktadır. Dolayısıyla kısa mesafeli göçler, göçmenlerin göç sürecini yönetebilmesi ve göç kararı vermesinde daha elverişli bir yapıya sahiptir (Battır, 2020: 34).

Mesafeye dayalı engellerin değerlendirilmesi uluslararası göçü açıklama bakımından önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak, kuramın temel hipotezi, bir bölgeye göç edecek göçmenlerin yoğunluğu o bölgenin mesafesi ile ters, kesişen fırsatları ile doğru orantılı olduğu üzerinedir. Bu nedenle kuram göç ile mesafe yerine göç ile fırsatlar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu savunmaktadır (Stouffer, 1940: 848). Diğer bir ifadeyle göç kararı alınırken göç edilecek ülkedeki fırsatlar o ülkeye olan mesafeden daha ağır basmaktadır. Göç edilen yerdeki fırsatların ve iş olanaklarının fazla olması göç akımlarını arttıran bir unsurdur (Kapu, 2012: 15).

Dayandığı ilkeler bakımından dinamik bir yapıya sahip olan bu kuram, gelişmiş ülkelere, sanayi şehirlerine ve metropollere yönelik iş gücü göçlerini ve ekonomik göçleri açıklamaktadır. Buna karşın sosyal ve siyasal nedenlerden dolayı gerçekleşen kitlesel ya da grup göçlerini açıklamada yetersiz kalmaktadır (Aydemir ve Şahin, 2017: 364). Kurama yönelik diğer bir eleştiri ise Marx'ın yedek iş gücü ordusu üzerinden yapılmaktadır. Kapitalizmin çalıştıracığı işçiler kadar onlarla emek piyasasında rekabet

edebilecek işsizlere de ihtiyaç duyması, kesişen fırsatlar kuramı tarafından öngörülemeyen bir durumdur. Göç hareketi bu kurama göre gerçekleşmiş olsaydı firmaların işçilere ödeyecekleri ücret, işçiler arasında rekabet olmadığı için maksimum düzeyde olurdu (Yalçın, 2004: 30).

1.5.10. İtme-Çekme Kuramı

İtme çekme kuramı uluslararası göç hareketlerini açıklamak için en çok başvurulmuş teorilerden birisidir. Bu kuramın formülasyonu ve teorik alt yapısı 1966 yılında Everett Lee tarafından oluşturulmuştur. Lee (1966) *A Theory of Migration* (Bir Göç Teorisi) isimli çalışmada Ravenstein' in göç çalışmalarından yola çıkarak bazı tespitlerde bulunmuştur. Lee, Ravenstein' den sonraki yetmiş beş yıllık süreçte yapılan çalışmaları ve araştırmaları yetersiz görmüştür. Çünkü bu çalışmaların çoğunlukla Ravenstein'e atıfta bulunma ve göçmenlerin demografik yapısı üzerine odaklanarak göçmenleri göz ardı ettiğini belirtmiştir. Bu çerçevede Lee göçmenleri ihmal etmeden göçlerin yapısını, benzer yanlarını, itici ve çekici olmak üzere dört temel faktöre dayandırarak açıklamıştır; yaşanılan yer ile ilgili faktörler, gidilmesi planlanan yer ile ilgili faktörler, ortaya çıkabilecek engeller ve bireysel faktörler (Lee, 1966: 48-50).

Bu kurama göre göç yaşanılan ülkedeki itici faktörler ve hedef ülkedeki çekici faktörler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Olumsuz koşullara sahip bölgelerdeki itici faktörler itme etkisi yaratırken, daha iyi yaşam koşullarına sahip olan bölgeler çekici bir etki oluşturmaktadır (Yalçın, 2004: 38). İtme ve çekme faktörlerine dayalı göç kuramı serbest piyasadaki arz talep dengesiyle benzerlik göstermektedir. Göç sürecinde göç alan ve göç veren ülkeler, hem itici-çekici faktörleri hem de arz-talep unsurlarını birlikte barındırmaktadır. Göç edilen ülkedeki iş gücü arzı hedef ülkenin talebi iken, hedef ülkedeki imkânların ve iş fırsatlarının arzı ise kaynak ülkenin talebine karşılık gelmektedir (Akalin, 2015: 89).

İtme çekme kuramı bireylerin bulundukları yerlerden ayrılmasına neden olan faktörleri ve göç kararı üzerinde etkili olan nedenleri açıklamaktadır. Terk edilen ülkedeki emeğin değersizliği, ekonomik eşitsizlikler, politik baskılar ve demografik büyüme itici faktörleri oluştururken, hedef ülkedeki ekonomik fırsatlar, bireysel özgürlükler ve yüksek ücretler çekici faktörler arasında yer almaktadır (Sert, 2018: 31). Göç eyleminin

gerçekleşmesinde hedef ve kaynak ülkeler, itici ve çekici faktörleri birlikte bünyesinde bulundurmaktadır. Ancak göçmenler için hangi faktörlerin itici hangi faktörlerin çekici olduğu belirsizdir. Çünkü göç eylemi göreceli ve bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bireyler kendilerini çeken ve iten faktörler arasında bir fayda maliyet analizi yaparak kendileri için daha iyi bir yaşam sürebilecekleri yerlere göç etmektedirler. Böylece göç hareketleri rasyonel tercihler sonucu gerçekleşmektedir (Massey, 2014: 14). Göç kararı verilirken her bir faktör kişilere ve beklentilere göre farklılık göstermektedir. Göç eden ya da etmeyi düşünen kişilerin ekonomik durumu, yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, etnik kökeni ve sosyal ilişkileri gibi unsurlar bu süreçte belirleyici etken olmaktadır (Battır, 2020: 30). Bazı ailelerin göç kararı almasında çocuklarının eğitim olanakları belirleyici iken çocuğu olmayan ya da eğitim çağına gelmiş çocuğu bulunmayan aileler için hedef ülkedeki eğitim olanakları çekici bir etki oluşturmamaktadır (Kapu, 2012: 14).

İtme çekme kuramının göçü aşırı ekonomik temellere dayandırması ve göç kararını büyük ölçüde göçmene bağlaması modelin eksik yanları olarak görülmektedir. Göçü, kaynak ülkelerin itici ve hedef ülkelerin çekici faktörlerinin bir fonksiyonu olarak kabul eden ve yaygın olarak kullanılan bu model kuramsal açıdan yetersiz kabul edilmektedir (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 21). Ancak uzun bir süre göç araştırmalarına hâkim olan bu kuram, neo klasik ekonomi kuramını, fayda maksimizasyonu, rasyonel tercih, bölgeler ve ülkeler arasındaki faktör fiyat farklılıkları ve iş gücü hareketliliği esaslarına bağlı olarak yeniden şekillendirmiştir (King, 2012: 13).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN TEORİK KAPSAMI

2.1. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ TANIMI VE KAPSAMI

Uluslararası iş gücü göçü, insanların yaşadıkları ülkede istihdam imkânlarından yararlanamaması veya mevcut işindeki ekonomik ve sosyal tatminsizlik, fırsat eşitsizliği ve sınıfsal eşitsizlik gibi faktörlerden dolayı başka ülkelere iş bulmak amacıyla gerçekleştirdikleri göç hareketleridir (Deliduman, 2018: 19).

Uluslararası iş gücü hareketlerinin tarihsel süreci köle sistemine dayalı emek sömürüsü, kolonyal işçi (sömürge altındaki ülkelerden sağlanan iş gücü) göçleri ve ülkeler arasında imzalanan anlaşmalı misafir işçi göçlerini içermektedir. Bazı ülkelerin yasal düzenlemeleri ve kısıtlamaları dışında giderek artış gösteren uluslararası iş gücü hareketleri küreselleşme ile birlikte sürekli artan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yirmi birinci yüzyılda yüksek ücretler ve daha iyi fırsatlar elde edebilmek ya da yoksulluk, doğal afet, çatışma ortamı gibi sorunlardan kaynaklanan nedenlerle her yıl milyonlarca insan kendi ülkelerinin sınırı dışına çıkmaktadır. Günümüzde uluslararası iş gücü akımları daha karmaşık ve çeşitlilik gösteren bir yapıya sahiptir (ILO, 2010).

2.2. GÖÇMEN İŞÇİ KAVRAMI

ILO'nun 1949 tarihli ve 97 sayılı sözleşmesinin 11. maddesi ile 1975 tarihli ve 143 sayılı sözleşmesinin 11. maddesine göre göçmen işçi, istihdam edilmek üzere bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden veya yasal mevzuat hükümleri kapsamında bir ülkeye kabul edilen gerçek kişi veya kişilerdir (Alpar, 2000: 128). Bu sözleşmelerde sadece çalışma izni alanlar uluslararası güvence dâhilinde iken, kaçak işçiler ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Ayrıca sporcular, mevsimlik işçiler, denizciler, sınır işçileri, serbest meslek sahibi kişiler ve kısa süreli giriş çıkış yapan sanatçılar da göçmen işçi kapsamı dışında tutulmuştur (Nakhoul, 2014: 40).

1919 ILO anayasasında yer alan, kendi ülkesi dışında çalışan göçmen işçilere yönelik koruma ve iş gücü yönetimi bakımından uluslararası iyileştirmeler ön planda tutulmuştur. Uluslararası geçerliliği olan ILO sözleşmeleri tüm göçmen işçileri

kapsamakta ve temel hedefi, vatandaşı olmadığı ülkede çalışan işçilerin farklı uygulamalara tabi tutulmasını önlemektir (Ulutaş ve Kumaş, 2014: 466).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) tarafından 1990 yılında kabul edilen Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin 2. maddesinin 1. Fıkrasında göçmen işçi tanımı yer almaktadır. Bu sözleşmeye göre göçmen işçi kavramı, vatandaşı olmadığı bir ülkede istihdam edilecek, istihdam edilen ya da istihdam edilmiş kişileri ifade etmektedir. Dolayısıyla göçmen işçi tanımları arasında en kapsamlı tanım olma özelliği gösteren bu sözleşme kaçak göçmen işçileri de içermektedir (OHCHR, 1990: 2).

2.2.1. Yasal Göçmen İşçi

Ülkeler, farklı ülke vatandaşlarının kendi sınırlarına girişinde bazı uygulamaları yürürlüğe koymaktadırlar. Bu uygulamalar göçün süresine ve amacına göre değişiklik göstermektedir. Uluslararası göçmen işçilerin ekonomik amaçlı kendi ülkelerinin dışına çıkmasında yasal statü ön plana çıkmaktadır. Çalışma izni ya da ikamet izni gibi gereklilikleri ilgili kurumlar aracılığı ile yerine getirmek zorundadırlar (Asar, 2004: 241). Uluslararası iş gücü göçü, bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşeceği gibi bazı ülkelerin nüfus ve iş gücü yetersizliğinden kaynaklanan talebini karşılamak için de gerçekleşebilmektedir. Bu bağlamda göçmen işçilerin yabancı ülkelere girişte gerekli şartları sağlaması yasal bir statü kazanmalarını sağlamaktadır (Gökinci, 2020: 40).

2.2.2. Kaçak Göçmen İşçi

Kaçak göçmen işçi, bir ülkeye yasal veya yasal olmayan yollardan giriş yapan, ülkede geçici veya uzun süreli kalan, çalışma izin süresi dolduğu halde ülkeyi terk etmeyerek izinsiz çalışan ve ikamet eden bireylerin statüsü olarak tanımlanmaktadır (Işığışık, 2005: 437). Buna ilaveten sığınmacı veya mültecilerin, sığınma talebi süreçlerinin devam etmesi ya da reddedilmesi durumunda izinsiz olarak çalışmaları halinde kaçak göçmen işçi kapsamına girmektedirler (İçduygu, 2004: 25).

2.2.3. Misafir (Konuk) Göçmen İşçi

Misafir işçi sistemi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerin yeniden toparlanma süreci sonrasında ortaya çıkmıştır. Savaşın neden olduğu yıkım ve zararları gidermek için emek arzı üçüncü dünya ülkelerinden talep edilmeye başlanmıştır. 1945-1970 yılları arasında hızlı bir sanayileşme dönemine giren Avrupa Ülkeleri düşük nitelikli göçmen iş gücüne başvurarak bu süreci devam ettirmiştir. Bu kapsamda sömürge geçmişine sahip olan ülkeler kolonyal işçilere yönelirken, sömürge geçmişi olmayan ülkeler üçüncü dünya ülkeleri ile yaptıkları ikili anlaşmalar neticesinde misafir işçi sistemine başvurmuştur (Aykaç ve Yertüm, 2017: 14-15). Bu bağlamda ülkeler arasında imzalanan iş gücü göçü anlaşmaları ya da resmi izinler doğrultusunda yabancı ülkeye girişlerine ve çalışmalarına izin verilen geçici göçmenler misafir işçi olarak tanımlanmaktadır. İzinler göçmenlerin geçici olarak bulunmaları varsayımına dayanarak verilmiştir (Bartram vd., 2019: 167).

2.2.4. ILO Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi

ILO 1919 yılında kurulmuş ve temel amacı göçmen işçilerin haklarını koruma ve gerekli düzenlemeleri yapmak olmuştur. ILO'nun 1944 *Filedelfiya Bildirgesi*'ne dayanan göçmen işçi hakları, 97 sayılı *İstihdam Amacıyla Göç Sözleşmesi* ve 143 sayılı *Göçmen İşçiler Sözleşmesi* ile yasal bir güvence görünümü kazanmıştır. 97 sayılı Sözleşme düzenli göç gurubuna dâhil olan göçmenleri kapsamaktadır. Düzenli göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmaları ve başka bir ülkeye kabul edilmelerine yönelik süreci içermektedir. 143 sayılı Sözleşme ise daha kapsamlı bir yapıya sahip olmakla birlikte emek göçünün sömürsü üzerinde durmaktadır (Ruhs, 2013: 14). Bu bakımdan yasal olmayan göçlerin ve düzensiz göçmen işçi istihdamının engellenmesini, kaçak göçmen işçi çalıştıran işverenlerin cezalandırılmasını öngörmektedir. Ayrıca söz konusu sözleşmede, sözleşmeyi onaylayan devletlerin tüm göçmen işçilere karşı temel insan haklarına saygı ilkesini benimsemelerini zorunlu kılmaktadır (Erdoğan, 2013: 206).

2.2.5. BM Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, *Mülteci Statüsüne Dair Sözleşme* ve *Vatansızların Statüsüne Dair Sözleşme* gibi birçok beyannamede göçmen işçilere yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak 18 Aralık 1990 tarihli *Tüm Göçmen İşçilerin ve*

Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme ayrı bir önem taşımaktadır. İlgili sözleşmenin 1. maddesinde göçmen işçi, vatandaşlık bağı bulunmayan bir ülkede ücret ödenen bir iş kolunda çalıştırılacak, çalışan veya çalışmış olan kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşmeye göre ifade edilen göçmen işçi tanımı ILO'nun 1949 tarihli ve 97 sayılı sözleşmesi ve 1975 tarihli 143 sayılı sözleşmelerinin 11. maddelerinde yer alan göçmen işçi tanımlarından daha geniş bir nitelik taşımaktadır. Benzer biçimde *Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesinde* de çalışma izni verilen göçmen ibaresi göçmen işçi tanımını ve statüsünü kısıtlayan bir yapıya sahiptir. Bu bakımdan ilgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin, göçmen işçi kavramını geniş ölçüde ele alması ve herhangi bir sınırlama getirmemesinden dolayı kaçak göçmen işçiler de sözleşme kapsamına alınmıştır. Sözleşmede kaçak göçmen işçilerin işverenler ya da diğer kişiler nedeniyle karşılaşıacağı risklere karşı korunması amaçlanmış ve göçmen işçilerin ailelerinin kanunlardan önce insan olma hakkı güvence altına alınmaya çalışılmıştır (Erdoğan, 2013: 202; Civan ve Gökalp, 2011: 239).

2.2.6. AB Sözleşmeleri Açısından Göçmen İşçi

Göçmen işçilere yönelik düzenlemeler içerisinde Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartları dikkat çekmektedir. İlgili şartın 19. maddesi göçmenlerin ve ailelerinin korunma ve yardım alma haklarına dair düzenlemeler içermektedir. 19. madde detaylı bir şekilde incelendiğinde göçmen işçi tanımına rastlanamazken buna ilaveten kaçak göçmen işçiler bu düzenlemelere dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda *24 Kasım 1977 tarihli Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi* diğer önemli bir düzenlemedir. İlgili sözleşmede göçmen işçi, sözleşmeye taraf olan ülke vatandaşının diğer taraf ülkelerde çalışma ve ikamet izni verilen kişiler olarak ifade edilmiştir. Göçmen işçilerin statüleri kendi ülkeleri ve göç edilecek ülkelerin çalışma ve ikamet izinlerine tabi tutulmuştur.

Göçmen işçilerin Avrupa Birliği düzeyindeki statüleri farklı bir şekilde uygulanmaktadır. 13 Kasım 2007 Lizbon Anlaşması kapsamında göçmen işçilere uygulanan eski düzenlemeler yerini Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkındaki Anlaşma ile işçilerin serbest dolaşımına yönelik düzenlemelere bırakmıştır. Bu anlaşmaya göre AB'ye üye bir ülke vatandaşları diğer AB ülkelerine serbest bir şekilde giriş yaparak, ikamet ve çalışma izni almadan çalışabilmektedir (Civan ve Gökalp, 2011: 237-238).

2.3. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

2.3.1. İstihdam Amacıyla Göç Hakkında 97 Sayılı Sözleşme

Göçmen işçileri koruma ve haklarını güvence altına alma bakımından ilk yasal düzenleme niteliği taşıyan İstihdam Amacıyla Göç Hakkında 97 sayılı Sözleşme ILO'nun 1 Temmuz 1949 tarihli 32. Oturumunda kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanma dönemine girmesi ve bu nedenle iş gücü göçlerine talebin artması, göçmen işçi haklarının korunmasını gerekli kılmıştır (Nakhoul, 2014: 39-40).

İstihdam Amacıyla Göç Hakkında 97 Sayılı Sözleşme 23 madde ve 3 ekten meydana gelmektedir. 23 maddenin ilk 11 maddesi esasa yönelik hükümler içermekte ve göçmen işçilere yabancı ülkede gereken yardım, koruma ve eşit muamele gösterilmesini, geriye kalan maddeler ise ilgili hükümlerin uygulanmasını ifade etmektedir. İlgili eklerin ilk ikisi göçmen işçilerin istihdam süreci ve çalışma koşulları için hedef ülkenin alması gereken önlemleri içermektedir. Son ek ise göçmen işçilerin kişisel taşınabilir mallarının ithalatı ile ilgili hükümleri kapsamaktadır (ILO, 1949).

97 Sayılı Sözleşmenin bütün maddeleri göçmen işçilerin çalışma, yaşam koşulları, sağlık hizmetleri ve haklarının güvence altına alınması gibi yasal düzenlemeleri konu edinmektedir. Ancak 10. maddede göçmen işçilerin sayılarının fazla olduğu ülkelerde, hedef ve kaynak ülkelerin ilgili kurumlarının ortaya çıkabilecek sorunları çözmek amacıyla iş birliği yapabileceği hükmü yer almaktadır. Bu bakımdan ulusal göç politikalarının daha şeffaf bir yapıya dönüşmesi ve ülkelerin iş gücü göçü yönetiminde kendi aralarında anlaşma yapabilmesi açısından 97 Sayılı Sözleşme önemli bir yer tutmaktadır (ILO, 1949).

Sonuç olarak ilgili sözleşmenin maddeleri genel olarak değerlendirildiğinde göçmen işçilerin çalışma ve işe alım süreçlerine ek olarak eşit muamele görmelerini öngören hükümler yer almaktadır. Ancak göçmen işçilerin sınır dışı edilmelerini engelleyen herhangi bir hüküm olmamakla birlikte göçmen işçi kapsamının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda sınır işçileri göçmen işçi kavramı dışında tutulurken, düzensiz göçmenler ile kısa ve uzun süreli iş gücü göçüne yönelik düzenlemeler bulunmamaktadır (Babayiğit, 2014: 17).

2.3.2. Göçmen İşçiler Hakkında 143 Sayılı Sözleşme

ILO tarafından, göçmen işçilere yönelik kötü koşullarda göç ve fırsat eşitliği gibi durumların ele alındığı 143 sayılı Sözleşme 1975 yılı 60. oturumda genel kurul tarafından kabul edilmiştir. Üç bölüm ve 24 maddeden oluşan sözleşme, 97 sayılı sözleşmede ihmal edilen göçmen işçi hakları ve savaş sonrası Avrupa ülkelerinin büyük göç akımlarına ev sahipliği yapmasıyla ortaya çıkan ihlallerin minimum seviyeye indirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

143 sayılı Sözleşmenin ilk bölümü 97 sayılı sözleşmeden farklı olarak düzensiz göçmenlere yönelik hükümleri içermektedir. Ancak bu hükümler düzensiz göçmen haklarından ziyade düzensiz göçlerin engellenmesine yönelik kararlardan oluşmaktadır. 1973 Petrol Krizi'nin etkisiyle uluslararası iş gücü göçleri büyük ölçüde durmuştur. Sınırlanan düzenli göç yerini düzensiz göç hareketlerine bırakmıştır. Avrupa Ülkelerine yasal olmayan göçlerin gerçekleşmesi kayıt dışı istihdama ilişkin düzenlemeleri gerekli kılmıştır. Bu sebeple 143 sayılı Sözleşmede kaçak göçmen işçilerin istihdamına yönelik sorumluluklar devletlere verilerek düzensiz göçlerin önlenmesi ve göç politikası belirlemede ilgili kuruluşlarla iş birliği sağlanması öngörülmüştür. Buna ilaveten sözleşmeyi onaylayan devletlere göçmen işçilerin sendikal hakları, meslek, sosyal güvence ve istihdam gibi haklarının korunmasına yönelik sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca 97 sayılı Sözleşmede yer almayan, göçmen işçilerin işlerini kaybetmeleri durumunda yasal statülerinin devam edeceği, ikamet ve çalışma izinlerinin iptal edilmeyeceği hükmüne karar verilmiştir (ILO, 1975).

Sonuç olarak 143 sayılı ve 97 sayılı ILO Sözleşmeleri yasal göçmen hakları bakımından uluslararası düzeyde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak 143 sayılı Sözleşme, 97 sayılı Sözleşme gibi göçmen işçi tanımını oldukça sınırlı tutarak, düzensiz göçmen işçilere yönelik hakları ihmal etmiştir.

2.3.3. Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 18 Aralık 1990 tarihli 45/158 sayılı kararıyla kabul edilmiş olan sözleşme 1 Temmuz 2003 yılında yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Sözleşmenin 22. maddesinde yer alan düzenlemede göçmen

işçiler ve ailelerinin toplu bir şekilde sınır dışı edilmesine sınırlama getirilerek, göçmen işçilerin bireysel olarak sınır dışı edilebileceğine karar verilmiştir (Doğan, 2018: 112). Sözleşmenin uygulanması Göçmen İşçiler Komitesi tarafından takip edilmektedir. Temeli ILO sözleşmelerine dayanan bu sözleşme, tüm göçmenlere ve ailelerine medeni, siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan birçok hak ve özgürlük sağlamaktadır. Bu sebeple uluslararası göç akımlarının hedef bölgeleri olan ABD, Kanada ve Avrupa Birliği ülkeleri sözleşmeyi onaylamamıştır.

Söz konusu Sözleşmede göçmen işçi tanımı, vatandaşı olmayan bir devlette istihdam edilen, edilecek veya edilmiş olan kişi olarak ifade edilmektedir. Göçmen işçiye, istihdam sağlayan devletin kanunları gereğince ve uluslararası anlaşma kapsamında çalışma, ikamet ve giriş izinleri verilmişse o işçi düzenli ve kayıtlı olmaktadır (Madde 5/a). Benzer biçimde izin alınmadan ya da belirtilen şartları yerine getirmeden farklı ülkeye giriş yapılması durumunda göçmen işçiler düzensiz ve kayıtsız göçmen tanımında yer almaktadır. Sözleşmeye taraf ülkeler uluslararası sözleşmeler kapsamında kendi ülke sınırları içerisindeki tüm göçmen işçilere ve ailelerine dil, din, ırk, cinsiyet, etnik köken ve ekonomik durum gibi nedenlerle hiçbir ayırım gözetmeksizin Sözleşmede belirtilen hakları uygulamayı taahhüt etmektedirler (Erdoğan, 2013: 204).

Sözleşme göçmen işçi ve aileleri için önemli kazanımlar sunmaktadır. İlgili sözleşmenin 8. ve 56. maddeleri arasında göçmen işçi ve ailelerine yönelik haklar belirtilmektedir. Bu bağlamda göçmen işçilere tanınan haklar doğrultusunda 9. maddede göçmen işçilerin ve ailelerinin yaşam hakları güvence altına alınmıştır. Benzer şekilde 10. madde göçmen işçilere yönelik insanlık dışı tutum ve davranışları yasaklarken, 11. maddede iradeleri dışında zor kullanılarak çalıştırılmaları yasaklanmıştır (OHCHR, 1990).

2.4. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası göç demografik büyüme ve iklim değişikliklerine ilaveten üretim ve ticaretin ilerlemesi bağlamında varlığını sürdürmüştür. Ulus devletlerin kurulması ve imparatorlukların oluşumu gibi nedenler göçü önemli ölçüde etkilemiştir. Ancak savaşlar ve fetihler uluslararası iş gücü göçü üzerinde daha derin etkiler bırakmıştır. Fethedilen yerlerde insanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesi emek göçlerinin temelini

oluşturmaktadır. Orta çağın sonlarından itibaren Avrupa ülkelerinin gelişmesi ve sömürge alanlarını genişletmesi iş gücü göçünün zorunlu veya gönüllü olarak hızlanmasına neden olmuştur (Castles ve Miller, 2008: 69).

Borjas (1990)'a göre özgürlük, köleliğin hüküm sürdüğü eski toplumlarda oldukça kısıtlı bir kavram iken bireysel özgürlük, kapitalizm ile gelişen bir kazanım olmuştur. Neo klasikler kapitalist ekonomiyi, işçi ve işverenlerin yasal çerçevede kendi iradeleri ile anlaştığı iş gücü piyasasını da içeren serbest piyasalar sistemi olarak tanımlamıştır. Uluslararası göç ise işçilerin özgür iradeleri ile en yüksek ücreti kazanabilecekleri yerlere hareket etme eylemi olarak ifade edilmiştir (Helton, 1990: 1104). Ancak Cohen (1987) bu durumun gerçekleri yansıtmadığını ileri sürmüştür. Çünkü kapitalizm gelişim sürecinin her aşamasında özgür ve özgür olmayan emeği kullanmıştır. İşçi göçleri, emek gücüne ihtiyaç olan yerlere zorunlu bir şekilde götürülen ya da diğer işçilerin mevcut haklarından çok daha azına razı olan bireylerden oluşmuştur. Bu bağlamda göç, düzensiz ve isteğe bağlı şekilde ortaya çıksa bile işçiler için bireysel özgürlük ve eşitlik gibi haklar sınırlı seviyede gerçekleşmiştir. Ekonomik gücün siyasi otorite ile ilişkisinden dolayı emek göçleri şiddet, askeri güç, bürokrasiye dayalı kontrol mekanizmaları ve baskı siyasetinin bir yansıması olarak meydana gelmiştir. Kuzey ve Güney Amerika'da Köle ekonomisi, Amerika, Afrika ve Asya'da sözleşmeli sömürge emeği, 19. ve 20. yüzyıllarda Güney Afrika'da maden işçileri, İkinci Dünya Savaşı öncesi Almanya ve Fransa'da yabancı işçiler, Nazi döneminde zorunlu emekçiler, 1945 sonrası Avrupa'da 'misafir işçiler' ve günümüzde yasal haklardan faydalanamayan 'illegaller' bu durumun en belirgin örneklerini oluşturmaktadır (Baines, 1990: 161-162).

Sömürgecilik Avrupa'da farklı göç şekillerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Avrupa'dan çeşitli meslek gruplarına dâhil olan insanlar ilk başlarda Afrika ve Asya'ya daha sonra Kuzey ve Güney Amerika'ya ve son olarak Avusturalya'ya büyük ölçekli göçler gerçekleştirmişlerdir. Lucassen (1995), 17. ve 18. yüzyıllarda Hollanda Doğu Hindistan Şirketinin denizcilerinin ve askerlerinin yarısını Almanya'nın yoksul bölgelerinden gelen göçmenlerden oluştuğunu belirtmiştir. Deniz seferleri ve savaşlar gibi nedenlere ilaveten çeşitli hastalıklardan kaynaklanan ölümlerin yüksek seviyede olması, yoksulluktan kurtulmak için sömürge yerlerine ulaşmak isteyen Avrupalılara engel olamamıştır. Bu bağlamda göç veren Avrupa ülkeleri ve göç alan sömürge

ülkelerinin ekonomik ve kültürel yapılarında büyük oranda değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir (Aktaran; Castles ve Miller, 2008: 71).

2.4.1. 16. ve 20. Yüzyıllar Arası Uluslararası İş Gücü Göçü Hareketi

Göç tarihi insanlık tarihi kadar köklü ve oldukça eski bir sürece dayanmaktadır. Sömürge ve fetih politikaları, insanların zorunlu göçlere maruz kalması veya yeni yerleşim alanlarına sürülmesi gibi sonuçlara neden olsa da temelinde emek gücüne olan ihtiyaç yatmaktadır. Bu bağlamda 16. yüzyılda yeni keşfedilen kuzey ve güney kıtalarında şeker, kahve ve pamuk plantasyonlarında çalıştırılacak köle ihtiyacı, iş gücüne duyulan talebin önemini vurgulamaktadır. Merkantilist dönemde Batı Avrupa ülkeleri ile sömürge ülkeler arasındaki ilişkiler kapitalizme zemin oluşturmuştur. Batı Avrupa ticari merkezleri, İtalya'nın kuzeyi, Almanya'nın liman kentleri, İspanya ve Portekiz gibi ülkeler ile ticaret yapmışlardır. Bu ticaret esnasında Amerika, Asya ve Afrika'dan elde ettikleri altın, baharat ve tarımsal ürünleri dağıtmışlardır. Ticari merkezlerin ellerinde bulunun bu ürünler, ticaret ve sömürge ülkelerde üretimin yeniden örgütlenmesi yoluyla ele edilmiştir (Castles, 1986: 761-762).

Üretimin yeniden örgütlenmesi büyük çaplı bir iş gücü emeğine olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Portekizli denizciler 1550'li yıllarda Afrika'dan Karayipler'e tütün ve şeker plantasyonlarında çalıştırılmak üzere köle götürmüşlerdir. Sonraki dönemlerde Afrika'dan Kuzey ve Güney Amerika'ya 15 milyon köle emeği götürülmüştür (Stalker, 1994: 9).

Dünyadaki iş gücü göçünün tarihi aslında şiddetle birlikte varlık göstermeye başlamıştır. İspanyolların 1519 yılında Meksika'ya ve 1531 yılında Peru'ya girmesi altın ve gümüş madenlerinde çalıştırılan Güney Amerika yerlileri için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kötü ve ağır çalışma koşullarından dolayı gruplar halinde ölümler meydana gelmiştir. Ayrıca Avrupalılardan gelen kızamık, suçiçeği gibi diğer bulaşıcı hastalıklar da kitlesel ölümlere neden olmuştur. İşgal, sömürge ve dönemin ağır çalışma koşulları, 1519 yılında 11 milyon olan Meksika nüfusunu 1650 yılına kadar 1,5 milyona düşürmüştür (Toksöz, 2006: 12). Toplu ölümler nedeniyle ortaya çıkan iş gücü açığı Afrika'dan zorunlu göçle sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak dönemin ağır koşulları Afrikalı kölelerin de kitlesel ölümleri ile sonuçlanmıştır. Gemiler ile taşınan kölelerin, limanlarda

bekletilirken ve taşıma esnasında gemilerde %13 gibi büyük bir bölümünün öldüğü tahmin edilmektedir. Sağlam şekilde çalışma yerlerine ulaşan kölelerin ise ağır çalışma şartlarının olduğu plantasyonlarda ortalama yaşam süresi beş yıl kadar olmuştur. İnsani değerlerin yok sayıldığı ve kölelerin iş gücü ihtiyacını karşılamaktan başka bir anlam ifade etmediği dönemde insanlık dışı politikalar hüküm sürmüştür. Ölen kölelerin yerine yenilerinin getirilme maliyeti ile kendi kölelerini üretme maliyetinin hesaplamaları yapılmıştır. Kadın köleler gerek emek gücü gerekse seks işçiliği gibi alanlarda kullanılmıştır. Bu nedenle toprak sahipleri ve tüccarlar köle kadınların çocuk doğurmasını yasaklamış, çocuk düşürmeyi ve doğan çocukların öldürülmeleri gibi uygulamaları dayatmışlardır. Ancak 1807 yılına geldiğinde köle ticaretinin en büyük destekçisi ve örgütleyicisi konumunda olan İngiltere’de köle ticaretinin yasaklanması, köle iş gücüne duyulan ihtiyacın önemini arttırmıştır (Stalker, 1994: 10).

Köle iş gücüne dayalı emek piyasası aslında erkelerin emeğine dayalı bir sistem olarak görülmektedir. Ancak köle kadınların emeği, üretim ve yeniden üretime katılma sürecinde dikkat çekmektedir. Ayrıca Kuzey bölgesi plantasyonlarında pamuk işçiliğinin hassas ve özenli bir hasat yapısına sahip olması köle çocukların iş gücüne dâhil edilmesine neden olmuştur. Tarih boyunca en önemli emek göçleri arasında yerini alan köle iş gücü sistemi ve köle ticareti, merkez ülkelerin kapitalist gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Dünya ekonomisinde kapitalist piyasa yapısı mal ve sermaye hareketlerinin yanında iş gücü piyasasına bağlı olarak gelişmiştir. Bu bağlamda köle ticareti ile aynı dönemde kapitalist ülkelerde yoğun göç hareketleri görülmeye başlanmıştır. Özellikle İngiltere’de küçük çiftçilerin topraklarının zorla alınması kırdan kentlere göçü arttırmıştır. Kentlerde atölye ve manüfaktür alanlarda üretim gerçekleşmiştir. Yeni yapılan fabrikalarda istihdam imkânı bulamayan insanlar ise Batı Avrupa’dan ABD ve diğer sömürge ülkelerine göç etmişlerdir. Bu dönemde İngiltere’de başlayan uluslararası iş gücü göçleri diğer Avrupa ülkelerini de etkisi altına almıştır (Castles ve Miller, 2008: 261). Gönüllü veya zorunlu gerekçelerle gerçekleşen uluslararası iş gücü göçü 19. Yüzyılda artış göstermiş ve bunun sonucunda 1846-1890 yılları arasında 17 milyon kişi Avrupa’dan göç etmiştir. Göçmenlerin 8 milyonu Birleşik Krallık adaları olan İngiltere ve İrlanda’dan 3,5 milyonu ise Almanya’nın kırsal ve yoksul kesimlerinden göçe dâhil olmuştur. Sanayileşmenin ilk aşamasında topraksız kalan kırsal kesimler ve kentlerde yaşayan yoksullar iş imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle göç

etmek zorunda kalmış ve sonraki 30 yıllık süreçte uluslararası iş gücü göçleri geniş kitleler halinde gerçekleşmiştir. Sanayileşmeye bağlı göç hareketleri özellikle Avrupa ülkelerinde yaşanmıştır. İngiliz, Fransız, Alman ve Hollandalı göçmenler Kuzey Amerika'ya yönelirken, İspanyol ve Portekizliler Güney Amerika'yı tercih etmiştir (Stalker, 1994: 13).

Kapitalist ülkelerin sanayileşme gelişimi 18. Yüzyılın ortalarında 19. Yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu bağlamda merkez ülkeler çevre ülkelere sanayi malları satarak çevre ülkelerden tarımsal malları ithal etmişlerdir. Sanayi üretimine dayalı malları üreten merkez ülkeler çevre ülkelerin pazar piyasasını ele geçirmiş ve bu nedenle işsiz nüfus hızla artmaya başlamıştır. Dolayısıyla işsiz kalan insanlar merkez ülkelere ve sömürge ülkelerine doğru göç etmeye başlamıştır (Castles 1994: 18). 1850 yılından önce yaklaşık olarak 15 milyon köle Kuzey ve Güney Amerika'ya götürülmüştür. Kadın köle emeği maden, çiftlik ve evlerde çalıştırılmaya ilaveten cinsel sömürü gibi uygulamalara da maruz kalmıştır. Kölelik rejimi İngiliz sömürgelerinde 1834'e, Hollanda sömürgelerinde 1863'e ve ABD'nin güney eyaletlerinde 1865 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Köle isyanlarına ve merkez ülkelerin Atlantik köle ticaretini sonlandırılmasına rağmen köle iş gücüne dayalı ekonomi sistemi önemini korumaya devam etmiştir. 1800-1860 yılları arasında tarım alanlarının büyümesine bağlı olarak plantasyonlarda çalışan köle iş gücü sayısı 3 milyondan 6 milyona yükselmiştir (Cohen, 1991: 9-10).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren plantasyon üretimine dayalı köle emek gücü yerini sözleşmeli işçiliğe bırakmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan sözleşmeli işçilik, köle iş gücü ile özgür iradeye bağlı iş gücü arasında yer almaktadır. Sözleşme sisteminde işçiler zorunlu ya da birkaç yıl başka ülkede çalışmak üzere sözleşme imzalayarak sahalara gönderilmiştir. Ağır çalışma şartları açısından kölelik sistemine benzer bir özellik sergileyen bu istihdam biçiminde işçilerin aldığı ücretler oldukça düşüktür. İngiliz sömürgelerinde bulunan şeker plantasyonları için Hindistan'dan toplanan işçiler gönderilmiştir. Benzer biçimde Malaya, Afrika ve Fiji plantasyonlarında, maden ocaklarında, demiryolu ve diğer inşaat projelerinde Çin'den toplanan işçiler istihdam edilmiştir. Hollanda'ya ait sömürgelerde yine Çinli işçiler çalıştırılırken ABD, Brezilya ve Peru'da Japonya'dan toplanan yaklaşık 1 milyon sözleşmeli işçi yer almıştır (Stalker, 1994: 12).

Köle sisteminde yer alan emek sömürsünün farklı bir sürümü olan sözleşmeli işçilikte birçok ülkeden toplanan işçiler sömürgeci bütün devletlerin sermayelerine hizmet etmiştir. Özellikle Hollanda’da bu sistem kaldırılana kadar 1834-1941 yılları arasında çalışan işçi sayısı 12 milyondan 37 milyona yükselmiştir. Sözleşmeli işçiler birkaç yıl geçerli olan ve tamamen işverenleri koruyan bir sözleşmeye tabi tutulmuştur. Maaşların düşük, çalışma koşullarının çok ağır ve sert disiplin kurallarının olduğu sözleşmeye imza atan işçiler bu şartları yerine getirmedikleri takdirde katı şekilde cezalandırılmıştır. Sözleşmeli işçilik genel çerçevesi ve işleyişi bakımından işçi maliyetini köle maliyetinden daha düşük bir seviyeye taşımıştır. Hintli işçilerin bu kadar ağır ve kötü koşulları kabul ederek çalışmasındaki en önemli faktör yoksulluk ile birlikte Hindistan’da var olan kast sistemidir (Cohen, 1991: 10-11).

Batı Avrupa’nın sömürge ülkelerden sağladığı gelirler, sanayi devrimine zemin hazırlayan sermayenin büyük bir bölümünü oluşturmuştur. Bu gelirler yeni imalathanelerin kurulması, fabrikaların açılması ve ticari tarımın teşvik edilmesi gibi alanlarda kullanılmıştır. Büyük üretim tesislerinin kurulması rekabet gücü zayıf olan küçük zanaatkarların yoksullaşmasına ve kiracı çiftçilerin topraklarını kaybederek fabrikalarda işçi olarak çalışmasına neden olmuştur. 18. ve 19 yüzyıllar sanayi devriminin göç üzerinde etkisinin zirve yaptığı bir dönem olmuştur. Özellikle İngiltere ve Almanya’dan ABD’ye yönelik büyük bir göç dalgası oluşmuştur. 1800 ile 1930 yılları arası 40 milyon Avrupalı Kuzey, Güney Amerika ve Avusturalya’ya göç etmiştir (Castles ve Miller, 2008: 77). ABD göç alan ülkeler arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. 1861 ve 1920 yılları arasında 30 milyon, 1820 ile 1987 yıllarını kapsayan süreçte ise 54 milyon göçmen giriş yapmıştır. Genellikle 1880 yılına kadar düzensiz göçlere ev sahipliği yapan Amerika gerek fırsatlar ülkesi olarak bilinmesi gerekse işverenlerin çeşitli organizasyon ve kampanyalar ile göç hareketine katkı sunmasıyla büyük göç dalgaları için hedef ülke olmuştur. Ancak 1880’li yıllardan itibaren ırkçı kampanyaların başlaması, Çinli ve Asyalı göçmenlerin ülkeye girişinin kısıtlanması gibi ayrımcı kanunları beraberinde getirmiştir. Avrupalı ve Latin Amerikalılar için ABD’ye giriş 1920 yılında serbest bir şekilde gerçekleşmiştir (Castles ve Miller, 2008: 78).

ABD ekonomisinde sermaye birikiminin temeli kölelik sisteminden sağlanan gelirlere dayanmaktadır. Ancak Avrupa’dan kitlesel göçler 1861-1865 yıllarında yaşanan iç savaş, diğer bir adıyla eyaletler savaşından sonra sanayi alanındaki gelişmelerden sonra

yaşanmıştır. ABD'nin pamuk ve tarımsal ürün sanayisinde merkezi bir konumda olmasından dolayı 1860 ile 1920 yılları arasında İrlanda, İtalya, Doğu Avrupa'dan gelen Yahudiler ve Meksika gibi ülkelere gelen yoğun göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. İnşaat, ulaşım, fabrikalar ve ağır sanayi sektörlerinde istihdam edilen işçiler ABD'deki iş gücü piyasasının temel yapısını oluşturmuştur. Ayrıca ABD devriminden sonra Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinden Kanada'ya büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Aynı zamanda Çin, Japonya, Hindistan gibi ülkelere göçler de almıştır. Bu sebeple Kanada 1886 yılından itibaren Asyalıların göçünü engellemeye yönelik önlemleri uygulamaya başlamıştır. Böylece Kanada'nın 1895-1914 arasında Güney ve Doğu Avrupa'dan büyük miktarda göç alması yeni önlemleri beraberinde getirmiştir. Kanada göçmenleri kategorize ederek Birleşik Krallık, İrlanda ve ABD vatandaşları dışında diğer ülkelere gelen göçleri durdurmaya çalışırken aynı zamanda Asyalı göçmenleri 1923'ten 1947 yılına kadar kabul etmemiştir (Castles ve Miller, 2008: 80).

1788 yılında İngiliz sömürgeci haline gelen Avusturalya' da uluslararası göç, ulus devlet temellerinin atılması ve ekonomik gelişme için önemli bir faktör olmuştur. Başlangıçta Birleşik Krallığa yün, buğday ve altın gibi hammaddeleri tedarik eden Avusturalya sömürgeleri sonraki süreçte İngiliz yönetiminin gönderdiği suçluları iş gücüne dâhil ederek emek piyasasını oluşturmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde önemli ölçüde gelişen Avusturalya ekonomisi için İngiltere'den gelen iş gücü yetersiz kalmıştır. Bu bağlamda harekete geçen İngiliz yönetimi iş gücü açığını Çin, Hindistan ve Güney Pasifik adaları gibi sömürgelerden sağlama yolunu tercih etmiştir. Ancak Avusturalya ulusunun ırkçı ve ayrımcı temeller üzerine kurulması Çinli ve diğer Asyalı işçiler için şiddet, nefret gibi unsurları doğurmuştur (Jakubowicz, 1985: 5).

Avrupa'da sömürge sistemine bağlı olarak denizaşırı göç ve kıta içerisinde göç birlikte gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'da yaşayanların birçoğu sömürge ülkelerinde toprak sahibi olmak için denizaşırı ülkelere göç ederken Polonya, İtalya ve İrlanda gibi kıtanın çevresindeki ülkelere gelenler ise bu işçilerden kalan istihdam olanaklarından faydalanmak için göç etmişlerdir. Sanayileşme alanında öncü kabul edilen İngiltere yoğun kitlesel iş gücü göçlerinin yaşandığı bir ülke olmuştur. Bu bağlamda sanayi üretimine dayalı şehirler ve fabrikalar kırsal kesimdeki emek fazlasını hızlı bir şekilde çekmiştir. İşçilerin kötü çalışma ve yaşam koşullarına rağmen İngiltere nüfusu emek ihtiyacını karşılamada etkisiz kalmıştır. Bu nedenle en yakın sömürge konumunda olan

İrlanda temel iş gücü ihtiyacını sağlamak için kaynak ülke olmuştur. İrlanda'nın gerek sömürü altında olması gerekse yerli endüstrisinin İngiltere ile rekabet edecek düzeyde olmamasından dolayı ekonomisi çökmüş ve yaygın bir yoksulluk meydana gelmiştir. 1822 ve 1846 yılında başlayıp 1952 yılına kadar süren kıtlıklar İngiltere, ABD ve Avusturalya'ya kitlesel göçleri tetiklemiştir. 1851 yılına kadar Birleşik Krallığa yönelen İrlandalı işçi sayısı 700.000 olarak kayıtlara geçmiştir. Özellikle sanayi kentlerinde, tekstil fabrikalarında ve inşaatlarda çalıştırılan İrlandalılar İngiltere'nin kanal ve demiryollarının inşaa sürecini tamamlamışlardır. Benzer şekilde Avusturalya'da yoğun İrlandalı işçi göçleri almıştır. Bu göç hareketleri 1945 sonrasında siyahilerin İngiltere'ye ve Güney Avrupalıların Avusturalya'ya emek hareketleri gerçekleştirmesinden sonra azalmaya başlamıştır (Castles, 2003: 5-7).

Britanya, İrlanda'dan gelen göç hareketleri dışında ikinci bir göç dalgasını 1875 ile 1914 yılları arasında Rusya'dan kaçan Yahudi mülteciler ile tecrübe etmiştir. Yaklaşık 120.000 Yahudi Londra'ya yerleşmiş ve genellikle giyim sanayisinde istihdam edilmiştir. Yahudi yerleşimi ve Yahudilerin çalışma hayatına gösterdikleri özen, ırkçı yaklaşımların temel sebebi olurken *1905 Yabancı Uyruklular Kanunu* ve *1914 Yabancı Uyrukluları Sınırlandırma Kanunu* gibi uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Göçmen karşıtı, ırkçılık ve kötü çalışma koşulları gibi yaklaşımların hedefi olan Yahudilerin toplumsal hareketliliği göçmen başarısı örneğinin temelini oluşturmaktadır. İşçilikten ticarete, küçük girişimci olmaya yönelik atılan adımlar ve en önemlisi çocuklarının eğitimi konusunda itinalı davranışları sonraki nesillerin beyaz yakalı olarak istihdam edilmesine olanak sağlamıştır (Wray, 2006: 302-303).

Polonyalılara ilaveten İtalyan, Belçikalı ve Hollandalı göçmen iş gücü göçleri Almanya'nın sanayileşme sürecinde oldukça etkili bir faktördür. 1907 yılında göçmenlerin 300.000'i tarım, 500.000'i sanayi, 86.000'i ise ticaret ve ulaştırma sektörlerinde işçi olarak çalışmaktaydı. Ancak Almanlar göçmenlerin aile birleşimi ve kalıcı yerleşmelerini önlemeye yönelik bazı düzenlemeler uygulamıştır. Yabancı işçi emeğini denetim altında tutmak ve sömürmek için Nazi savaş ekonomisi ve Federal Almanya dönemindeki misafir işçi sistemine yakın bir sistem geliştirmişlerdi (Castles, 2008: 84). Fransa'daki göçmen iş gücü 1851'de 318.000 iken 1911 yılında 1,2 milyona ulaşmıştır. Göçmenler çoğunlukla Belçika, Almanya, İtalya ve İsviçre gibi komşu ülkelerden gelen kişilerden oluşmuştur. Çiftliklerde ve maden ocaklarında istihdam

edilen yabancı işçiler büyük oranda Fransız işçilerin çalışmak istemediği niteliksiz emek gücüne dayalı işler için tercih edilmiştir (Cross, 1983: 19-21). Fransa'da sanayileşme sürecinde iş gücü açığı farklı nedenlere dayanmaktadır. Malthus' un nüfus planlaması ve doğum kontrol yöntemlerini uygulayan Fransızlarda, çekirdek aile, mülkiyetin nesilden nesillere aktarılması ve gelecek kuşağın eğitimi gibi kavramlar önemli ölçüde benimsenmiştir. Bu nedenle 1860 yılından itibaren doğum oranları hızlı bir şekilde düşüş göstermiştir. Almanya ve İngiltere'nin iş gücü göçleri sömürge sistemine bağlı bir şekilde yayılmacı politika izlemelerinden kaynaklanmıştır. Ancak Fransa'da gerek toplumsal yapı gerekse izlenen politikalar dâhilinde denizaşırı göçler sınırlı seviyede gerçekleşmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren uluslararası rekabet, küçük işletmelerden büyük işletmelere geçişi ve kırsal kesimde çalışan köylü işçileri kentlere yönlendirmeyi gerekli kılmıştır. Bu sebeple yabancı işçi ihtiyacı ortaya çıkmış ve göçmen işçiler Fransa'nın sanayileşme dönemine önemli katkılar sunmuştur (Cross, 1983: 5-7).

2.4.2. Birinci Dünya savaşı Sonrası Uluslararası İş Gücü Göçü

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması birçok ülke üzerinde derin izler bırakırken göç ve göçmenler üzerinde de önemli etkilere sebep olmuştur. Uluslararası iş gücü göçüne dâhil olan göçmenlerin çoğu savaş alanına gönderilmek veya silah üretiminde çalıştırılmak üzere ülkelerine dönmüşlerdi. Ancak emek açığını göçmen iş gücü sömürüsü ile karşılayan ülkelere birisi olan Almanya işçilerin ülkeden ayrılmasına izin vermemiş ve buna ilaveten işgal ettiği ülkelere zorunlu işçi toplayarak emek ihtiyacını karşılama yoluna gitmiştir (Castles ve Miller, 2008: 86). Fransa ise Kuzey Afrika, Çin ve Hindistan sömürgelerinden 225.000 civarında göçmen işçi istihdam etmiştir. Bu işçiler kötü koşullar altında barınan, çok düşük ücrete çalıştırılan ve eski sömürgeci yöneticiler tarafından denetlenen kişilerden oluşmaktaydı. Bununla yetinmeyen Fransız hükümeti Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz gibi ülkelere işçi toplamaya devam etmiştir. Ayrıca savaşa dâhil olan bütün ülkeler savaş esirlerini zorunlu istihdama sürüklemiştir (Cross, 1983: 44-46).

Dünya savaşları arasındaki zaman dilimi uluslararası iş gücü göçünün büyük ölçüde azaldığı bir süreci ifade etmektedir. Bunun temel sebebi ekonomik durgunluk ve krizlere ek olarak göçmen karşıtı uygulamalardır. Avusturalya'da göç oranlarının hızlı bir şekilde düşmesi, göçmenlerin çalışma alanlarının kısıtlanması ve yabancıların toprak alımlarının

yasaklanması bu durumun en belirgin örneğini teşkil etmektedir. Benzer şekilde 1920’li yıllarda ABD’nin göçleri sınırlandıran yasalar çıkarması ve milliyete dayalı kota sistemini uygulamaya başlaması 1960 yılına kadar kapsamlı göç hareketlerini engellemiştir (Castles ve Miller, 2008: 87). İkinci dünya savaşına kadar geçen süre içerisinde Fransa en fazla göç alan Batı Avrupa ülkesi olmuştur. Demografik nedenlere ilaveten savaşta ciddi boyutlara ulaşan kayıplar bu göç politikasının uygulanmasında etkili olmuştur. Ancak Fransa’nın göçmen stratejisi serbest göç hareketleri yerine daha önceki uygulamaların revize edilmesine dayanmıştır. Hükümet ile işverenler arasında yabancı işçiler konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Ayrıca Polonya, İtalya gibi ülkeler ile istihdam anlaşmaları yapılmıştır. Tarım ve madencilik sektörlerinde üretimin devam edebilmesi için yabancı işçi istihdamı özel bir denetim mekanizmasının kontrolüne bırakılmıştır. İş sözleşmeleri ve kimlik kartları uygulaması ile kontrol edilen işçiler inşaat, tarım ve ağır sanayi alanında istihdam edilmişlerdir. Sendikal faaliyetler işçilerin işten çıkarılmaması, maaşlarının düşürülmemesi gibi çalışmalarla sınırlı kalmıştır (Cross, 1983: 55).

Büyük buhranın etkisinin derinleştiği 1930’lu yıllarda Fransa’da yabancı işçilere karşı ayrımcılık ve düşmanlık artış göstermeye başlamıştır. Özel sektörde yabancı işçiler için ayrılan kotalar kısıtlanmış ve işsizlik durumunda yabancıların işten çıkarılması ve sınır dışı edilmesi gibi uygulamalar yasalar çerçevesinde yürürlüğe girmiştir. Önceki yıllarda yaklaşık 3 milyonu bulan göçmen işçi sayısı 1936 yılına gelindiğinde yarım milyona düşmüştür. Geçmişte sermaye birikimi ve ekonomik büyüme dinamiklerine doğrudan katkı sağlayan ucuz emek ihtiyacı yabancı işçiler tarafından karşılanırken, kriz ve durgunluk dönemlerinde göçmen iş gücü sorumlu tutulmuştur. Almanya’daki işçiler de benzer yasa ve uygulamalara maruz kalmıştır. 1907’ de 1 milyonu bulan göçmen iş gücü miktarı 1932 yılı itibarıyla 100,000 seviyesine inmiştir. Milliyete dayalı istihdam, yasal olmayan biçimde yabancı işçi çalıştıran firmalara yaptırım, sınır dışı edilme ve emek piyasasının tamamen devlet kontrolünde bulunması göçmen iş gücü sayısını büyük oranda azaltmıştır. Sonuç olarak 1850 ile 1914 yılları arasında kalan dönem Avrupa ve Kuzey Amerika’da kitlesel göçlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Savaş sürecinin etkisi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan büyük ölçekli göçler önce ekonomik durgunluğa sonrasında ise göçmenlere karşı zenofobi oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle uluslararası iş gücü göçleri önemli ölçüde azalmaya başlamıştır. Ancak bu süreç ikinci

Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte iktisadi büyüme ve kalkınma alanında yaşanan gelişmeler ışığında yeni göç dalgalarını ortaya çıkarmıştır (Castles ve Miller, 2008: 90-91, Cross, 1983: 215).

2.4.3. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Uluslararası İş gücü Göçü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası göç, artış göstererek farklı bir boyut kazanmıştır. 1970 yılına kadar büyük ölçekli ekonomilerde yatırım ve üretim temelli bir ekonomi stratejisi benimsenmiştir. Bu kapsamda Avusturalya, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde gelişen endüstriyel sektörde göçmen işçi istihdamı ön plana çıkmıştır. 1973 petrol krizine kadar artan uluslararası iş gücü göçü bu süreçle beraber yavaşlama eğilimi göstermeye başlamıştır. Krizin neden olduğu durgunluk, yeni sanayi bölgelerine sermaye yatırımı, ticaret alanlarının değişmesi ve yeni teknolojik arayışlar gibi birçok alanda yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple 1970'lerde başlayan konjonktürel gelişmeler uluslararası göçün 1980 ve 1990'lı yıllarda farklı bir nitelik kazanmasını sağlamıştır (Castles ve Miller, 2008: 95).

Stalker (1994) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da uluslararası göç sürecini dört aşamada ele almıştır; İlk aşama 1940 sonlarında başlayıp 1950'ye kadar süren kitlesel göç dalgalarıdır. Savaş sonrasında 15 milyon kişiyi kapsayan göç hareketleri aslında Almanya, Polonya ve Çekoslovakya arasındaki ulusal sınırların değişmesinden kaynaklanan yerleşimler sonucu ortaya çıkmıştır. 1950 yılına gelindiğinde azalmaya başlayan göç hareketleri 1963 Berlin duvarının inşasına kadar düşük seviyelerde devam etmiştir.

İkinci aşama 1950 yılından 1973'e kadar geçen süre zarfında sözleşmeli işçi hareketlerini kapsamaktadır. Savaşın tahrip ettiği Avrupa'nın yeniden yapılanma çalışmaları ekonomik gelişmeleri beraberinde getirerek yıllık büyüme oranlarının artması iş gücü talebi artışını gündeme getirmiştir. Özellikle Almanya, İngiltere ve Fransa iş gücü açığını savaş nedeniyle kendi topraklarından mahrum olan ve sürülen göçmenlerden sağlamıştır. Daha sonra İtalya, İspanya ve Portekiz gibi sanayi alanında az gelişen ülkeleri tercih etmişlerdir. Ancak bu ülkelerin de sanayilerinin gelişmesine paralel olarak artan sermaye birikimi ve toplumsal refah seviyesi iş gücü gereksinimini başka bölgelere yönlendirmiştir. Önceki sömürge sisteminin önemli aktörlerinden olan Fransa Kuzey

Afrika'ya, İngiltere ise Karayipler ve Hint kıtasına yönelmiştir. İngiltere ve Fransa gibi sömürge rezervine sahip olmayan Almanya sözleşmeli işçi sistemine başvurarak iş gücü ihtiyacını Türkiye ve Yugoslavya gibi ülkelerden sağlayarak 10 milyon göçmen işçi istihdam etmiştir.

Üçüncü aşamada 1973 petrol şokundan sonra 1980'li yılların sonlarına kadar göçmenlere sınırlar kapatılmaya başlanmıştır. Krizin neden olduğu ekonomik durgunluk hükümetleri kitlesel göç konusunda önlemler almaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda göçmenlere yönelik muhalefet ve işçi alımlarının durdurulması gibi uygulamalar ön plana çıkmıştır. Ancak geçmiş dönemlerde olduğu gibi kalmayı tercih eden göçmen işçilere baskı politikası yerine aile fertlerinin de mevcut ülkeye girişlerine izin verilmiştir. Ayrıca göçmenlere yönelik kısıtlamaların yaygın olduğu dönemde Yunanistan, İtalya ve Portekiz gibi ülkeler ekonomik gelişmelerine paralel olarak göçmen işçiler için hedef ülke konumuna gelmiştir (Stalker, 2002: 152-153).

Son aşamada 1980 yılından 2000'li yıllara kadar mülteci, sığınmacı ve kaçak göçmen niteliği taşıyan göçler dikkat çekmeye başlamıştır. Bireysel özgürlüklerin ve seyahat özgürlüğünün yaygınlaşmaya başladığı bu dönemde farklı ülkelerden siyasi ve toplumsal olaylardan etkilenen insanlar Avrupa'da sığınma arayışına girmiştir. Önceki dönemlerde sözleşmeli işçi olarak çalışıp tekrar kendi ülkesine dönen bireyler de sığınma statüsü ile tekrar Avrupa'ya göç etmeyi tercih etmiştir. 1989 yılından itibaren 10 yıllık süreçte Avrupa'ya 4 milyon iltica başvurusu gerçekleşmiştir. Bu başvuruların %43'ü Avrupa içinden, %35'i Asya'dan ve %22'si Afrika'dan yapılmıştır (Toksöz, 2006: 25).

Savaş sonrası dönemde ekonomik ve demografik açıdan büyük zarar gören Avrupa ülkeleri toparlanma sürecine girmiştir. 1947 yılında ticaretin dünya çapında serbestleşmesi düşüncesi etrafında birleşen Avrupa ülkeleri ekonomik bütünleşme amacıyla bir araya gelmiştir. Özellikle Marshall planının devreye girmesiyle hızlı bir büyüme dönemi ortaya çıkmıştır (Block, 1971: 85). Üretim miktarlarında yaşanan artışlar ve yeni teknolojik gelişmeler iş gücüne olan talebi de canlandırmıştır. Yeni sektörlerin ekonomiye dâhil olması ve ekonomik kalkınma doğrultusunda işverenlerin emek gücü talebinin artması Batı Avrupa ülkelerinde kadınların iş gücüne katılımını da arttırmıştır. Bu vesile ile Batı Avrupa göçmen işçiler için hedef ülke konumuna gelmiştir. İkinci Dünya Savaşından 1973 Petrol Krizi'ne kadar geçen sürede 10 milyon işçiye ev sahipliği

yapmıştır (Castles, 1984: 26). Batı Avrupa ülkelerine yönelen göç dalgaları farklı kıtalardan gelen göçmen işçilerle sınırlı kalmamış aynı zamanda eski sömürge ülkelerinden 15 milyon civarında işçi göçü almıştır. Ancak hızlı büyüme ve üretim artışına bağlı olarak emek gücü talebinin artması Fransa'nın Güney Avrupa ve Kuzey Avrupa ülkelerine yönelmesine neden olmuştur. İngiltere iş gücü ihtiyacını karşılamak için eski sömürgelerine yönelirken, Almanya'nın göçmen iş gücü kaynağını Türkiye ve Yugoslavya oluşturmuştur (Stalker, 1994: 17).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra endüstriyel alanda ileri bir seviyede olan Batı Avrupa ülkeleri kolonyal işçi ve misafir işçi sistemleri ile yabancı işçilerin emek gücüne başvurmuştur. Misafir işçiler ve Kolonyal işçiler ekonomik ve sosyal açıdan benzer yapıya sahiptirler. İki kesim de niteliksiz beden gücüne dayalı sanayi ve inşaat gibi sektörlerde istihdam edilmiştir. Birbirlerinden farkları, Kolonyal işçiler eski sömürge ülkelerinin vatandaşları olduğundan hedef ülkeye girişte daha geniş haklara sahip olmuşlardır. Misafir işçiler ve diğer kaynak ülkelerden gelen göçmenler ise daha sınırlı haklara sahip olmakla birlikte geçici ve ikili anlaşmaya bağlı bir şekilde istihdam edilmiştir. Gelişmiş ülkeler Avrupa çevresinde bulunan Akdeniz ülkeleri, Finlandiya ve İrlanda gibi az gelişmiş ülkelerden göçmen işçi sağlamışlardır. Savaş sonrasında özellikle İngiltere, başta mülteci kampları ve Avrupa Gönüllü İşçi (EVW) projesi adı altında İtalya'dan 90.000 civarında işçi getirmiştir. Avrupa Gönüllü İşçi Projesi kapsamında çalışan işçiler, aile birleşimi gibi sosyal haklardan yoksun ve disiplinsizlik durumunda sınır dışı edilme uygulamalarına tabi tutulmuştur. Oldukça sınırlı bir kapasiteye sahip olan proje 1951 yılına kadar uygulanmış sonrasında sömürge ülkelerden gelen 100.000 Avrupalı işçi daha düşük maliyetli olduğu için projeye son verilmiştir. İngiltere'deki göçmen işçi projesine benzer bir uygulama Fransa'da yürürlüğe girmiştir. 1945 yılında kurulan Ulusal Göç Ofisi (ONI) savaş sonrasında ortaya çıkan işçi açığını gidermek, demografik yetersizlikleri dengelemek ve İspanya'dan gelen mevsimlik tarım işçilerinin kabul süreci gibi düzenlemeler doğrultusunda faaliyet yürütmüştür (Castles ve Miller, 2008: 107; Sword, 1993: 296-297).

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1973 Petrol Krizi'ne kadar geçen süre zarfında geniş ölçekli iş gücü hareketleri gerçekleşmiştir. Özellikle Batı Avrupa ülkeleri ve sonrasında ABD' ye yönelik iş gücü göçleri göçmenler, işverenler ve siyasal yönetimler açısından ekonomik faktörlere dayalı olarak meydana gelmiştir. ABD geçici tarım işçilerine

yönelirken İngiltere, Fransa ve Hollanda eski sömürgelerine bağlı ülkelerden düşük maliyetli oldukları için kolonyal işçileri tercih etmiştir. Uluslararası iş gücü göçleri ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin gelişiminde önemli bir rol üstlenmiştir. Castles ve Kosack (1973)'e göre 1945 sonrası emek göçleri ülkelerin üretim artışlarında ve ekonomik büyümelerinde en önemli etken olmuştur. Bu bağlamda Almanya, Fransa, Avusturalya ve İsviçre gibi yoğun iş gücü göçü alan ülkeler 1945-1973 döneminde en yüksek ekonomik büyüme oranlarına ulaşmışlardır. Dolayısıyla uluslararası iş gücü göçleri belirtilen ülkelerde ekonomik yönden büyümenin motoru olarak olumlu katkı sağlamıştır (Castles ve Kosack, 1973: 9). Batı Avrupa ülkelerine yönelen uluslararası göçmenlerin 1950 ile 1975 yılları arasındaki sayıları tablo 2.1'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Batı Avrupa Ülkelerinde Göçmen Sayıları (1950-1975 Bin Kişi)

Ülke	1950	1960	1970	1975	Toplam Nüfusun Yüzdesi (1975)
Belçika	354	444	716	835	8,5
Fransa	2128	2663	3339	4196	7,9
Almanya	548	686	2977	4090	6,6
Hollanda	77	101	236	370	2,6
İsveç	124	191	411	410	5,0
İsviçre	279	585	983	1012	16,0
İngiltere	1573	2205	3968	4153	7,8

Kaynak: Castles ve Miller, 2008: 101

2.4.4. Yirmi Birinci Yüzyıldaki Uluslararası İş gücü Göçü

İkinci Dünya Savaşı 20. yüzyılda meydana gelen iş gücü göçleri için dönüm noktası kabul edilmektedir. Savaş sonrasında 1970'li yıllara kadar ABD Avrupa'dan düzenli göçmen kabul ederken, Avrupa eski sömürgelerinden ve geçici misafir işçi programlarından iş gücü talebini karşılamaktaydı. 1970 yılına kadar göçmen iş gücü göçleri ekonomik kalkınmanın temel bileşeni olarak görülürken, 1973 Petrol Krizi sonucu ortaya çıkan ekonomik bunalım ve işsizlik uluslararası göç hareketlerini ters yönde etkilemiştir. Göçmen işçi kabul eden ülkeler yeni göç hareketlerini engellemeye ve önceki göçmen işçilerin geri gönderilmesine yönelik düzenlemeler uygulamaya başlamıştır. Bu sebeple 1970'li yıllar sadece aile birleşimleri ve uluslararası iş gücü göçlerinin önlenmesi

ile geçmiştir. 1980’li yıllarda ise beyin göçleri, kaçak göçmen hareketleri ve ekonomik mülteciler göçleri yaşanmıştır (Appleyard, 1991:25-28).

BM (2017) uluslararası göç raporuna göre, 2000 yılı itibariyle 173 milyon olan uluslararası göçmen sayısı 2010 yılında 220 milyona ve 2017’de 258 milyona ulaşmıştır (UN, 2017: 4). Ayrıca UN DESA 2021 raporuna göre Birleşmiş Milletler bölgesinin göçmen stoku tablo 2.2’de detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Tablo 2.2’ye göre Avrupa kıtası en fazla uluslararası göç alan bölge konumunda olmakla birlikte göçmenlerin nüfusa oranı da yaklaşık %11 seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 2.2. Birleşmiş Milletler Bölgesi Göçmenler 1995-2020

Bölge	Yıl	Göçmen Stoku (Milyon)	Göçmenlerin Nüfusa Oranı (%)
Afrika	1995	10,1	1,4
	2020	15,8	1,2
Asya	1995	39,2	1,1
	2020	71,1	1,5
Avrupa	1995	50,8	7,0
	2020	81,7	10,9
Latin Amerika ve Karayipler	1995	6,2	1,3
	2020	13,3	2,0
Kuzey Amerika	1955	30,7	10,4
	2020	53,3	14,5
Okyanusya	1995	4,9	16,8
	2020	9,0	21,2

Kaynak: UN DESA, 2021

Uluslararası göç küresel düzeyde ekonomik ve sosyal dönüşümler içeren bir olgu olmaktadır. Sürekli kendini yenileyen bir yapıya sahip olması dünya üzerinde demografik açıdan önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir. IOM (2020)’ye göre dünya genelinde 272 milyon göçmen olduğu tahmin edilmektedir. Bu oran küresel nüfusun yüzde 3,5’ine denk gelmektedir. Aynı zamanda IOM (2009) yılında yayınlanan iç göç verileri 740 milyondur. Bu bağlamda uluslararası göç gerek ülke içinde göç edenlere gerekse küresel nüfusa göre değerlendirildiğinde oldukça düşük bir seviyede seyretmektedir. Ancak 1973 Petrol Krizi’nden sonraki süreçte düşme eğilimi gösteren

uluslararası göç 1990'lı yıllardan itibaren hızlı bir artış ivmesi yakalamıştır (IOM, 2020: 7). Bu durum aşağıda verilen tablo 2.3'te açık bir şekilde görülmektedir.

Tablo 2.3. Uluslararası Göçmen Sayıları ve Yüzdelik Dilimleri 1970-2019

Yıl	Göçmenlerin Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusundaki Yüzdelik Dilimi
1970	86,460,125	%2,3
1975	90,368,010	%2,2
1980	101,983,149	%2,3
1985	113,206,691	%2,3
1990	153,011,473	%2,9
1995	161,316,895	%2,8
2000	173,588,441	%2,8
2005	191,615,574	%2,9
2010	220,781,909	%3,2
2015	248,861,296	%3,4
2019	271,642,105	%3,5
2020	280,598,105	%3,6

Kaynak: UN DESA, 2008, 2019a, 2019b, 2021a.

Uluslararası göçmenlerin iş gücüne katılım oranları ve istihdam verileri ILO, IOM ve UNDESA (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanmaktadır. Uluslararası iş gücü göçlerinin ülkelere göre farklı kriterlere ve uygulamalara tabii olması bu verilerin belirlenmesinde önemli ölçüde zorluklara neden olmaktadır. Bu bağlamda uluslararası göçmen işçiler ile ilgili veriler 2017 yılını referans alan ILO 2018 raporunda yer almaktadır. Rapora göre 2017 yılında 258 milyon uluslararası göçmen içerisinde 15 yaş ve üzeri 234 milyon göçmen bulunmaktadır. Bu oran içerisinde göçmen işçilerin sayısı ise 164 milyondur. Göçmen işçilerin %68'lik bir dilimine karşılık gelen 111 milyon kişi üst gelir gurubunda yer alan ülkelerde istihdam edilmektedir. Benzer şekilde %29'luk bir oranı karşılayan 47 milyon göçmen işçinin 30 milyonu üst orta gelir, 16,6 milyonu düşük orta gelirli ülkelerde istihdam edilirken geriye kalan yaklaşık 5,6 milyon göçmen ise düşük gelirli ülkelerde çalışmaktadır (ILO, 2018: 5-14).

Uluslararası göçmenlerin hedef ülkelerdeki çalışma veya kalma süreleri, yasal durumları ve ülkelerin farklı mevzuat uygulamaları, göçmen işçileri bir zaman dilimi

içerisinde karşılaştırma imkânını ortadan kaldırmaktadır. Ancak uluslararası kuruluşların yıllar itibariyle tahmin ettikleri oranlar üzerinden değerlendirme yapılabilmektedir. Bu bağlamda ILO (2018)'e göre 2013 yılından 2017 yılı sonuna kadar üst orta gelirli ülkelerde göçmen işçi sayısı %12'den %19'a yükselmiştir. Benzer şekilde yüksek gelirli ülkelerde göçmen işçi sayısı %75'ten %68'e düşmüştür. Verilerde meydana gelen bu değişimler orta gelirli ülkelerin ekonomik büyümesinin artmasından ve yüksek gelirli ülkelerin iş gücü göçüne yönelik yasal düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca 2017 yılında uluslararası göçmen iş gücü içerisinde erkeklerin kadınlara oranla sayısı daha fazla ve iş gücüne katılımı daha yüksek bir seviyededir. 2017 yılında 96 milyon erkek göçmen işçi (%58) ve 68 milyon kadın işçi (%48) istihdam edilirken, 2013 yılındaki (%56) erkek göçmen işçi ve (%44) kadın göçmen işçinin iş gücüne katılmış olması, göçmen iş gücü nüfusunda cinsiyete dayalı farkın daha da arttığını göstermektedir (ILO, 2018: 9).

Tablo 2.4. Göçmen İşçilerin Hedef Ülkelerin Gelir Düzeylerine Göre Yüzdelik (%) Dağılımı 2013-2017

	Düşük Gelir	Düşük-Orta Gelir	Üst-Orta Gelir	Yüksek Gelir	Hepsi
Göçmen İşçiler % (2013)	2,4	11,3	11,7	74,7	100
Göçmen İşçiler % (2017)	3,4	10,1	18,6	67,9	100
Göçmen İşçilerin Çalışanlar İçindeki Payı (2013)	1,4	1,5	1,4	16,3	4,4
Göçmen İşçilerin Çalışanlar İçindeki Payı (2017)	1,9	1,4	2,3	18,5	4,7

Kaynak: ILO, 2018: 10.

Tablo 2.5'te verilen değişkenler bağlamında, belirli ülkelerde uluslararası göçmen sayısında cinsiyete dayalı eşitsizlik bulunmaktadır. Küresel düzeyde incelendiğinde göçmen işçiler arasında, erkek göçmenler kadın göçmenlerden daha fazladır. Benzer biçimde düşük gelirli ve alt orta gelirli ülkelerde erkek göçmen işçi daha yoğun bulunmaktadır. Buna ilaveten uluslararası göçmen işçilerin demografik dağılımı belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. 99,6 milyon göçmen işçi veya göçmen iş gücünün %61'i Kuzey Amerika, Arap Ülkeleri, Kuzey Avrupa, Güney Avrupa ve Batı Avrupa gibi üç

bölgede istihdam edilmektedir. Veriler doğrultusunda göçmen işçiler arasında özellikle iki bölgede cinsiyete dayalı dengesizlik görülmektedir. Güney Asya’da 1,3 milyon kadın göçmene karşılık 6 milyon erkek göçmen istihdam edilirken, Arap ülkelerinde 3,6 milyon kadına karşı 19,1 milyon erkek göçmen işçi çalıştırılmaktadır. Benzer şekilde Körfez Ülkeleri’nde göçmen işçiler, iş gücünün %95’ini oluşturmaktadır. Arap Ülkelerinin bulunduğu bölgede göçmen işçiler özellikle inşaat sektörü ve beden gücüne dayalı işlerde istihdam edilmektedir. Bu bağlamda 2013-2017 yılları arasında bu bölgeye yönelik göçmen iş gücü göçünde önemli ölçüde artış yaşanmıştır (IOM, 2020: 23).

Tablo 2.5. Göçmen İşçilerin, Hedef Ülkelerin Gelir Düzeyine ve Cinsiyete Göre Dağılımı 2017

	Göçmen İşçiler (Milyon)			Göçmen İşçilerin Top. Çalışan İçerisindeki Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Düşük-Gelirli Ülkeler	3,6	1,9	5,6	2,2	1,2	3,4
Düşük-Orta Gelirli Ülkeler	10,9	5,6	16,6	6,7	3,4	10,1
Yüksek-Orta Gelirli Ülkeler	17,4	13,1	30,5	10,6	8,0	18,6
Yüksek Gelirli Ülkeler	63,7	47,5	111,2	38,9	29	67,9
Küresel Toplam	97,5	68,1	165,6	58,4	41,6	100,0

Kaynak: ILO, 2018: 10-12.

2.5. ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNÜN ETKİLERİ

Uluslararası göçün ve iş gücü göçünün ekonomik, siyasal, kültürel, demografik, sosyal ve psikolojik olmak üzere birçok etkisi bulunmaktadır. Uluslararası iş gücü göçünün etkilerini göç alan ve göç veren ülke bağlamında ele almak mümkündür. Temel düzeyde uluslararası iş gücü göçünün gerçekleşmesi hedef ülkenin nüfusunu arttırırken kaynak ülkenin nüfusunu azaltmaktadır. Ayrıca nüfusun yaş, cinsiyet ve iş gücü dağılımını da değiştirmektedir. Ekonomik açıdan ele alındığında iş gücü ithal eden ve iş gücü ihraç eden ülkeler ayrımı meydana gelmektedir. İş gücü ihraç eden ülkelerde büyük ölçekli göçler, işsiz sayısının azalmasına, tüketim mallarına ve hizmetlere yönelik talebin azalmasına neden olurken yurt dışından gelen işçi dövizleri ödemeler dengesine olumlu katkı sağlamaktadır (Göksu, 2000: 13-14). Uluslararası iş gücü göçü geçici veya kalıcı olarak gerçekleşmektedir. Geçici göçler ödemeler bilançosu için fayda sağlarken, kalıcı göçler kaynak ülkelere zarar vermektedir. Beyin göçü ya da nitelikli iş gücünün göç

hareketine dâhil olması beşerî sermayenin gelişmiş ülkelere transferi olarak değerlendirilmektedir. Bu durum gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve büyüme oranlarına olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Hedef ülke bağlamında ise iş gücü yatırım maliyetinin olmadığı ve vasıflı iş gücünün emek ihtiyacını karşılaması olumlu bir etki sunmaktadır. Buna ilaveten göçmen iş gücü ithal eden ülkeler iş gücü piyasalarındaki ücret artışının da önüne geçmektedir (Frois, 1965: 92-98).

Uluslararası göç siyasal alanda da birçok etkiye neden olmaktadır. Yabancı ülkede kalıcı olan göçmenlerin seçme ve seçilme hakkı gibi bir dizi istekleri ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkeler yabancılara yerel düzeyde oy hakkı tanırken, bazıları yerel ve ulusal düzeyde oy kullanma hakkı vermektedir. Ayrıca göçmen kitlesinin geniş ölçekli olması politikacıların da bu durumdan oy kazanma gibi bir tutum içine girmelerine neden olmaktadır. Uluslararası göçün hukuksal etkisi dikkate alındığında; özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan ikili iş gücü antlaşmaları öne çıkmaktadır. Ülkelerin iç hukuklarına ve sosyal güvenlik yapılarına dayanarak yapılan bu düzenlemeler iş gücünün sömürülmesine ve işçilerin mağdur olmalarına engel olmaktadır. Diğer taraftan iş gücü göçü bazı ülkeleri mevcut kanunlarda değişikliğe ve düzenlemelere zorlamaktadır. Örneğin Türkiye'de zorunlu askerlik hizmetine ülkede yaşayanlar tabi olurken, göçmen işçi konumunda olanlar için ayrı bir düzenleme yapılmıştır. Benzer biçimde uluslararası göçün toplumsal ve kültürel etkilere de neden olduğu görülmektedir. Bir toplumda var olan normlar o topluma yeni katılan yabancılar ile değişime uğramaktadır. Aile, din, nüfus yapısı ve eğitim gibi faktörler toplumlar arası ilişkilerin başlamasına öncü olmaktadır. Farklı toplumlardan gelen bireylerin bir arada yaşamaları kültürel etkileşimi beraberinde getirirken yeni kültürel öğelerin de kazanılmasını sağlamaktadır (Martin, 1991: 61, Göksu, 2000; 15).

2.5.1. Uluslararası İş Gücü Göçünün Kaynak Ülkeler Üzerine Etkileri

Uluslararası iş gücü göçünün gerçekleştiği ülkeler demografik açıdan doğum oranı yüksek, iş gücü arzı bol durumda olan ülkelerdir. Bu bakımdan sermaye birikimi yetersizliği ve doğal kaynakların sınırlı düzeyde olması aktif iş gücüne katılan nüfusun önemli ölçüde işsiz kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla birçok ülke farklı ülkelere gerek iş gücü anlaşmaları gerekse diğer yollarla işçi göndermektedir.

Seyidoğlu (2009)'a göre uluslararası iş gücü göçleri kaynak ülke konumunda olan ülkeler için ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilebilmesinde itici bir etken olmaktadır. Bu bağlamda iş gücü göçlerinin göç veren ülkeye işsizliği azaltıcı etkisi, iç tasarrufları artırıcı etkisi, ödemeler bilançosunu iyileştirici etkisi, bilgi ve birikim kazanma gibi olumlu etkileri olmaktadır.

Yüksek işsizlik oranına sahip olan ülkelerin yabancı ülkelere iş gücü ithal etmesi kaynak ülkenin mevcut emek piyasasındaki iş gücü fazlalığını azaltarak dengelenmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde yatırım ve sermaye miktarlarında belirli bir ölçeğin dışına çıkılamaması, üretim olanaklarının arttırılamaması gibi nedenlerden dolayı işsizlik artış göstermektedir. Bu doğrultuda kaynak ülkeler işsizliği azaltmak ya da işsizliğe geçici bir çözüm olarak farklı ülkelere işçi göndermeyi tercih etmektedir.

Geçici göç grubuna dâhil olan göçmenler özellikle gelişmiş ülkelerde çalıştıkları için ücretleri ve çalışma koşulları kaynak ülkelere göre daha iyi bir seviyededir. Yüksek gelir elde eden göçmen işçilerin tasarruf eğilimleri de aynı doğrultuda yüksek olmaktadır. Göçmen işçilerin birikimleri kendi ülkelerine göndermeleri iç tasarruf açığını olumlu yönde etkilerken yatırımları da arttırmaktadır. Bu sayede iş gücü göçünün iç tasarrufları artırıcı etkisi ekonomik kalkınmaya olumlu bir katkı sunmaktadır.

Uluslararası iş gücü göçünün kaynak ülkeye diğer bir olumlu katkısı da ödemeler bilançosuna yaptığı iyileştirici etkidir. Az gelişmiş ülkelerde ihracatın ithalatı karşılama oranı oldukça düşüktür. Bu sebeple ihracat oranlarının az olması ülkelerin döviz gelirlerinin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla göçmen işçilerin hedef ülkelerden gönderdiği dövizler kaynak ülkelerin ödemeler bilançosu üzerinde olumlu etkilere sebep olmaktadır.

İş gücü göçünün kaynak ülkeye faydaları içerisinde gönderilen işçilerin yabancı ülkelerde kazandığı bilgi, birikim ve tecrübe önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle geçici göç grubunda bulunan göçmenler gelişmiş ülkelerde toplumsal refah, ileri teknoloji ve sosyal açıdan deneyimli olarak dönüş yapmaktadır. Çoğunlukla niteliksiz iş olarak kabul edilen beden gücüne dayalı işlerde istihdam edilen göçmen işçiler, kaynak ülkede mesleki beceri gerektirmeyen iş sektöründe çalışan işçilere göre daha nitelikli bir konumda bulunmaktadırlar (Seyidoğlu, 2009: 679-680).

İşçi dövizleri, göçmen işçilerin kaynak ülkede yaşayan ailelerine veya topluluklarına doğrudan yaptığı mali transferler olarak tanımlanmaktadır. Metodolojik zorluklara rağmen Dünya Bankası'nın derlediği veriler işçi dövizlerinin tamamını yansıtmamaktadır. Bu bakımdan mevcut Dünya Bankası verilerine göre 2000 yılında 126 milyar ABD doları olarak belirlenen işçi dövizleri 2018 yılında 689 milyar ABD doları olarak kaydedilmiştir (IOM, 2020: 24).

Tablo 2.6. En Fazla İşçi Döviz Alan İlk 10 Ülke (Milyar Dolar Cari Fiyatlarla)

2005		2010		2015		2020	
Çin	23,63	Hindistan	53,48	Hindistan	68,91	Hindistan	83,15
Meksika	22,74	Çin	52,46	Çin	63,94	Çin	59,51
Hindistan	22,13	Meksika	22,08	Filipinler	29,80	Meksika	42,88
Nijerya	14,64	Filipinler	21,56	Meksika	26,23	Filipinler	34,91
Fransa	14,21	Fransa	19,90	Fransa	24,07	Mısır	29,60
Filipinler	13,73	Nijerya	19,74	Nijerya	20,63	Pakistan	26,11
Belçika	6,88	Almanya	12,79	Pakistan	19,31	Fransa	24,48
Almanya	6,86	Mısır	12,45	Mısır	18,33	Bangladeş	21,75
İspanya	6,66	Belçika	10,99	Almanya	15,58	Almanya	17,90
Polonya	6,47	Bangladeş	10,85	Bangladeş	15,30	Nijerya	17,21

Kaynak: IOM, 2022: 40

Tablo 2.6'da en fazla işçi döviz alan ilk on ülke ve cari fiyatlarla döviz miktarları verilmiştir. Tabloya göre ilk üç sırada Çin ve Hindistan gibi kalabalık nüfus yapısına sahip ülkelere ek olarak Meksika'da yer almıştır. Çin ve Meksika işçi döviz gelirleri 2005-2020 yılları arasında yaklaşık olarak iki katına yükseltmiştir. Ancak Hindistan 15 yıllık bir süre zarfında işçi dövizlerini yaklaşık dört kat arttırmıştır. Ayrıca Polonya, Belçika ve İspanya'da 2005 yılından itibaren işçi döviz gelirleri diğer ülkelere kıyasla daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir.

Uluslararası iş gücü göçlerinin göç veren ülkelere olumlu katkılarının yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Özellikle kalıcı göçler ve beyin göçü kaynak ülkeler için önemli bir nitelikli iş gücü kaybı olmaktadır. Göç veren az gelişmiş ülkeler bireylere üretime doğrudan katkı sağlayacak döneme gelene kadar yatırım ve harcama yapmaktadır. Ancak mesleki yeterlilik ve gerekli donanımlara sahip olanların başka ülkelere gitmesi, gönderen ülkeler için beşerî sermaye ihracı niteliği taşımaktadır (Seyidoğlu, 2009: 681). IOM (2022) tarafından yayınlanan rapora göre en fazla

uluslararası göç veren 20 ülkenin göçmen sayıları ve ülke nüfuslarına oranı Tablo 2.7’de gösterilmiştir.

Tablo 2.7. En Fazla Uluslararası Göç Veren 20 Ülke ve Nüfusa Oranı (Milyon)-(1995-2020)

1995			2020		
Ülke	Göçmen Sayısı (Milyon)	%	Ülke	Göçmen Sayısı (Milyon)	%
Rusya	11,38	7,1	Hindistan	17,79	1,3
Hindistan	7,15	0,7	Meksika	11,07	7,9
Meksika	6,95	7,0	Rusya	10,65	9,8
Ukrayna	5,60	9,9	Çin	9,8	0,7
Bangladeş	5,37	4,5	Bangladeş	7,34	4,3
Çin	4,70	0,4	Pakistan	6,14	2,7
Birleşik Krallık	3,61	5,9	Ukrayna	6,05	12,2
Pakistan	3,33	2,6	Filipinler	6,01	5,2
Kazakistan	3,30	17,2	Polonya	4,82	11,3
İtalya	3,20	5,3	Birleşik Krallık	4,62	6,4
Almanya	3,04	3,6	Endonezya	4,58	1,6
Türkiye	2,73	4,5	Venezüella	4,49	13,6
Filipinler	2,43	3,4	Kazakistan	4,20	18,3
Endonezya	1,93	1,0	Romanya	3,98	17,1
Portekiz	1,91	15,9	Almanya	3,85	4,4
Fas	1,88	6,5	Mısır	3,57	3,4
Polonya	1,76	4,4	Türkiye	3,28	3,7
Belarus	1,74	14,7	Fas	3,25	8,1
Kore	1,68	3,6	İtalya	3,25	5,1
Afganistan	1,67	8,5	Vietnam	3,07	3,1

Kaynak: IOM, 2022: 202

2.5.2. Uluslararası İş Gücü Göçünün Hedef Ülkeler Üzerine Etkileri

İş gücü göçü alan ülkeler sermaye, doğal kaynak ve teknolojik gelişme yönünden zengin oldukları için genellikle gelişmiş ülkelerdir. İş gücü açısından yetersiz olmaları göçmen işçi ithaline yönelmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla iş gücü göçü, sermayenin tam kapasite ile üretime katılmasını ve sanayileşmiş ülkelerin emek piyasasında ücretlerin yükselmesini engellemektedir. Buna ilaveten üretim maliyetlerinin

düşmesi göç alan ülkelerin rekabet gücünü arttırarak ihracata dayalı bir ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Bu sayede iş gücü göçleri hedef ülkelerde reel milli gelir artışını pozitif yönde etkileyerek refah seviyesinin yükselmesine katkı sunmaktadır. Ayrıca kişi başına düşen gelirin artması yerli işçilerin daha ağır ve tehlikeli işleri tercih etmemesine sebep olmaktadır. Bu alanlarda oluşan iş gücü açığı genellikle yabancı işçiler ile kapatılmaktadır. Yabancı işçilerin vasıflı ya da tecrübeli olması ev sahibi ülkelerin fayda ve gelişimi açısından önemli bir katkıdır (Seyidoğlu, 2009: 681).

Uluslararası göçmen işçilerin 2015 yılında küresel GSYH'ye katkıları yaklaşık olarak 6.4-6,9 trilyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu oran küresel GSYH'nin %9,4'üne karşılık gelmektedir. Göçmenlerin çalışma istekleri ve yaşam standartlarını geliştirme amaçları, hedef ülkelerde göçmen iş gücünün temel yapısını oluşturmaktadır. Fırsatların daha fazla olması, yüksek gelir ve kişisel yetenek gibi faktörler emek ücretlerinin azalmasına yol açmaktadır. Aynı şekilde göç alan ülkelerin ürün ve hizmet piyasası göçmen girişimciler için geniş imkanlar sunmaktadır. Yetişkin ve nitelikli göçmen işçilerin özellikle uzun vadede hedef ülkelerin bütçelerine önemli derecede pozitif etkileri olmaktadır. Göçmen işçilerin iş gücü piyasalarına etkisi kişisel yeteneklerine, hedef ülkelerin ekonomik yapısına ve çalışan sayısına göre farklılık göstermektedir (WEF, 2017: 30).

Uluslararası iş gücü göçleri genellikle daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla ortaya çıkmakla birlikte taraf olan ülkelere önemli ölçüde etkileri olmaktadır. Göç alan hedef ülkelerin etkilendiği alanların başında istihdam konusu ön plana çıkmaktadır. Literatürde uluslararası göçmen işçilerin hedef ülkelerde istihdamı olumsuz yönde etkilediğine dair yaygın bir düşünce hâkimdir. Ancak göçün etkilerini daha detaylı inceleyen çalışmalarda ve ampirik analizlerin büyük çoğunluğunda, uluslararası göçün iş gücü piyasalarına etkisinin göçmenlerin nitelikli olup olmadığına ve ülkelerin emek piyasasına göre değişiklik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Emek arzının düşük olduğu hedef ülkelerde ücret düzeylerinin yüksek olması göçmenler açısından çekici bir durum sergilemektedir. Bu bakımdan ücret düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerin aldığı büyük ölçekli göç dalgaları ile ücret düzeylerinde bir azalma söz konusu olmaktadır (Öberg, 1995: 1-3). Ayrıca iş gücü ithal eden ülkelerde nüfus artışının yaşanması ve ilave nüfus artışından kaynaklanan istihdam ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Gerekli istihdam olanaklarının sağlanamaması işsizlik oranını ve buna bağlı olarak kayıt dışı çalışan

sayısını arttıracaktır. Uluslararası göç sonucunda hızlı ve aşırı kentleşmenin yaşandığı ülkelerde bazı şehirlerin hızlı büyüme ivmesi yakalaması, diğer şehirler ile gelişmişlik farkının daha da derinleşmesine sebep olurken kamu hizmetlerinin ve kamu harcamalarının da artmasına yol açmaktadır (Kalaycı ve Civelek, 2021: 319).

Tablo 2.8. En Fazla İşçi Dövizini Gönderen İlk 10 Ülke (Milyar Dolar Cari Fiyatlarla)

2005		2010		2015		2020	
ABD	47,75	ABD	50,53	ABD	60,72	ABD	68,00
Suudi Arabistan	14,30	Suudi Arabistan	27,07	Birleşik Arap Emirliği	40,70	Birleşik Arap Emirliği	43,24
Almanya	12,71	Rusya	21,45	Suudi Arabistan	38,79	Suudi Arabistan	34,60
İsviçre	10,86	İsviçre	18,51	İsviçre	26,03	İsviçre	27,96
İngiltere	9,64	Almanya	14,68	Rusya	19,69	Almanya	22,02
Fransa	9,47	İtalya	12,88	Almanya	18,25	Çin	18,12
Kore	6,90	Fransa	12,03	Kuveyt	15,20	Rusya	16,89
Rusya	6,83	Kuveyt	11,86	Fransa	12,79	Fransa	15,04
Lüksemburg	6,74	Lüksemburg	10,66	Katar	12,19	Lüksemburg	14,20
Malezya	5,68	Birleşik Arap Emirliği	10,57	Lüksemburg	11,19	Hollanda	13,92

Kaynak: IOM, 2022: 41

Tablo 2.8’de en fazla işçi dövizini gönderen ilk on ülke ve cari fiyatlarla döviz miktarları verilmiştir. ABD, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirliği ilk üç sırada yer almaktadır. Tablo verileri bağlamında göçmen işçilerin gelişmiş ülkeleri öncelikli olarak tercih ettikleri görülmektedir. ABD gibi ekonomik ve sosyal açıdan oldukça gelişmiş bir ülke 2005 ve 2020 yılları arasında en çok işçi dövizini gönderen ülke olmuştur.

Uluslararası göçmenler tarafından hedef ülke olarak en fazla tercih edilen 20 ülke tablo 2.8’de verilmiştir. ABD ve Almanya 1995 ve 2020 yılları arasında en fazla uluslararası göç alan ülkeler arasında yer almıştır. Tablodaki veriler doğrultusunda kendi nüfusuna oranla en fazla uluslararası göç alan dikkat çekici diğer bir ülke ise Birleşik Arap Emirlikleri olarak raporlanmıştır. Ülkelerin göçmen sayıları ve aldıkları göçmen sayısının ülke nüfusuna oranı tablo 2.9’da detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 2.9. En Fazla Uluslararası Göç Alan 20 Ülke ve Nüfusa Oranı (Milyon)-(1995-2020)

1995			2020		
Ülke	Göçmen Sayısı (Milyon)	%	Ülke	Göçmen Sayısı (Milyon)	%
ABD	24,60	9,3	ABD	43,3	13,1
Rusya	11,91	8,0	Almanya	14,22	17,0
Almanya	7,28	9,0	Suudi Arabistan	13,00	37,3
Hindistan	6,69	0,7	Rusya	11,58	7,9
Fransa	5,96	10,3	Birleşik Krallık	8,92	13,1
Ukrayna	5,77	11,3	Birleşik Arap Emirlikleri	8,43	85,3
Suudi Arabistan	4,94	26,5	Fransa	8,09	12,4
Kanada	4,69	16,1	Kanada	7,81	20,7
Avusturalya	4,11	22,9	Avusturalya	7,41	29,1
Birleşik Krallık	3,99	6,9	İspanya	6,63	14,2
Kazakistan	2,89	18,3	İtalya	6,13	10,1
Pakistan	2,46	2,0	Ukrayna	4,57	10,4
Çin (Hong Kong)	2,09	34,4	Hindistan	4,48	03
Fildişi Sahili	2,02	14,2	Tayland	3,53	5,1
Birleşik Arap Emirlikleri	1,78	73,6	Kazakistan	3,39	18,1
İtalya	1,70	3,0	Malezya	3,08	9,5
İsrail	1,55	29,5	Kuveyt	2,98	69,8
Ürdün	1,53	33,4	Çin (Hong Kong)	2,85	38,1
Arjantin	1,51	4,3	Ürdün	2,69	26,4
Özbekistan	1,43	6,3	Japonya	2,49	2,0

Kaynak: IOM, 2021: 202

Sonuç olarak uluslararası göç kavramının ekonomik literatüre son yıllarda girmiş olması, göçmen iş gücünün kaynak ve hedef ülkelere etkisinin net bir şekilde ortaya koyulmasını oldukça sınırlı bir hale getirmektedir. Aynı ülke için yapılan ampirik analizlerde modellerde kullanılan değişkenlerin farklı olması neticesinde, ampirik bulgular farklı tezlerin ileri sürülmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda bir ülke için yapılan analizlerden birisinin sonuçları göçmen iş gücünün istihdamı ve iş gücü verimliliğini arttırdığını savunurken, diğeri iş gücü verimliliği ve istihdamı etkilemediğini ileri sürmektedir. Şüphesiz göçmen iş gücünün hedef ve kaynak ülkelere ekonomik perspektifte etkileri oldukça fazladır. Ancak literatüre göre bir ülke, bölge veya kıta

üzerinde yapılan ampirik ya da deskriptif çalışmalara dayanarak göçmen işçilerin etkilerini tüm ülkelere göre yorumlamak doğru bir önerme değildir. Göçmen işçilerin ülkeler üzerindeki ekonomik ve diğer etkileri göçmenlerin cinsiyetine, eğitim durumuna, kişisel becerisine, yaşına, hedef ülkeye uyum sağlamasına, geçici ya da kalıcı olmasına bağlı olmakla birlikte kaynak ve hedef ülkelerin ekonomik yapısına, istihdam piyasasına, iş gücü piyasası yapısına vb., gibi birçok faktöre göre değişiklik göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ VE GÖÇMEN İSTİHDAMI

3.1. TÜRKİYE'YE YÖNELİK ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜ TARİHİ

Türkiye uluslararası göç rejimleri kapsamında ele alındığında, Batı Avrupa ülkelerine işçi göçü gerçekleşmesine paralel olarak göç veren bir ülke konumunda iken 2000'li yıllar itibariyle göç alan ülke olarak bilinmeye başlamıştır. Aslında Türkiye'ye yönelen göç hareketleri, yeni bir dalga olarak bilinse de cumhuriyetin kuruluş yıllarından günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde uluslararası göç dalgaları ulus devletin inşa süreci gölgesinde çoğunlukla çevre ülkelerde yaşayan etnik Türk göçlerinden oluşmuştur (İçduygu, 2003: 9). Cumhuriyet dönemi sonrasında Türkiye farklı ülkelerden çeşitli din ve etnik kökene sahip göç akımlarına ev sahipliği yapmıştır. Geniş kitlelerin ülkeye gelişi Türkiye'nin uluslararası göç rejiminde sadece göç veren tekli konumdan aynı zamanda göç de alan ikili bir konuma kavuşmasını sağlamıştır. Özellikle 1970 yılından sonra Türkiye'nin sınır komşusu ve çevre ülkelerden Türkiye'ye gerçekleşen uluslararası göç hareketleri mülteci, sığınmacı, transit göçmen ve kaçak işçi gibi çeşitli göç pratiklerini barındırmaktadır. Bunların dışında küreselleşme ve liberal ekonomi politikalarının sonucu olarak yabancı ülke vatandaşlarının mesleki alanlarda farklı ülkelerde iş bulması Türkiye'de çalışma izni ve oturma izni sayılarında artışa yol açmıştır (Kirişçi, 2002: 2).

Türkiye'de meydana gelen göç hareketleri gerek coğrafi konum gerekse komşu ülkelerin ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunları nedeniyle artış göstermektedir. Türkiye'nin önemli deniz yollarının olmasının yanı sıra Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlaması bakımından yoğun göçmen girişlerine ve göçmenler tarafından geçiş ülkesi olarak kullanılmasına neden olmaktadır. İçduygu (2003) Türkiye'ye gelen göçleri düzenli göç ve düzensiz göç olmak üzere ikili bir şekilde sınıflandırmaktadır. Düzensiz göç tipi; Transit göç, mekik göçü ve sığınmacı-mülteci hareketlerinden oluşmaktadır. Düzenli göç ise Türkiye'ye eğitim amaçlı gelen kişilerden, oturma ve çalışma izni alan göçmenlerden oluşmaktadır (İçduygu, 2003: 12). Türkiye'ye yönelen düzenli göç hareketleri 1923-1945 dönemi, 1945-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem olmak üzere üç döneme ayrılmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 263). Çalışmada Türkiye'ye gelen düzenli göçler bu dönemsel çerçevede ele alınmıştır.

Tablo 3.1. Çeşitli Kaynaklara Göre 19. Yüzyıldan Bu Yana Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göçler

	Özbay ve Yücel	Tekeli	Karpat
KIRIM TATARLARI	1860-1922: 1,000,000	1789-1800 Küçük Kaynarca Ant. Sonrasında: 500,000 (200,000'i göç sırasında ölmüş) 1860-1864: 400,000 1783-1922: tahmini 1,800,000	1783-84: 80,000 1861-1864: 227,607 1783-1922: tahmini 1,800,000
ÇERKEZLER (Kırım ve Kafkaslardan)	1859-1879: Yaklaşık 2,000,000 (500,000'i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2,000,000 (Yaklaşık 500,000'i göç sırasında ölmüş)	1859-1879: Yaklaşık 2,000,000 (Yaklaşık 500,000'i göç sırasında ölmüş)
KAFKAS	1881-1914: 500,000	1881-1914: 500,000 (Kazan ve Ural Müslümanları dahil)	1881-1914: 500,000 (Çerkez, Kazan ve Ural Müslümanları dahil)
BULGARİSTAN	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72,500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 47,000 göçmen Bulgaristan'a; 49,000 göçmen Anadolu'ya göç etmiş.	1893-1902 Bulgaristan ile anlaşma sonucu: 72,500 Müslüman ve Yahudi 1913 Bulgaristan ile anlaşma sonucu (Edirne Anlaşması): 46,764 göçmen Bulgaristan'a; 48,570 göçmen Anadolu'ya göç etmiş. 1923-1933: 101.507 1923-1950: 121.339 1950-1970: 154.000 1969-1978: 116.204 1989: 300.000 (50.000'i geri dönmüş)	1893-1902: 72,524 göçmenden 70,603'ü Türkiye'ye yerleşti. 1951-1952: 152,000 Türk
YUNAN MÜBADELESİ	Kurtuluş Savaşı Sonrası: Yaklaşık 400,000	1923-1926: 335,635 Türk Yunanistan'dan Türkiye'ye; 189,916 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a taşınmış. 1926-1950: 46,600 Muhacir. Toplam-1923-1950: 391,753 muhacir 1950-1960: 16,085 1961-1970: 712	
YUGOSLAVYA		1923-1933: 108,179 1923-1950: 114,807 1950-1970: 182,000	
ROMANYA		1950-1970: 280	
BALKAN	1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası: 1,500,000 (300,000'i göç sırasında ölmüş) 1912-1913: Balkan Savaşı sırasında: 640,000 muhacir	Büyük Balkan Göçü: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası: 1,500,000 (300,000'i göç sırasında ölmüş) 1912-1913 Balkan Savaşı sırasında: 640,000 muhacir 1923-1950 Toplam Balkan Göçü (Yunan mübadelesi, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelenler dahil): 850,000	1877-1878: 1,500,000
TÜRKİSTAN		1950-1970: 1900	

Kaynaklar: Karpat, K. Osmanlı Nüfusu (1830-1914), çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, (2003)

Özbay, F. Ve Yücel B. Türkiye'de Göç Hareketleri Devlet Politikaları ve Demografik Yapı, der: Özbay F. ve diğerleri, Nüfus, Kalkınma, Göç, Eğitim, Demokrasi ve Yaşam Kalitesi. Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, (2001), 1-68.

Tekeli, İ. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüzün Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İlhan Tekeli Toplu Eserleri-3. İstanbul, (2002), 141-170.

3.1.1. 1923-1945 Dönemi

Türkiye, cumhuriyetin kurulmasından beri göç alan bir ülke konumunda bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında mübadele göçlerini kapsayan Yunanistan ve Bulgaristan'dan gelen Türklerin dışında, muhacir olarak tanımlanan Boşnak, Pomak, Çerkez ve Tatar gibi farklı etnik kökenlerden gelen göçmenlere ev sahipliği yapmıştır. Türk diline ve kültürüne yakın olarak tanınan bu grupların Türkiye'ye göçleri devlet tarafından teşvik edilmiştir. Yeni kurulan Türk devletinin temel amacı ulus devlet inşası ve homojen yapının geliştirilmesi olmuştur. Bu politikalar sonucu 1923'ten 1997 yılına kadar 1,6 milyon göçmen asimile edilmiştir. (Kirişçi, 2007a: 93). Türkiye'nin göç alanında yasal düzenlemeleri ve uygulamaları 1934 yılında yürürlüğe giren İskân Kanunu'nda net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu kanunun, siyasi otoritelere verdiği yetki ve esneklikler Türk soyundan olma ve Türk kültürüne sahip olmanın çok geniş bir şekilde tanımlanmasına neden olmuştur. Ayrıca dış siyasal konjonktüre göre de bu kanun Müslüman grupların 'muhacir' olarak Türkiye'ye kabul edilmesini kolaylaştırmıştır. İskân Kanunu, Türk soyundan olan ve Türk kültürüne sahip olan kişilere diğer etnik kökenden ve kültürden olan gruplara göre daha ayrıcalıklı hükümleri içermektedir. Türk soyundan olan muhacirlere vatandaşlık sürecinde kolaylıklar sağlanırken farklı etnik gruplara daha sıkı kurallar uygulanmıştır. Ayrıca kanun kapsamında gelen göçmenlere mesleki alanda gerekli teçhizat ve maddi destek düzenlemeleri uygulanmıştır. Benzer şekilde 2006 yılında kabul edilen 5543 sayılı İkamet Kanunu da ikamet amaçlı göçlerde Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olma şartını aramaktadır. Aynı kanunun 9. maddesi ikamet amaçlı göçmenlere verilecek maddi yardımları içermektedir. İçduygu (2010)'a göre yeni kanunun 1934 yılında kabul edilen İskân Kanunu gibi Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olma koşullarını araması, homojen ulus devleti koruma refleksi ile ortaya çıkan tutucu yaklaşımları ifade etmektedir. Bu politikalar yeni göç hareketlerinin yönetiminde önemli sonuçlara yol açmıştır (Toksöz vd., 2012: 17). Diğer yasal düzenlemeler de Türkiye'de yaşayan farklı etnik kökene ait nüfusun Türkleştirilmesi üzerine inşa edilmiştir. 788 sayılı Memur Kanununun 4.maddesinde devlet memuru olma hakkı yalnızca Türklere verilirken, ticaretin millileştirilmesi kapsamında bazı mesleklerin yapılma hakkı da sadece Türklere tanınmıştır (TBMM, 1926: 509).

3.1.2. 1945-1980 Dönemi

1945-1980 döneminde Bulgaristan'dan gelen göçler önemli bir yer tutmaktadır. 1950-1951 ve sonrasında 1969-1978 yılları arasında yaşanan göç dalgaları ile Bulgaristan'dan toplamda 270 bin kişi Türkiye'ye gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da komünist rejimin kurulması dönemin göç hareketlerinin siyasal yapısını göstermektedir. Bu bağlamda Bulgar hükümeti 250 bin Bulgar Türkünün Türkiye'ye gönderilmesi talep etmiş ve 1950-1951 yılında 154 bin Türk Bulgaristan'dan sürülmüştür. Bu göçmenler Türkiye'ye iskânli olarak kabul edilmiş olup ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. İkinci büyük göç dalgası 1970'lerde başlayarak 1978 sonlarına kadar sürmüştür. Ancak bu göç kitleleri kendi istekleri doğrultusunda Türkiye'ye göç etmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 264). Kirişçi (1996)'ya göre Bulgaristan'da yaşanan kitlesel göçün benzeri Yugoslavya'da yaşanmıştır. Türkiye'nin Sovyet Blok'una karşı bir siyasi tutum içinde olan batılı ülkelerin yanında yer alması Yugoslavya'da yaşayan Türkler için zorunlu göç sebebi olmuştur. Daha sonra 1950 yılında iki ülkenin anlaşması sonucu 1960 yılına kadar 185 bin Türk kökenli Yugoslavya vatandaşı Türkiye'ye göç etmiştir (Kirişçi, 1996: 394).

3.1.3. Küreselleşme Döneminde Uluslararası İş Gücü Göçü (1980-2020)

1970'li yıllardan sonra uluslararası göç dinamiklerini ekonomik ve siyasi gelişmeler yönlendirmeye başlamıştır. Soğuk savaş sonrası siyasi mekanizmaların çözülmesi ve küresel ölçekte yoksulluğun derinleşmesi Kuzey ülkelerine yönelen göç dalgalarını arttırmıştır. Siyasal kargaşa ve baskı rejiminden kurtulmak isteyenler Batı Avrupa ülkelerine yönelmeye başlamıştır. Bosna, Kosova, Bulgaristan ve Irak gibi ülkelerde meydana gelen iç savaşlar ve etnik temizlik uygulaması daha büyük nüfus hareketlerinin yer değiştirmesine yol açmıştır. Ayrıca neo liberal politikaların yaygınlaşması uluslararası göç hareketlerinin daha hızlı artmasına neden olmuştur (Toksöz, 2012: 17).

Türkiye 1960'lı yıllardan itibaren çoğunluğu Batı Avrupa ülkelerine olmak üzere birçok ülkeye göç veren bir ülke olmuştur. 1980 yılından sonra neo liberal politikaların benimsenmesi ve 1990'larda Doğu Blok'unun parçalanması ile birlikte çevre ülkelerden geçici ve kalıcı nitelikli dış göçler almaya başlamıştır (Behar vd.,1999: 149). Özellikle

Doğu Avrupa ülkelerinden, eski Sovyet Birliği'ne bağlı ülkelere ve doğusundaki ülkelere gelen göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Afganistan, İran, Irak, Somali, Sudan ve Bangladeş gibi ülkelere kayıt dışı göç almış olup bu göçmenlerin amacı Türkiye üzerinden Avrupa ülkelere göç etmektir. Bu göç dalgaları transit göç türüne dahil olduğundan göçmenlerin Türkiye'de kalış süreleri kısa ve geçicidir. Ancak başka ülkelere geçemedikleri durumda Türkiye'de kalarak enformel sektörde istihdam edilmektedirler. Kaçak göçmen işçiler Romanya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan, Rusya, Bulgaristan ve Ermenistan'dan giriş yapmaktadırlar. Bu göçmenler Türkiye'de daha çok tekstil, inşaat, lokanta ve hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedirler (Gürsel vd., 2002: 21).

Yabancı işçilerin Türkiye'de iş gücüne katılmaları son yıllarda önemli bir seviyeye gelmiş olsa da bu süreç daha eski tarihlere dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk fabrikalarda istihdam edilen yabancı çalışanlar yüksek nitelikli ustalardan oluşmuş ve iş öğretme amacı ile getirilmişlerdir. Bu uygulamadan sonra geçmişte ve günümüzde benzer niteliklere sahip göçmen işçiler yabancı işletmelerde istihdam edilmeye başlamıştır. Ancak yüksek niteliğe sahip bu işçiler gerek getirilme amacı gerekse Türkiye'de kalma süreleri bakımından diğer yabancı işçilerden daha farklı bir konumda yer almıştır. Çalışma izni verilen göçmen işçilerin görünür hale gelmesi ise 1990'lı yıllardan itibaren başlamıştır (Lordoğlu, 2007: 15). Başta komşu ülkeler olmak üzere Türkiye önemli oranda göçmen işçi almıştır. Türkiye göçmen işçiler için hem hedef ülke hem de transit ülke konumunda yer almıştır. Özellikle SSCB'nin dağılması, Orta Avrupa'daki siyasi değişimler, 1980'li yıllarda İran'daki rejim değişikliği, Berlin Duvarı'nın yıkılması, Yugoslavya'daki çatışmalar ve Kuzey Irak'taki Kürt nüfusa yönelik etnik saldırılar göçmen ve mülteci sayılarını büyük oranda arttırmıştır. 1990'lı yıllarda yaşanan göç hareketleri içinde dikkat çeken diğer bir durum ise Türkiye'ye giriş yapan yabancılar arasında Bulgaristan, Yunanistan ve Azerbaycan'ın ilk sıralarda yer almış olmasıdır. Bu ülkelere gelen göçmenlerin Türk kökenli olması ve Türkiye'ye yakınlık duymaları vize kolaylığının sağlanması konusunda önemli bir etken olmuştur (Kirişçi, 2007a: 96). Türkiye'nin komşu ve çevre ülkelerinde meydana gelen ekonomik ve siyasi gelişmeler göç hareketlerine yön vermekle beraber transit göç hareketlerine de öncülük etmiştir. Bu bağlamda çalışma amacıyla gelen göçmenlerin bir kısmı Türkiye'yi

transit ülke olarak kabul etmiş ve bir süre yasal ve yasal olmayan yöntemlerle çalıştıktan sonra Batı Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir (Lordoğlu, 2007: 12).

3.2. TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI İŞ GÜCÜ GÖÇÜNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Türkiye 1980 finansal liberalleşme dönemine kadar göç alan ve göç veren ülke konumunu sürdürmüştür. Küreselleşme bağlamında liberal politikaların benimsenmesi ve konjonktürde meydana değişimler Türkiye'yi aynı zamanda Avrupa ülkelerine geçmek için kullanılan transit bir ülke boyutuna taşımıştır. Buna ilaveten 1990' yıllarda Yugoslavya, Irak ve Bulgaristan'dan gelen büyük ölçekli göç akımları Türkiye'yi kitlesel göç hareketlerine maruz kalan bir ülke haline getirmiştir. Türkiye'nin geçiş ülkesi olarak kullanılması ve Avrupa ülkelerine düzensiz göçmen girişlerinin artması uluslararası mülteci rejimine uyma zorunluluğunun tartışma konusu olmasına sebep olmuştur (İçduygu ve Yüksek, 2012: 443-452). Bu nedenle 2000'li yıllarda Türkiye göç ve iltica konusunda önemli adımlar atmaya başlamış ve Avrupa Birliği mevzuatına uygun göç politikaları benimsemiştir. 2004 yılında Uluslararası Göç Örgütü'ne üye olmuş ve kaçak göçler ile insan ticaretinin önlenmesine yönelik bir dizi uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Uluslararası Göç Örgütü'ne üyelik anlaşması, Ulusal Eylem Planı'nın hazırlanması, iltica politikasının gözden geçirilerek daha geniş ve uzun vadeli olarak yenilenmesi, diğer ülkelerle Geri Kabul Antlaşmalarının imzalanması, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi sınırlandırmaların kaldırılması gibi düzenlemeler Türkiye'nin göç politikalarında önemli gelişmeler olmuştur (Aktel ve Kaygısız, 2018: 594).

1980 ve 1990 yıllarda sınır ülkelerde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak yaşanan göç dalgaları ve dünyada geçerli göç uygulamaları, Türkiye'nin ulus devlet stratejisine bağlı göç politikalarının göç yönetişimi konusunda yeterli olmadığını göstermiştir. Bu bağlamda yeni yasal düzenlemeler yapılması gerekliliği doğmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde 1994 İltica Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Kirişçi, 2002: 19). Ayrıca Türkiye'nin coğrafi sınırlama koşulu ile taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki hükümler korunmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan Türkiye'nin, Türk soyundan olmayan ve Türk kültürüne bağlı olmayan mülteci göçlerinden korunması amaçlanmıştır. Ancak AB uyum süreci çerçevesinde hazırlanan 2005 İltica ve Göç alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı'nda coğrafi sınırlama koşulunun kaldırılabilceği,

yeni bir yabancılar kanunu ve sığınmacı kanunu yapılması gerektiği tartışılmıştır (Kirişçi, 2006: 343). Dolayısıyla planlanan bu düzenlemelerin uygulanması beklenirken 2006 tarihli yeni İskân Kanunu'nu yürürlüğe girmiş ve şöyle tanımlanmıştır: “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına ya da toplu halde Türkiye’ye gelip bu Kanun gereği Kabul olunanlardır”(madde3/d). Türkiye’nin göç rejimi ve göç politikalarındaki bu korumacı tutumu geçmiş dönemlerde uygulanan ulus devlet anlayışının 2000’li yıllarda da korunduğunu göstermiştir (İçduygu vd., 2014: 62). Benzer bir düzenleme de 2003 yılında yürürlüğe giren Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun uygulamasıdır. Bu kanun ile yabancıların Türkiye’de çalışma koşullarına yeni bir düzenleme getirilmiştir. Göçmelerin kayıt dışı çalıştırılmalarını engellemek ve çalışma koşullarını belirlemek amacıyla yapılan kanun uygulama aşamasında daha çok nitelikli iş gücü göçüne öncelik vermiştir. Farklı sektörlerde istihdam edilen; eğlence, tekstil, ev işleri ve ağır koşullarda çalıştırılan göçmen işçilerin yasal göçmen işçi olarak çalışmalarına yönelik düzenlemeler bu yasa ile yeterince güvence altına alınmamıştır (İçduygu vd., 2014: 63).

Türkiye’de göç literatüründe başka ülkelerden gelenler için göçmen kavramı sıklıkla kullanılırken, yasal mevzuatta göçmen ve yabancı kavramı farklı biçimde tanımlanmaktadır. Yabancı kavramı, 2003 yılında yürürlüğe giren 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun’un 3. maddesinde 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’na dayanarak Türk vatandaşı sayılmayan kişi olarak tanımlanmaktadır (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003). Göçmen kavramı ise 5543 sayılı İskân Kanunu ile düzenlenerek üçüncü maddede ifade edilmektedir. İlgili maddeye göre göçmen, Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olarak yerleşim amacıyla tek veya toplu biçimde Türkiye’ye gelen kişiler olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanunun 4. maddesinde Türk soyundan olmak ve Türk kültürüne bağlı olmak şartlarını taşımayan ve bununla birlikte sınır dışı edilmiş kişiler göçmen kavramı dışında tutulmaktadır (Civan ve Gökalp, 2011: 240).

3.2.1. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun

Türkiye’de geçmiş dönemlerde yabancıların çalışma izinlerini ve ikamet koşullarını kapsayan birçok kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlardan 1932 tarihli 2007 sayılı “*Türkiye’deki Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun*”

ile yabancı iş gücünün çalışma alanları sınırlandırılmış ve mesleklerini yapmaları yasaklanmıştır. 2007 sayılı kanunun amacı Türkiye’de Türk vatandaşlarının istihdamlarının artması ve meslek edinmelerini engelleyecek koşulların ortadan kaldırılmasıdır (Türkiye’de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun, 1932).

Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında 4817 sayılı Kanun’un (YÇİHK) 27 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmesiyle 2007 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanun ile yabancıların çalışma izinleri ve çalışma hakları düzenlenerek, çalışma amacıyla ülkeye gelenlerin iş gücü piyasalarında yasal olarak çalışmaları ve sosyal hakları güvence altına alınmıştır. 4817 sayılı Kanun’da çalışma izin belgelerinin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından düzenlenmesine karar verilmiştir (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 2003). ÇSGB dışında iki kuruma daha çalışma izni düzenleme yetkisi verilmiştir. Bu bağlamda 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu’nun 10. maddesinde yer alan serbest bölgelerde istihdam edilecek yabancıların çalışma izni, Ekonomi Bakanlığı Serbest Bölgeler Yurtdışı Yatırım ve Hizmetler Müdürlüğü tarafından verilmektedir (Serbest Bölgeler Kanunu, 1985). 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun 34. maddesine göre, üniversitelerde istihdam edilecek akademik personellerin çalışma izni Yükseköğretim Kurumu tarafından verilebilmektedir (Yükseköğretim Kanunu, 1981). Ayrıca 4817 sayılı kanun uyarınca *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği* ve 4875 sayılı *Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik* yürürlüğe girmiştir. İlgili yönetmelikler yabancı iş gücü istihdamı ve çalışma izinleri süreçlerine yönelik detaylı düzenlemeleri kapsamıştır (Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, 2003).

4817 sayılı kanun kapsamında yabancı iş gücünün Türkiye’de istihdam edilebilmesi için gerekli çalışma izinleri; Süreli Çalışma İzni, Süresiz Çalışma İzni, Bağımsız Çalışma İzni ve İstisnai Çalışma İzni olmak üzere dört farklı şekilde düzenlenmiştir. Süreli çalışma iznine ait detaylı bilgiler ilgili kanunun 5. maddesinde açıklanmaktadır. Bu madde çerçevesinde Türkiye’nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi belirtilmediği sürece süreli çalışma izni, iş piyasasındaki ve çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama yönelik sektörel ve ekonomik konjonktür değişiklikleri göz önünde bulundurularak, yabancının iş süresine, belirli bir iş veya meslekte çalışmak üzere en çok

bir yıl geçerli olmak üzere verilmektedir. Çalışma izninin süresi bir yıllık yasal çalışma sürecinden sonra aynı işyerinde ve aynı meslekte olmak üzere üç yıla kadar uzatılabilir. Üç yıllık çalışma süresinden sonra göçmen iş gücüne dahil olan kişiler aynı meslekte ve istediği işyerinde istihdam edilmek üzere altı yıla kadar çalışma iznini uzatabilmektedir. Ayrıca Türkiye'ye çalışma amacıyla gelen yabancının bakmakla yükümlü oldu eş ve çocuklarının süreli çalışma izni alabilmeleri için kendisiyle birlikte yasal olarak ve kesintisiz şekilde en az beş yıl ikamet etme zorunluluğu bulunmaktadır.

Süresiz çalışma izni ilgili yönetmelik kanunun 6. maddesinde ifade edilmektedir. Bu maddeye göre, Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi belirtilmediği sürece Türkiye'de en az sekiz yıl yasal olarak ve kesintisiz biçimde ikamet eden ve en az sekiz yıl yasal olarak çalışan yabancılara süresiz çalışma izni verilmektedir. Buna ilaveten eğitim düzeyi, mesleki deneyim ve becerisi, bilimsel ve teknolojik alanlara katkısı, Türkiye'deki çalışma alanlarının ve yatırımlarının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi önemli olan yabancılara da süresiz çalışma izni verilebilmektedir. Yabancıların süresiz çalışma izni ve Türkiye'de ikamet izni alması vatandaşlığa geçmesi için gerekli koşulları ortadan kaldırmamaktadır. Benzer şekilde süresiz çalışma iznine sahip kişiler yabancıların çalışmasının yasak olduğu meslek alanlarında (dış hekimliği, ebelik, avukat, eczacılık, noterlik, kamu ve özel sektörde güvenlik görevlisi, kara sularında balıkçılık, dalgıçlık, mercan ihracı, rehberlik, kaptanlık, kâtiplik vb.) istihdam edilememektedirler (ÇSGB).

Bağımsız çalışan 4817 sayılı kanunun 3. maddesine göre, başka kişileri istihdam etsin veya etmesin kendi adına ve kendi hesabına çalışan kişileri ifade etmektedir. 7. maddeye göre bağımsız çalışacak yabancılara Türkiye'de en az beş yıl yasal ve kesintisiz ikamet etme koşulu getirilmiştir. Bu koşulları sağlayan yabancıya ÇSGB tarafından bağımsız çalışma izni verilebilmektedir.

İstisnai çalışma izni, diğer çalışma izinleri gibi herhangi bir süre sınırı içermemektedir. Bu izin türünde yabancılar için belirtilen süre kısıtlamaları daha esnek biçimde uygulanmaktadır. İlgili kanunun 8. maddesinde istisnai çalışma izni alabilecek yabancılar için istisnai durumlar açıklanmaktadır. Bu durumlar;

- *Bir Türk vatandaşı ile evli olan ve Türkiye’de evlilik birliği ile yaşayan veya evliliği en az üç yıl sürdükten sonra bitmiş olmakla birlikte Türkiye’ye yerleşmiş olan yabancılar ile bunların Türk vatandaşı eşinden olan çocuklarına,*
- *403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 19, 27 ve 28’inci maddeleri kapsamında Türk Vatandaşlığını kaybedenler ve bunların fîruuna,*
- *Türkiye’de doğan veya kendi milli kanununa, vatansız ise Türk mevzuatına göre rüşt yaşını doldurmadan Türkiye’ye gelen ve Türkiye’de meslek okulu, yüksekokul veya üniversiteden mezun olan yabancılar,*
- *2510 sayılı İskân Kanununa göre muhacir, mülteci veya göçebe olarak kabul edilen yabancılar,*
- *Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşları ile bunların Avrupa Birliği üyesi ülkelerin vatandaşı olmayan eş ve çocuklarına,*
- *Yabancı devletlerin Türkiye’deki büyükelçilikleri ile konsolosluklarında ve uluslararası kuruluşların temsilciliklerinde görevli diplomat, idari ve teknik personelin hizmetinde çalışanlar ile karşılıklılık ilkesi çerçevesinde olmak ve görev süresiyle sınırlı kalmak üzere Türkiye’de bulunan büyükelçilikler, konsolosluklar ve uluslararası kuruluşların temsilciliklerinde görevlendirilen diplomatların ve idari ve teknik personelin eş ve çocuklarına,*
- *Bilimsel ve kültürel faaliyetler amacıyla bir ayı aşan ve sportif faaliyetler amacıyla dört ayı aşan süre ile geçici olarak Türkiye’ye gelecek yabancılar,*
- *Kanunla yetki verilen bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarınca sözleşme veya ihale usulleriyle mal ve hizmet alımı, bir işin yaptırılması veya bir tesisin işletilmesi işlerinde çalıştırılacak kilit personel niteliğindeki yabancılar,*
- *Uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve İçişleri Bakanlığınca şartlı mülteci statüsü verilen yabancı ve vatansız kişilere,*
- *Ülkemizin bilim, teknoloji, Ar-Ge, yenilik ve tasarım alanındaki gelişimine katkı sağlayacak nitelikli yabancılar, istisnai çalışma izni verilebilmektedir.*

3.2.2. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Yabancıların Türkiye’ye giriş ve çıkışlarında, vize ve ikamet izni sürelerinde, Türkiye’de bulundukları süre zarfında sahip oldukları haklar ve bunlara ilaveten sınır dışı

edilme gibi işlemlerini düzenleyen 5682 sayılı *Pasaport Kanunu* ve 5683 sayılı *Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun* 2013 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanunların göç alanında mevcut ihtiyaçlara ve değişen konjonktüre karşı yetersiz olması nedeniyle, sorunların daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturulması ve göç alanında uluslararası kurumlarla iş birliği yapılması çerçevesinde 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu* (YUKK) yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun genel gerekçesinde göç alanının çok boyutlu bir yapıya sahip olması, Türkiye’yi ekonomik, sosyal ve demografik açıdan büyük ölçüde etkilemesi ve göç alanında uzmanlaşmış bir kamu kurumunun bulunmaması gibi önemli konulara değinilmiştir (YUKK, 2013). Buna ilaveten düzensiz göç ile mücadele ve kayıt dışı göçmen istihdamının engellenmesi hedeflenmiştir.

6458 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önceki süreçte, yabancıların Türkiye’de çalışabilmeleri için, çalışmalarını engelleyen bir hüküm bulunmaması, çalışma ve ikamet izinlerinin alınması gibi birçok koşula bağlı belge ve bürokratik işlemler bulunmaktaydı. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte bu işlemler azalmış olup Türkiye’ye girişte çalışma ve ikamet izinleri bulunanlar için ayrı bir vize şartına gerek kalmamıştır. Aynı kanunun 27. maddesi gereğince çalışma izni bulunan yabancıların çalışma izin belgeleri ikamet izni yerine geçmektedir. Diğer bir önemli husus ise 41. maddede öğrencilere tanınan *öğrencilerin çalışma hakkı* ifadesidir. Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören yabancı öğrencilerden ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine çalışma izni verilebilmektedir. Ancak gerekli izne ilk yıldan sonra başvurulabileceği ve haftada yirmi dört saati geçmeme koşulları açıkça belirtilmiştir. Ayrıca yükseköğrenimini tamamlayan öğrencilerin mezuniyetlerinden itibaren altı ay içinde başvurmaları halinde kısa dönemli ikamet ve çalışma izni hakkı alabilecekleri ifade edilmiştir.

6458 sayılı Kanun’da yer alan diğer bir düzenleme ise, bilimsel araştırma amacıyla Türkiye’ye gelecek olanlar, gayrimenkul sahibi olan yabancılar, turizm amacıyla gelenler ve ticaretle ilişkili olan veya iş kurma amacıyla gelen yabancılara uzatılmak suretiyle kısa dönemli ikamet izni verilebileceği 31. maddede belirtilmiştir. Ayrıca ilgili kanunun 61. maddesinde, Avrupa ülkelerindeki olaylar sebebiyle dili, dini, ırkı ve siyasi düşüncelerinden dolayı zulüm görmekten korkan ve ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen yabancılara *mülteci* statüsü verilir ibaresi yer almaktadır. Aynı kanunun 62.

maddesinde Avrupa ülkeleri dışından gelen ve mülteci statüsünde bulunan yabancılar ile aynı koşullara sahip kişilere üçüncü bir ülkeye yerleşene kadar *şartlı mülteci* statüsü verileceği belirtilmiştir. 63. maddede ise mülteci ya da şartlı mülteci olmayan ancak ikamet ülkesine gönderildiği takdirde ölüm, işkence, insanlık dışı durumlara maruz kalacağı ve ikamet ülkesinde tehditlerle karşılaşacağı bilinen vatansız yabancılar *ikincil koruma* statüsü verileceği ifade edilmektedir. Mülteci, şartlı mülteci ve uluslararası koruma statüsüne başvuru yapan yabancıların çalışma hayatı ile ilgili düzenlemeler ise 89. maddenin 4. fıkrasında belirtilmiştir. Bu maddenin a, b ve c bendine göre başvuru yapan kişi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusundan altı ay sonra çalışma izni alabilmek için başvuru yapabilmektedir. Mülteci veya ikincil koruma statüsüne sahip olan yabancılar, statüleri başladıktan sonra bağımlı ya da bağımsız olarak çalışabilirler. Belirtilen statüleri almış olan yabancılar verilecek olan kimlik belgesi, çalışma izni yerine geçmektedir. Ayrıca mülteci ve ikincil koruma statüsünde yer alan yabancıların iş gücü piyasasına girişleri, iş gücü piyasasındaki durum ve ekonomik koşullar paralelinde, sektörel ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak belirli bir süreliğine tarım, sanayi veya hizmet sektörlerinde, belirli bir meslek faaliyeti ve coğrafi alan şartı ile sınırlandırılabilmesi hüküm altına alınmıştır. Ancak madde metninde istisna olarak Türkiye’de üç yıl ikamet eden veya Türk vatandaşı ile evli olan ya da Türk vatandaşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsü olan yabancılar bu sınırlandırmaların dışında tutulmuştur (YUKK, 2013).

3.2.3. 6735 Sayılı Uluslararası İş Gücü Kanunu

2014 yılında Yabancı İstihdamı Kanun Tasarısı’nın hazırlanması 4817 sayılı Kanun’un yürürlükten kaldırılmasına yönelik çalışmaların zeminini hazırlanmıştır. Yabancı İstihdamı Kanun Tasarısı’nda gerekli düzenlemeler ÇSGB tarafından yapılarak 2015 yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne (TBMM) iletilmiştir. Tasarının ismi *Uluslararası İş Gücü Kanunu* olarak değiştirilmiş ve 13 Ağustos 2016 yılında yürürlüğe girmiştir (Erken, 2016: 386).

6458 sayılı YUKK yürürlüğe girmeden önce çalışma izni alan yabancıların ülkeye girdiği tarihten itibaren otuz gün içinde ikamet izni almak için İçişleri Bakanlığı’na başvuruları gerekmektedir. Bu kanun ile çalışma izni ikamet iznini de kapsadığı için farklı ülkelerden çalışma izni alarak gelen yabancıların ayrıca ikamet izni almalarına

gerek kalmamıştır. Çalışma izninden muaf tutulan yabancılar da aynı haklardan faydalanmaktadır. İlgili kanun sadece öğrenciler için istisnai bir hüküm içermektedir. Buna göre çalışma izni verilen öğrencilerin ikamet izinleri geçerliliğini korumaktadır. 1932 tarihli 2007 sayılı Kanun çalışma izni verilen yabancıların birçok alanda ve meslek gurubunda çalışmasını yasaklamıştı. Bu kanunla Türk vatandaşlarının istihdam alanının genişletilmesi hedeflenmiş ve mesleki alanda uzmanlaşma planlanmıştır. Bu uygulamalar, 2007 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılarak 4817 sayılı YÇİHK'nın getirilmesiyle yabancıların çalışması yasak olan iş ve mesleklere dair hükümlerin saklı olduğu hükmü getirilerek devam etmiştir. 6735 sayılı *Uluslararası İş Gücü Kanunu* da yabancılara yasak olan mesleklerde istihdam edilen ya da çalışan yabancıların çalışma izinlerinin iptal edileceğini ifade etmiştir. Ancak son yıllarda yapılan kanun değişiklikleri ile yabancıların meslek alanları genişletilmeye başlanmıştır. 2011 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile birlikte 1219 sayılı *Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun*'da değişiklik yapılarak doktorluğun yabancılara yasak olduğunu belirten ibare kaldırılmıştır. Aynı KHK ile 6289 sayılı *Hemşirelik Kanunu*'nda yer alan hükümler değiştirilerek, hemşirelik için Türk vatandaşı olma şartı kaldırılmıştır. Yabancıların çalışması yasak olan meslekler;

- Dişçilik
- Ebelik
- Eczacılık
- Veterinerlik
- Özel hastanelerde müdürlük
- Gemi adamlığı
- Avukatlık
- Noterlik
- Gümrük müşavirliği
- Güvenlik görevliliği (Baki Erken, 2016: 386; Demirkol, 2018: 422).

6735 sayılı *Uluslararası İş Gücü Kanunu*'nun getirdiği diğer bir düzenleme ise 11. maddede belirtilen Turkuaz Kart uygulamasıdır. İlgili kanunun 11. ve 25. maddelerine dayanılarak 14.03.2017 tarihinde resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 11. maddede uluslararası iş gücü politikaları kapsamında eğitim seviyesi, mesleki becerisi,

bilim ve teknolojiye katkısı ve Türkiye'deki yatırım veya faaliyetlerinin ülke ekonomisine ve istihdama etkisi ile bakanlık usul ve esaslarına göre başvurusu kabul edilen yabancılara *Turkuaz Kart* verilir ibaresi yer almaktadır. Bu uygulama bağımsız çalışma izni benzeri bir düzenleme içermektedir. *Turkuaz Kart* alan yabancılar süresiz çalışma iznine sahip olmakla beraber aynı zamanda herhangi bir işverene bağlı olmadan da çalışabilmektedirler. Buna ek olarak yabancıların bağımsız çalışma imkânlarını da arttırmaktadır. Bu uygulamaların amacı nitelikli iş gücü istihdamını arttırmaya yönelik katkı sağlamaktır.

3.3. LİTERATÜR ÖZETİ

Uluslararası iş gücü göçü son yıllarda önemli bir araştırma konusu olmuştur. Ülkelerin sosyal, kültürel ve demografik yapılarında değişikliklere sebep olmakla birlikte makro ekonomik değişkenleri üzerinde de önemli ölçüde değişimlere yol açmıştır. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu teorik kapsam içerirken, ampirik analize dayalı çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda literatür özeti aşağıda verilmiştir;

Abadan-Unat (1975) çalışmasında 1975 tarihinde Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesinde Ankara Üniversitesi ile Hollanda Üniversiteleri Uluslararası Vakfı ortak projesi olan bu araştırmada, söz konusu ilçeden göç eden göçmen işçilerin sayısına, göç biçimlerine, göçmen işçilerin yaptıkları yatırımlara ve yerel sosyo-ekonomik yapıya ilişkin veriler toplanmıştır. 500 kişilik bir örneklem üzerinde yapılan araştırmada ilçeden gerçekleşen göç, dengeli büyüme kuramı ile merkez-çevre veya simetrik olmayan büyüme kuramı bağlamında incelenmiş ve sonuçta gerçekleşen göçün simetrik olmayan büyüme kuramıyla açıklandığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bağımlılık ilişkisi çerçevesinde gerçekleşen göç ile birlikte iş gücü ve sermaye kaybı yaşanmıştır.

Grossman (1982) çalışmasında ABD'de toplam işgücü içerisindeki göçmenlerin payı ve istihdam oranı değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi Yatay Kesit Analizi yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, göçmenlerin iş gücü piyasaları üzerindeki etkisi anlamlı olup etkisi oldukça düşüktür.

Withers ve Pope (1985) çalışmasında Avusturalya'da 1948-1982 yıllarına ait çeyrek verilerini kullanarak işsizlik ve uluslararası göç arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Granger Nedensellik yönteminin kullanıldığı modelin tahmin sonuçlarına göre

uluslararası göçten işsizlik oranına doğru bir nedensellik bulunamamıştır. Ancak Avusturalya’da 1948-1982 yılları arasında işsizlikten uluslararası göçe doğru bir nedensellik tespit edilmiştir.

Card (1990) Çalışmasında ABD’de niteliksiz göçmenlerin istihdam üzerindeki etkisini 1979-1985 yıllarına ait verileri kullanarak En Küçük Kareler Yöntemiyle analiz etmiştir. ABD’nin net göçü ve istihdam oranı değişken olarak analize dahil edilmiştir. Çalışma bulgularına göre; niteliksiz işlerde çalışan göçmenlerin ABD’de ücret düzeyi ve istihdam üzerine hiçbir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Marr ve Siklos (1994) çalışmasında 1962-1990 yıllarına ait çeyrek verileri kullanarak Kanada’da uluslararası göç ve işsizlik oranı ilişkisini Granger Nedensellik analizi yöntemiyle incelemişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, 1978 öncesinde uluslararası göçün işsizlik oranı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ancak 1978 sonrası dönemde uluslararası göçün işsizlik oranını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Marr ve Siklos (1995) diğer bir çalışmasında 1926-1992 yıllarına ait yıllık verileri kullanarak tekrar Kanada için uluslararası göç ile işsizlik oranı, ücretler düzeyi ve reel GSYH arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik ve VAR yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, uluslararası göç işsizliğin bir nedeni değildir. Ancak uluslararası göç ile işsizlik arasında zıt yönlü ilişki tespit edilmiş ve geçmiş dönemlerdeki işsizlik oranının uluslararası göç üzerindeki etkisi son dönemlerdeki etkisinden daha düşüktür.

Gross (1999) çalışmasında 1970-1990 yılları arasında göçmen işçi dalgalarının Fransa’da iş gücü piyasalarına etkisini incelemiştir. Eşanlı Denklem modelinin kullanıldığı tahmin yöntemine değişken olarak işsizlik oranı, iş gücüne katılım oranı, reel ücret ve uluslararası göçmen sayısı dâhil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre uluslararası göç uzun dönemde işsizlik üzerinde negatif etkiye sebep olmuştur. Kısa dönemde ise uluslararası göç işsizlik oranında düşük düzeyde bir artışa neden olmuştur.

Shan (1999) çalışmasında Avusturalya ve Yeni Zelanda’da uluslararası göç ile işsizlik, reel ücret ve kapasite kullanım oranı arasındaki ilişkiyi 1983-1995 dönemine ait üç aylık zaman serisi verilerini kullanarak Toda Yamamoto nedensellik testi yöntemiyle incelemiştir. İşsizlik oranı bağımlı değişken, uluslararası göç, reel ücret ve kapasite

kullanım oranı ise bağımsız değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre uluslararası göç ile işsizlik oranı arasında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Kónya (2000) çalışmasında Avusturalya’da 1981-1998 yılları arasında uluslararası göç ile işsizlik arasındaki ilişkiyi çeyrek veriler kullanarak Granger Nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre uzun dönemde uluslararası göçten işsizliğe doğru negatif ve tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Goldner ve Paserman (2004) çalışmalarında 1989-1999 döneminde İsrail için eski Sovyet ülkelerinden gelen göçmenlerin, saatlik ücret ve iş gücü piyasasına dinamik etkilerini analiz etmiştir. Yatay-kesit analiz yönteminin kullanıldığı modelde iş gücü piyasasındaki saatlik ücretler bağımlı değişken, eski Sovyet ülkelerinden gelen kadın ve erkek göçmenler ise bağımsız değişken olarak model tahmininde kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre kısa dönemde göçmen iş gücünde meydana gelen %10’luk bir artış ücretleri %1,2 ile %5,7 oranında düşürmektedir. Ancak kısa ve uzun dönemde İsrail’de 1989-1999 yılları arasında uluslararası göçün istihdam üzerine etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Bonin (2005) çalışmasında 1975-1997 yılları arasında Almanya’da uluslararası iş gücünün ücret ve işsizlik üzerine etkisini incelemiştir. Çalışmada aynı eğitim seviyesine ve farklı iş tecrübelerine sahip göçmen işçiler seçilmiştir. Regresyon analizinin yapıldığı çalışmada bağımlı değişken olarak ücretler ve işsizlik oranı seçilmiştir. Bağımsız değişken olarak da yaş, eğitim, uğraş alanı, sektör ve meslek tipi değişkenleri modele dahil edilmiştir. Ayrıca göçmen işçilerin çalışma zamanı olarak tam zamanlı çalışma biçimi seçilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre 1975-1997 döneminde Almanya’da uluslararası göçmen işçilerde meydana gelen %10’luk bir artış iş gücü piyasasında ücretleri %1 oranında azaltırken, işsizlik oranında herhangi bir artışa neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte iş deneyimi daha az olan ve iş tecrübesi fazla olan göçmen işçilerin iş gücü piyasasında emek arz şokuna neden olduğu ve yerel iş gücünü olumsuz etkilediği belirtilmiştir.

Dustmann vd. (2005) çalışmasında 1983-2000 yılları arasında İngiltere’de göçmen işçilerin ekonomik büyümeye etkilerini OLS yöntemiyle incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre, göçmen işçilerle İngiliz işçilerin nitelikleri benzerlik göstermiş ve

uluslararası göçmenlerin istihdama, işsizlik ve ücretlere önemli bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Feridun (2005) yılında yaptığı araştırmasında 1983-2003 döneminde Norveç'te uluslararası göç ile işsizlik oranı ve kişi başına düşen GSYH arasındaki ilişkiyi Granger Nedensellik yöntemiyle analiz etmiştir. Johansen eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi sonuçlarına göre Norveç'te uluslararası göçmen sayısındaki artış kişi başına düşen GSYH düzeyini arttırırken işsizlik oranını etkilememiştir.

Morley (2006) çalışmasında 1930-2002 yıllarını kapsayan dönemde Avusturalya, Kanada ve Amerika için uluslararası göç ve kişi başına düşen GSYH arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular uzun dönemde kişi başına düşen GSYH'den uluslararası göçe doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Feridun (2007) çalışmasında, 1980-2004 yıllarına ait yıllık verileri kullanarak İsveç'te uluslararası göçmen iş gücünün kişi başına düşen GSYH ve işsizlik oranı üzerine etkilerini ARDL sınır testi ve Granger nedensellik yöntemiyle analiz etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Diğer taraftan İsveç'te uluslararası göç ile kişi başına düşen GSYH arasında uzun dönemde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Buna ilaveten uluslararası göç işsizliğin Granger nedeni değilken, işsizliğin uluslararası göçün Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ghatak ve Moore (2007) çalışmasında 1980-2004 dönemi için Avrupa Birliği'ne üye on üç ülkede uluslararası göç ile reel ücretler ve işsizlik ilişkisini Panel Granger Nedensellik yöntemiyle incelemiştir. Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, İspanya, İsveç ve İngiltere gibi seçilen ülkelerde yıllık veriler kullanılarak tahmin yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar uluslararası göç ile işsizlik oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca uluslararası göç akımları ile reel ücretler arasında nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu nedenle 1980-2004 yıllarını kapsayan dönemde uluslararası göçlerin seçilen ülkelerde iş gücü piyasasını düşük oranda etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Jayet vd., (2010) yaptıkları çalışmada 2002-2007 yılları arasında İtalya'da göçmenlerin ilişkiler ağı kuramına göre dağılımını ve mekânsal yoğunlaşmasını

incelemiştir. Yapılan mekânsal yoğunlaşma analizine göre; İtalya’da bölgesel kültürel yapı uluslararası göçü büyük oranda etkilemiştir. İlişkiler ağı yoluyla göçmenler, özellikle İtalya’nın kuzeyindeki büyük şehirlerde yoğunlaşmıştır.

Gomez ve Giraldez (2011) çalışmasında İsviçre ve Almanya’da 1970-2005 dönemine ait yıllık verileri kullanarak büyüme ile uluslararası göç arasındaki ilişkiyi konu almıştır. ARDL sınır testi ve Granger Nedensellik testi yöntemiyle tahmin edilen çalışmada kişi başı reel GSYİH ve uluslararası göç değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; Almanya’da değişkenler arası uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. İsviçre için uzun dönemde nedensellik ve eş bütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Ancak İsviçre’de göçün ekonomik büyümeye etkisi Almanya’ya göre daha düşük olmuştur.

Chletsos ve Ruopakias (2012) çalışmasında Yunanistan’da 1980-2011 yılları arasında yıllık verileri kullanarak uluslararası göçün işsizlik oranı ve kişi başına düşen reel GSYH üzerine etkilerini analiz etmişlerdir. Eş bütünleşme ve Granger Nedensellik Testi yöntemleriyle değişkenler arasındaki ilişki açıklanmıştır. Elde edilen sonuçlar 1980-2011 yılları arasında Yunanistan’da reel GSYH ve işsizlikten uluslararası göçe doğru bir Granger nedensellik bulunduğunu göstermiştir. Ayrıca uluslararası göçün işsizlik ve kişi başına düşen reel GSYH’nin bir nedeni olmadığı tespit edilmiştir.

Fromentin (2013) çalışmasında 1970-2008 yıllarına ait yıllık veriler vasıtasıyla Fransa’da uluslararası göç ile iş gücü piyasası ve ekonomik büyümeye arasındaki ilişkiyi Johansen Eş Bütünleşme testi yöntemiyle analiz etmiştir. Elde edilen bulgulara göre Fransa’da 1970-2008 yılları arasında uzun dönemde işsizlik oranı ile uluslararası göç arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Hata düzeltme modeline göre kısa dönemde uluslararası göç işsizlik oranını negatif yönde etkilemekte ve uluslararası göç ücret düzeyini küçük oranda arttırmaktadır. Göç dalgaları Fransa’da 1970-2008 yılları arasında uzun vadede düşük bir oranda işsizliği arttırmıştır.

Boubtane vd. (2013) çalışmasında 1980-2005 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanarak Bootstrap Panel Nedensellik Testi yöntemiyle 22 OECD ülkesinde uluslararası göçün, işsizlik ve ekonomik büyümeye etkisini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre sadece Portekiz’de işsizlik oranı uluslararası göçten olumsuz etkilenmiştir. Diğer ülkelerin hiçbirinde uluslararası göç işsizliğin nedeni değildir. Ayrıca Fransa,

İzlanda, Norveç ve İngiltere’de uluslararası göç ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilerken diğer ülkelerde herhangi bir etkiye neden olmamıştır.

Chamunorwa ve Mlambo (2014) Güney Afrika için yapılan çalışmada 1980-2011 dönemini OLS yöntemiyle incelemiştir. Yıllık verilerin kullanıldığı modelde bağımlı değişken olarak işsizlik oranı, bağımsız değişken olarak uluslararası göç, GSYH, enflasyon ve eğitim düzeyleri kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre uluslararası göç ile işsizlik oranı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Kara (2014) çalışmasında 1980’li yıllardan itibaren düzensiz göçler için hem transit ülke hem de hedef ülke olan Türkiye’de göçmen emeğinin yoğun olarak kullanıldığı inşaat sektöründe istihdam edilen göçmen işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını konu almıştır. İstanbul’da yapılan alan araştırması ile 2 işveren, 1’i göçmen işçilere iş bulan komisyoncu, 9’u ise göçmen işçiler olmak üzere toplam 12 kişi ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucu göçmenler turist vizesi ile giriş yapmış ve kayıt dışı istihdam edilmektedirler. İş güvenliği, sosyal güvence hakları olmayan göçmenlerin göç sebebi ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Latif (2015) çalışmasında 1983-2010 döneminde Kanada’nın on eyaleti için göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Panel Veri Analizi yöntemiyle incelemiştir. Newfoundland, Nova Scotia, New Brunswick, Prince Edward Island, Quebec, Ontario, Manitoba, Saskatzeewan, Alberta ve British Columbia eyaletleri için yapılan tahminde FMOLS, DOLS ve panel VECM teknikleri kullanılmıştır. İşsizlik oranı ve kişi başına düşen GSYH’nin bağımlı değişken olarak seçildiği modelde, net göç oranı açıklayıcı değişken olarak dahil edilmiştir. Kısa dönemde net göçün işsizlik oranını pozitif yönde etkilediği ve net göçten işsizlik oranına doğru tek yönlü bir Granger nedensellik olduğu sonucu tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise net göçün işsizlik oranını negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sareya vd., (2015) çalışmasında Malezya’nın en büyük ikinci eyaleti olan Sabah’ta 1980-2010 dönemi için palmye yağı plantasyonunda çalışan göçmen iş gücünün işsizlik oranı ve ücret düzeyine etkisini ele almıştır. Johansen Eş Bütünleşme testi ve Granger Nedensellik analizi yöntemi kullanılmıştır. Üç farklı modelin kurulduğu tahminde ilk olarak işsizlik oranı bağımlı değişken iken uluslararası göçmen işçiler ve ücret düzeyleri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. İkinci modelde ücret düzeyi bağımlı değişken,

uluslararası göçmen işçiler ve işsizlik oranı bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Üçüncü modelde ise uluslararası göçmen işçiler bağımlı değişken, işsizlik oranı ve ücret düzeyi açıklayıcı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre 1980-2010 yılları arasında Sabah'ta palmiye yağı üretiminde çalışan göçmen işçi sayısı ile ücret düzeyi ve işsizlik oranı arasında uzun dönemde eş bütünleşme ilişkisi vardır. Ayrıca değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Ogunleye (2016) çalışmasında 1985-2013 döneminde 17 OECD ülkesi için yatay kesit bağımlılığını açıklayan panel veri analiz yöntemi kullanılarak işsizlik ve kişi başı düşen gelirin iş gücü göçü üzerine etkisini incelemiştir. Panel AMG yöntemi ile grup olarak uzun dönem eş bütünleşme sonuçları değerlendirildiğinde beklendiği gibi işsizliğin göçün üzerinde negatif bir etki oluşturduğu görülmüştür ve kişi başına gelir ile uluslararası iş gücü göçü arasında pozitif bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Kişi başına GSYH'nin uluslararası iş gücü göçü üzerindeki etkisi ülke bazında incelendiğinde 9 ülke için bu etki istatistiki olarak anlamlı çıkarken (Avusturya, Kanada, Finlandiya, İtalya, Japonya, Hollanda, İspanya, Birleşik Krallık ve ABD), 8 ülke için istatistiki olarak anlamsız çıkmıştır (Belçika, Danimarka, Fransa, Lüksemburg, Norveç, İsveç ve İsviçre). Anlamlı istatistiğe ait ülkelerden 5 ülkenin (Avusturya, Kanada, Finlandiya, Hollanda ve ABD) kişi başına gelir değeri negatif olarak çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle 5 ülkede, kişi başına düşen gelir ve göç arasında negatif bir ilişki vardır. Kişi başına düşen gelirdeki bir artışın göç üzerinde hiçbir olumlu etkisi yoktur.

Altunç vd. (2017) yılında Türkiye için 1985-2015 döneminde net dış göçün GSYİH, enflasyon ve işsizlik oranı üzerine etkilerini Granger Nedensellik yöntemi ile incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular, net dış göç ile GSYİH arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu göstermiştir. Buna ilaveten ekonomik büyümeden enflasyon oranına, enflasyon oranından işsizlik oranına ve işsizlik oranından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir.

Ceritoğlu vd., (2017) geçici koruma statüsünde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin iş gücü piyasası üzerindeki etkilerini tahmin etmek için yaptıkları çalışmada 2010-2011 ve 2012-2013 dönemi verileri kullanılmıştır. Havuzlanmış EKK yöntemi ile yapılan analize göre; Suriyelilerin istihdamı ile Türkiye'de işsizlik oranı artmıştır. Ayrıca Suriyeli

mülteci istihdamının yerli istihdam üzerindeki negatif etkisinin kadınlar, gençler ve eğitimsiz kişileri daha fazla etkilediği sonucu tespit edilmiştir.

Türkcan (2017) çalışmasında 2015 verilerini kullanarak Suriye’den gelen göç dalgaları kapsamında uluslararası göçmenlerin Türkiye ekonomisine bölgesel etkilerini Çapraz Çizelge yöntemi ile analiz etmiştir. Öncelikle göçmen kamplarının bulunduğu 10 il için göçmen nüfusu ile yaşam endeksi değerleri arasındaki istatistiki ilişki incelenmiştir. Çapraz çizelge analiz sonuçlarına göre Suriyeli göçmenlerin illerin yaşanabilir durumunu etkilemediği gözlemlenmiştir. Ayrıca Suriyeli nüfusun en yoğun olduğu 14 Düzey 2 bölgesi için yapılan 3 analiz sonucuna göre, bölgelerdeki Suriyeli nüfus yoğunluğu ile işsizlik oranı, enflasyon oranı ve konut fiyatları arasında istatistiki olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Özbey (2018) çalışmasında “Sınır Ötesi Göç ve Göçmenlik”, “Günü birlik İşgücü Göçü”, Sınırın Algılanması, Sosyal İlişki ve Ağlar, Çalışma Hayatı ve İşçi-İşveren İlişkileri, Toplumsal Cinsiyet, Sex İşçiliği, Hopa ve Gelecek hakkındaki düşünceler olmak üzere 9 ana tema belirlemiştir. Bu kapsamda Gürcü göçmen işçilerden 23 ve göçten etkilenen 16 Türk olmak üzere toplam 39 kişi ile mülakat tekniği yoluyla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak sınır kapitalizminin kavramsallaşmasına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Gürcistan’dan gelen göçmen iş gücü Türkiye’de kayıt dışı istihdamı tercih etmekte ve kendi ülkelerindeki ücretlerin düşük olması, işsizlik oranının yüksek olması ve iş imkânlarının sınırlı olmasından dolayı Türkiye’yi tercih ettikleri gözlenmiştir.

Çayan (2018) çalışmasında Türkiye’de 2009-2015 yılları arasında uluslararası iş gücü göçünün işsizlik üzerine etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. İş gücü göçünün işsizliğe etkisi AÇSHB’nin (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) yıllık yayınlanan yabancıların çalışma izinleri istatistiklerine göre yorumlanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda; 2009-2012 yılları arasında uluslararası işgücü göçü artarken işsizlik azalmıştır. 2013-2015 yılları arasında ise işgücü göçü ve işsizlik birlikte artmıştır. Sonuç olarak 2009-2015 yıllarında uluslararası işgücü göçünün işsizliği yok denecek kadar az arttırdığı belirtilmiştir.

Nurdoğan ve Şahin (2019) çalışmasında 1995-2019 döneminde Türkiye’de yaşayan yabancı sayısının işsizlik üzerine etkisini zaman serileri analizi yöntemiyle

incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak Türkiye’de işsiz sayısı, bağımsız değişken olarak yabancı sayısının kullanıldığı model Engle Granger Eş Bütünleşme testi yöntemiyle tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında Türkiye’de yaşayan yabancı sayısından işsizlik oranına doğru uzun dönemli bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de 1995-2019 yılları arasında artan yabancı sayısının işsizliğin bir nedeni olduğu söylenebilir.

Engin ve Konuk (2020) çalışmasında uluslararası göçün, işsizlik ve ekonomik büyüme üzerine etkilerini 1995-2019 yılları için incelemişlerdir. Johansen Eş Bütünleşme analizinin kullanıldığı tahminde iki model kullanılmıştır. İlk model için bağımlı değişken toplam işsiz sayısı iken açıklayıcı değişken toplam yabancı sayısından oluşmaktadır. İkinci modelde ise bağımlı değişken ekonomik büyümeyi ifade eden GSYH, açıklayıcı değişken ise toplam yabancı sayısıdır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, uluslararası göç ile işsizlik ve uluslararası göç ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar bağlamında göçmen iş gücünün işsizliği arttırdığı ve bu sebeple ucuz iş gücünün üretim artışına yol açarak ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Gündoğmuş ve Bayır (2021), 2000-2017 yılları arasında 27 Avrupa ülkesi için uluslararası göçün işsizlik üzerine etkisini Panel Regresyon yöntemiyle analiz etmiştir. İşsizlik oranının bağımlı değişken olduğu modelde bağımsız değişken olarak ülkelerin almış olduğu uluslararası göçler, GSYH oranı, kamu harcamaları, eğitim harcamaları ve ücretler seçilmiştir. Elde edilen sonuçlar bağlamında, 27 Avrupa ülkesi için 2000-2017 yıllarında uluslararası göçün işsizlik oranı üzerinde anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Buna ilaveten GSYİH, kamu harcamaları, eğitim harcamaları ve ücret düzeyindeki artışın işsizlik oranını düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇALIŞMA İZNI VERİLEN GÖÇMEN İŞÇİ SAYISI İLE MAKRO EKONOMİK DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN AMPİRİK ANALİZİ

4.1. ÇALIŞMANIN AMACI VE KAPSAMI

Göç olgusu ilk çağlardan beri süregelen bir olgu olmasına rağmen Türkiye’de iktisadi literatürdeki yeri oldukça yenidir. Göçmenler coğrafi olarak yer değiştirirken gittikleri ülkeleri ya da terk ettikleri bölgeleri birçok açıdan etkilemektedirler. Dünya çapında meydana gelen ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler uluslararası göçü hızlandıran bir etki oluşturmuştur. Bu bakımdan araştırmacıların dikkatini çeken göç kavramı, gerek göç alan gerekse göç veren ülkelerin ekonomilerinde önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar genel olarak mülteci ve sığınmacı göçmenler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca net dış göç üzerine de birçok çalışma mevcuttur. Ancak bu göç grubunda bulunan göçmenlerin yasa dışı yollarla ülkeye girmesi ya da kaçak duruma düşmesi ve net dış göç sayısının ne kadarının istihdam edildiğinin belirsiz olması gibi faktörler ele alındığında göçmenlerin ekonomik etkilerinin belirlenmesi hususunda önemli zorluklar bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmada, Türkiye’de çalışma izni verilen göçmenlerin istihdamı ile makro değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilerek literatüre bu yönde önemli bir katkı sağlanması ve oluşturulacak olan göç politikalarında politika yapıcılara yön verilmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda uluslararası göçün ülke ekonomimiz üzerindeki genel ve bölgesel düzeydeki etkisi belirli makro değişkenler ele alınarak ampirik analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde veri döneminin fazla uzun olamaması ve çalışma izni verilen göçmen sayısının kayıt altında olmayan göçmen sayısına göre daha fazla olabileceği yönündeki belirsizlik çalışmanın önemli kısıtlarıdır. Buna karşın mevcut verilerle elde edilecek sonuçlar, göç konusunda mevcutta ve gelecekte önemli bir politika arayışında olan ülkemizde somut bulgular sunarak bu konudaki önemli bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

Çalışmanın amacına yönelik olarak uluslararası göçün temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi öncelikle ülke genelinde analiz edilirken sonrasında bölgesel

düzeyde etkilerin anlamlı olup olmadığı araştırılarak genel düzeydeki sonuçlarla karşılaştırılmaktadır. Bu doğrultuda iki farklı analiz yöntemi kullanılmaktadır. Göçün ekonomik etkileri araştırıldığında literatürden hareketle uluslararası göçün en çok etkilediği makro ekonomik değişken olarak işaret edilen işsizlik oranı, büyüme ve enflasyon değişkenleri belirlenmiştir. Göçün bu değişkenler üzerindeki etkisinin ve yönünün araştırılması için de 4 farklı zaman serisi modeli kurulmuştur. Panel veri analizi için de literatürden hareketle göçün etkileyebileceği düşünülen bölgesel işsizlik, bölgesel enflasyon, bölgesel GSYH ve bölgesel kişi başına düşen gelir değişkenleri kullanılarak 4 farklı panel regresyon modeli kurulmuştur.

4.1.1. Değişkenlerin Tanımı ve Veri Seti

Çalışmada uluslararası iş gücü göçünün temel makroekonomik değişkenler ile ilişkisi Türkiye ekonomisi bağlamında analizi edilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın ampirik analizinde yer alan değişkenler; çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı, enflasyon oranı, çalışma izni verilen göçmen sayısı/toplam istihdam, işsizlik oranı ve sanayi üretim endeksi değişkenleridir.

Çalışmanın ampirik analizi iki farklı kısım ve analiz yönteminden oluşmaktadır. Öncelikle çalışma izni verilen uluslararası iş gücü göçleri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki ülke geneli açısından araştırılmaktadır. Bu amaçla kurulan modellerde 2008-2020 yıllarına ait aylık veriler kullanılarak Zaman Serisi Analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz için gerekli veriler TÜİK ve Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerinden elde edilmiştir. Çalışmanın zaman serisi analizi kısmı 4 farklı modelden oluşmaktadır. Verilerin analizinde Eviews12 paket programı kullanılmıştır. 2011-2013 yıllarında Suriye’de meydana gelen iç savaş, bazı ülkelerle imzalanan vize serbestliği ve Türk Cumhuriyetleri’nden gelen göçmenlere uygulanan vize, çalışma izni ve vatandaşlık alma gibi kolaylıkların sağlanması gibi faktörler uluslararası çalışma izni verilen göçmen sayısını arttırmıştır. Bu faktörlerin neden olduğu şok etkisi kukla değişken (DUMMY1) yardımı ile modele dâhil edilmiştir.

Zaman serisi analizlerinde kullanılan veri setlerine ilişkin tanımlar ve veri kaynakları Tablo 4.1’de gösterilmiştir. Buna göre işsizlik, enflasyon, toplam istihdam ve

sanayi üretim endeksi verileri TÜİK'ten elde edilirken, çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı verileri ÇSGB'den derlenmiştir.

Tablo 4.1. Zaman Serisi Analizinde Değişkenlerinin Tanımı

	Değişkenler	Değişkenin Tanımı	Frekans	Veri Kaynağı
MODEL 1 $ISZ_t = \alpha_0 + \alpha_1 GOC_t + \varepsilon_t$	Bağımlı Değişken			
	ISZ	İşsizlik Oranı (Mevsim Etkisinden Arındırılmış)	Aylık 2008/01- 2020/12	TÜİK
	Bağımsız Değişken			
	GOC	Çalışma İzni Verilen Göçmen İşçi Sayısı	Aylık 2008/01- 2020/12	ÇSGB
MODEL 2 $ENF_t = \beta_0 + \beta_1 GOC_t + \varepsilon_t$	Bağımlı Değişken			
	ENF	Enflasyon Oranı (Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre)	Aylık 2008/01- 2020/12	TÜİK
	Bağımsız Değişken			
	GOC	Çalışma İzni Verilen Göçmen İşçi Sayısı	Aylık 2008/01- 2020/12	ÇSGB
MODEL 3 $GOCIST_t = \theta_0 + \theta_1 \ln GOC_t + \varepsilon_t$	Bağımlı Değişken			
	GOCİST	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı/Top. İsth. Oranı	Aylık 2008/01- 2020/12	TÜİK, ÇSGB
	Bağımsız Değişken			
	GOC	Çalışma izni verilen Göçmen İşçi Sayısı	Aylık 2008/01- 2020/12	ÇSGB
MODEL 4 $SANAYİ_t = \varphi_0 + \varphi_1 \ln GOC_t + \varepsilon_t$	Bağımlı Değişken			
	SANAYİ	Sanayi Üretim Endeksi(2015=100) (Mevsim Etkisinden Arındırılmış)	Aylık 2008/01- 2020/12	TÜİK
	Bağımsız Değişken			
	GOC	Çalışma İzni Verilen Göçmen İşçi Sayısı	Aylık 2008/01- 2020/12	ÇSGB

Ampirik analizin ikinci kısmında ise çalışma izni verilen göçmenler ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı bölgesel düzeyde araştırılmaktadır. Bu analiz kısmında 2011-2019 yıllarına ait yıllık veriler kullanılarak Panel Veri Analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada yer alan NUTS2 (Nomenclature d'Unités Territoriales Statistiques) Düzey2 bölgelerini birim ve zaman açısından analiz edebilme özelliğini sadece panel veri sağlamaktadır. Dolayısıyla ampirik analizin ikinci kısmını oluşturan bölgesel analizde panel veri analizi tercih edilmiştir.

4.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

4.2.1. Zaman Serisi Analizi

Zaman serisi analizlerinde tahmin yönteminin belirlenmesi için ilk etapta serilerin durağanlığının tespit edilmesi büyük bir önem arz etmektedir. Granger ve Newbold (1974) durağan olmayan zaman serileri ile model oluşturulması durumunda sahte regresyon sorununun ortaya çıktığını ve değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmadığını belirtmişlerdir (Granger ve Newbold, 1973: 43). Bu soruna çözüm önerisi olarak değişkenlerin farkının alınması ile stokastik trendin ortadan kaldırılması ileri sürülmüştür. Ancak bu durumda da geçmiş dönemlere ait kalıcı şokların etkisinin ihmal edilmesi ve uzun döneme ait veri kayıplarının yaşanması değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin kaybolmasına yol açmaktadır. Bu sorunun çözüm önerisi ise değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin bulunabilmesi için Engle ve Granger tarafından ileri sürülen eşbütünleşme analizi olmuştur (Engle ve Granger, 1987: 252-253). Bu çalışmanın ilk analiz kısmı zaman serileri analizinden oluşmaktadır ve zaman serilerinde kullanılan yöntemlere yönelik teorik bilgiler aşağıda ifade edilmiştir.

4.2.1.1. ARDL (Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif Model)

Eşbütünleşme analizi zaman serilerinin durağan olmadığı durumda bile doğrusal bir kombinasyonun sağlanabileceğinin ortaya çıkarmaktadır. Kalıcı şokların olduğu değişkenlerin arasındaki uzun dönemli ilişki bu şokların tüm değişkenleri ortak şekilde etkilemesi ile tespit edilmektedir. Özellikle durağan dışı serilerin durağan hale getirilmeleri durumunda aralarında uzun dönemli bir ilişki olabileceği ve sahte regresyon özelliği göstermeyeceği ifade edilmektedir. Literatürde kabul gören eşbütünleşme testleri; Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen Engle-Granger eşbütünleşme testi, Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen Johansen eşbütünleşme testi ve son olarak Pesaran vd. tarafından geliştirilen Otoregresif (ARDL) eşbütünleşme testidir (Tarı, 2018: 416).

Mevcut eşbütünleşme analizleri ele alındığında ARDL sınır testinin daha avantajlı olduğu tespit edilmiştir. ARDL uygulanırken serilerin aynı düzeyde durağan olmalarına gerek yoktur. Değişkenlerin düzey değerlerinde veya birinci farkları alındığında durağan

olmaları halinde ARDL uygulanabilmektedir. Ancak değişkenlerden birisinin 2. seviyede durağan olması durumunda eş bütünleşme analizi yapılamamaktadır. Diğer eşbütünleşme analizlerine göre ARDL sınır testinde iki aşamalı kısıtsız hata düzeltme modeli istatistiksel olarak daha iyi sonuçlar ortaya koymaktadır. Ayrıca gözlem sayısının düşük olduğu analizlerde diğer testlere göre ARDL daha güvenilir sonuçlar sunmaktadır (Narayan, 2005: 1981). ARDL modeli aşağıdaki 4.1 numaralı denklem ile ifade edilmektedir.

$$\Delta Y_t = \theta \Delta Y_{t-1} + \beta X_{t-1} \sum_{j=1}^p \lambda_j \Delta Y_{t-j} + \sum_{j=1}^q \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (4.1)$$

4.2.1.2. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi

Bir zaman serisi analizinde değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisi tespit edildikten sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi için Granger Nedensellik testi ve Toda-Yamamoto Nedensellik testi kullanılmaktadır. Toda-Yamamoto Nedensellik testi VAR modeline dayanmakta ve analize dahil edilen serilerin birim kök durumlarına bakılmadan seviye değerleri üzerinden model tahmini imkânı sunmaktadır. Toda-Yamamoto Nedensellik testinin uygulanabilmesi için VAR modelinin maksimum eşbütünleşme derecesi (dmax) ile optimal gecikme uzunluğu (m) bulunmalı ve sonraki aşamada (m+dmax) şeklinde bir VAR modeli tahmin edilmelidir (Demirgil ve Birol, 2020: 77). Toda-Yamamoto testi 4.2 ve 4.3 numaralı denklemlerde ifade edildiği şekildedir:

$$Y_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^{m+dmax} \alpha_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^{m+dmax} \alpha_{2i} Y_{t-i} + \varepsilon_{1i} \quad (4.2)$$

$$X_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^{m+dmax} \beta_{1i} X_{t-i} + \sum_{i=1}^{m+dmax} \beta_{2i} Y_{t-i} + \varepsilon_{2i} \quad (4.3)$$

4.2 ve 4.3 numaralı denklemlerde ε_{1i} ve ε_{2i} hata terimlerini, Y'nin gecikmeli değerinin X değişkenini ve X'in gecikmeli değerinin Y değişkenini etkilediğini ifade etmektedir. Ayrıca üstteki denklemlerin sağ tarafında gecikmeli değerler yer almaktadır.

4.2.1.3. Vektör Otoregresyon (VAR) Analizi

C.A Sims (1980) tarafından geliştirilen VAR (Vector Autoregression) modeli değişkenlerin kendi ve diğer tüm değişkenlerin gecikmeli değerleri üzerine tanımlanmaktadır. VAR modelinde değişkenler içsel-dışsal ayrımına tabi tutulmamakta ve tüm değişkenler içsel olarak kabul edilmektedir. Gecikme sayısına göre adlandırılan VAR modeli parametrelerin doğrudan yorumları anlamlı olmadıkları için Etki-tepki ve Varyans Ayrıştırması Analizleri tahmin edilerek yorumları yapılmaktadır. Etki-tepki analizi bir değişkenin kendine ait hataya ve diğer değişkenlerin hatalarına karşı gösterdikleri tepkileri araştırmaktadır. Varyans ayrıştırmasında ise analize dahil edilen her bir değişkenin öngörü hata varyansını değişkenlerin her birine yükleyerek şokların değişkenler üzerindeki etkilerini oransal olarak ölçmede kullanılmaktadır (Tarı, 2016: 451-453). Y_t ve X_t serileri örnek olarak verilecek olursa

VAR modeli 4.4 ve 4.5 numaralı denklemlerdeki gibi ifade edilmektedir.

$$Y_t = \alpha + \sum_{j=1}^m \beta_j Y_{t-j} + \sum_{j=1}^m \delta_j X_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (4.4)$$

$$X_t = \alpha + \sum_{j=1}^m \theta_j Y_{t-j} + \sum_{j=1}^m \theta_j X_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (4.5)$$

Denklemlerde ε_{1t} ve ε_{2t} hata terimlerini, Y'nin gecikmeli değerinin X değişkenini ve X'in gecikmeli değerinin Y değişkenini etkilediğini ifade etmektedir. Ayrıca üstteki denklemlerin sağ tarafında gecikmeli değerler yer almaktadır.

4.2.1.4. Granger Nedensellik Analizi

Granger Nedensellik bir değişkenin geçmiş değerlerinin kullanılmasının diğer değişkenin öngörü performansını arttırması temeline dayanmaktadır. 1969 yılında Granger tarafından ileri sürülen bu testi 1972 yılında Sims tarafından geliştirilmiştir. Granger Nedenselliğine göre bir X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni ise X'deki değişimler Y'deki değişimlere öncülük edecektir. Bu sebeple Y'nin başka değişkenlerle regresyonuna X değişkeninin geçmiş veya gecikmeli değerleri dahil edildiğinde tahmin

anlamalı bir şekilde iyileşiyorsa X, Y'nin Granger nedenidir diye ifade edilebilmektedir (Gujarati, 2004: 697).

4.2.1.5. Etki Tepki (impulse-response) Analizi

VAR modelinde uygun gecikme uzunlukları belirlendikten sonra etki-tepki fonksiyonları elde edilmektedir. Etki tepki fonksiyonları şokların değişkenler üzerindeki etkilerini ve hangi zamanda etkisinin ne olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç ile şokların hangi değişkenden meydana geldiğini ve bu şoklara değişkenlerin ne tepki verdiği anlaşılmaktadır. Şokların nasıl meydana geleceğini belirlemek amacıyla ilk önce değişkenlerin seçilen dönem içindeki hareketlerine bakılmaktadır. Serilerde meydana gelen şoklarda 1 birimlik değişim karşısında diğer serilerin verdiği tepkiler grafikler yardımıyla ortaya koyulmaktadır. Aynı sonuçlar tablo olarak da verilebilmektedir. Sütunlar şokların meydana geldiği değişkenleri ifade ederken satırlar ise bu şoklara karşılık değişkenlerin verdiği tepkileri ifade etmektedir (Tarı, 2006:453).

4.2.2. Panel Veri Analizi

Panel veri bireyler, şehirler, firmalar ve hane halkları gibi birimlere ilişkin yatay kesit gözlemlerin belirli bir zaman aralığında bir araya getirilmesi olarak ifade edilmektedir. Panel veri N sayıda birim ve her bir birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle panel veri setini oluşturan her bir yatay kesit birimine karşılık zaman serisi gelmektedir. Ekonometrik analizlerde bazı nedenlerden dolayı zaman serileri ve yatay kesit verileri ayrı ayrı analiz edilmektedir. Ancak iktisadi ve finansal ilişkilerde tek boyutun yetersiz olması, yatay kesit ve zaman serisi verilerinin birlikte kullanılmasına olanak sağlayan panel veri ihtiyacını ön plana çıkarmıştır. Yatay kesit veri birçok birim açısından yalnızca bir dönem için analiz imkânı sağlarken, zaman serileri verisi ise sadece bir birimin dönemlere göre analizini vermektedir. Hem dönemlere hem de birimlere göre bilgilerin elde edilebilmesi için panel veri kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2012: 3-4).

Panel veri uygulamaları, yatay kesit verileri ve zaman seri verilerinin birleştirilmesiyle elde edildiği için araştırmacılara geniş bir imkân sağlamaktadır. Bu nedenle gözlem sayısında ve serbestlik derecesinde meydana gelen artış ile değişkenler

arasındaki çoklu doğrusal bağlantı sorununun azalması tahminleri daha güvenilir hale getirmektedir (Tarı, 2016: 17).

4.2.2.1. Tek Değişkenli Regresyon Analizi

İki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi analiz eden denklemler regresyon modeli olarak tanımlanmaktadır. Bir bağımsız değişken ve bir bağımlı değişken ile tahmin edilen denklemler ise tek değişkenli regresyon modeli olarak ifade edilmektedir. Doğrusal Regresyon Modeli'ne ait tahmin denklemi 4.6 numaralı denklemde ifade edilmiştir.

$$\hat{Y}_i = \hat{a} + \hat{b}X_i + e_t \quad (4.6)$$

$$(i= 1, 2, \dots, n)$$

4.6 numaralı denklemde X_i bağımsız değişkeni, Y_i bağımlı değişkeni, e_i hata terimini, (a,b) regresyon katsayılarını ve n gözlem sayısını ifade etmektedir.

4.3. ÇALIŞMANIN MODEL VE HİPOTEZLERİ

4.3.1. Çalışmanın Zaman Serisi Modelleri

Türkiye’de uluslararası iş gücü göçünün/göçmen istihdamının işsizlik, enflasyon, büyüme ve istihdam gibi makroekonomik değişkenler üzerine etkilerini genel boyutta inceleyen 4 model mevcuttur. Söz konusu ekonometrik modeller aşağıdaki gibi tanımlanmıştır;

$$ISZ = f(GOC) \quad \dots\dots\dots(4.7)$$

$$ISZ_t = \alpha_0 + \alpha_1 GOC_t + \varepsilon_t \quad \dots\dots\dots(4.8)$$

4.8 numaralı denklemde bağımlı değişken ISZ_t işsizliği ifade ederken bağımsız değişken olarak modele dahil edilen GOC_t çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını ifade etmektedir. ε_t ise modelin hata terimini göstermektedir. Göçün en önemli etkileri arasında işsizlik üzerindeki etkisi sayılabilir. Literatürde göçün işsizlik oranını artırdığına yönelik çalışmalar oldukça yaygındır.

$$ENF = f(GOC) \quad \dots\dots\dots(4.9)$$

$$ENF_t = \beta_0 + \beta_1 GOC_t + \varepsilon_t \quad \dots\dots\dots(4.10)$$

4.10 numaralı denklemde bağımlı değişken ENF_t enflasyonu gösterirken, bağımsız değişken olarak modele dahil edilen GOC_t çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını ifade etmektedir. ε_t ise modelin hata terimini temsil etmektedir.

$$GOCiST = f(GOC) \quad (4.11)$$

$$GOCiST_t = \theta_0 + \theta_1 \ln GOC_t + \varepsilon_t \quad (4.12)$$

4.12 numaralı denklemde bağımlı değişken $GOCiST_t$ çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranını temsil ederken, bağımsız değişken $\ln GOC_t$ çalışma izni verilen göçmen işçi sayısından oluşmaktadır. ε_t ise modelin hata terimini ifade etmektedir.

$$SANAYi = f(GOC) \quad (4.13)$$

$$SANAYI_t = \varphi_0 + \varphi_1 \ln GOC_t + \varepsilon_t \quad (4.14)$$

4.14 numaralı denklemde bağımlı değişken $SANAYI_t$ sanayi üretim endeksini ifade ederken, bağımsız değişken $\ln GOC_t$ Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını belirtmektedir. ε_t ise modelin hata terimini göstermektedir.

4.3.2. Çalışmanın Hipotezleri

Çalışmanın amacına yönelik olarak çalışma izni verilen göçmenlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisinin genel ve bölgesel düzeyde etkilerinin analizinde kurulan temel hipotezler Tablo 4.2’de yer almaktadır.

Tablo 4.2. Çalışmanın Temel Hipotezleri

	Hipotezler	Hipotezin Tanımı
Zaman Serisi Analizi (2008-2020) (Aylık)	H1: Göç-İşsizlik İlişkisi	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artış işsizlik oranını artırmaktadır.
	H2: Göç-Enflasyon İlişkisi	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artış enflasyon oranını artırmaktadır.
	H3: Göç-Toplam İstihdam İlişkisi	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artış toplam istihdam içinde göçmen işçi sayısını artırmaktadır.
	H4: Göç-Sanayi İlişkisi	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile sanayi üretim endeksi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Tablo 4.2. (Devam)

	Hipotezler	Hipotezin Tanımı
Panel Veri Analizi (2011-2019) (Yıllık)	H1: Göç-Kişi Başına Düşen Gelir İlişkisi (Bölgesel-Düzyey2)	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı, bölgesel kişi başına düşen geliri azaltmaktadır.
	H2: Göç-İşsizlik İlişkisi (Bölgesel-Düzyey2)	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı bölgesel işsizlik oranını artırmaktadır.
	H3: Göç-Enflasyon İlişkisi (Bölgesel-Düzyey2)	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı bölgesel enflasyon oranını artırmaktadır.
	H4: Göç-GSYH İlişkisi (Bölgesel-Düzyey2)	Çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile bölgesel GSYH arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

4.4. ÇALIŞMADAN ELDE EDİLEN ANALİZ BULGULARI

4.4.1. Birim Kök Testleri

Ekonometrik bir modelde zaman serileri analizinde, bir zaman serisinin ortalama değeri varyans ve kovaryansı ne zaman ölçülürse ölçülsün zaman içinde değişmeden kalabiliyorsa bu seri durağan olarak kabul edilmektedir. Aksi durumda seriler durağan dışı kabul edilmektedir (Gujarati, 2004: 802).

Birim kök testleri literatürde ilk kez Dickey-Fuller tarafından incelenmiştir. Dickey-Fuller (1979) ve (1981) yıllarındaki çalışmalarında serilerin durağanlık derecelerini incelemek amacıyla birim kök testleri geliştirmişlerdir. Ekonometrik uygulamalarda Dickey-Fuller (DF) ve Geliştirilmiş Dickey Fuller (ADF) birim kök testleri yaygın olarak kullanılmaktadır. DF birim kök testleri zaman serisi değişkenlerinin otoregresif süreçle belirlenip belirlenmeyeceğini gösteren bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

Phillips Peron (PP) testi ADF birim kök testlerinin yetersiz kaldığı durumlarda uygulanmaktadır. ADF testinin yanlış hipotezi reddetme olasılığına karşın PP birim kök testi kullanılmaktadır. ADF birim kök testinin serilerde birim kökleri ayırt etmede yetersiz kalmasına ilaveten hata terimini bağımsız ve sabit varyanslı olarak kabul etmesi PP birim kök testine olan ihtiyacı artırmaktadır (Phillips ve Peron, 1988: 339).

Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) tarafından oluşturulan KPSS testi ADF ve PP birim kök testlerinin tersi bir hipotezi bulunmaktadır. Seri değerlerinin seride meydana gelen trend ve rassal terim değişkenleri ile ilişkisini analiz etmektedir. Dolayısıyla KPSS birim kök testi serilerde meydana gelen deterministik trendleri

arındırarak serilerin durağan hale gelmesini sağlamaktadır (KPSS, 1992: 170). Bu çalışmada ADF, PP ve KPSS birim kök testi yöntemleri uygulanmıştır.

ADF birim kök test sonuçları %1, %5 ve %10 Tau kritik değerler ile karşılaştırılmakta ve elde edilen değere göre birim kökü durumu tespit edilmektedir. t istatistik değeri kritik değerlere göre büyükse ya da olasılık değeri 0,05'ten büyükse seri birim kök içermektedir ve seri durağan değildir. t istatistik değerinin kritik değerlerden küçük olması ve olasılık değerinin 0,05'ten küçük olması durumunda seri birim kök içermez yani seri durağandır.

H_0 : Seri durağan değildir. Birim kök içerir.

H_1 : Seri durağandır. Birim kök içermez.

Ya da t istatistik değeri < tablo değeri ve olasılık değeri 0,05'ten küçük ise seri durağandır, birim kök içermez. PP birim kök testinde de ADF testi ile benzer aşamalar uygulanmaktadır.

KPSS birim kök testinde LM test istatistiği kritik değerlerden büyük çıkarsa boş hipotez kabul edilmekte ve serinin durağan olmadığına karar verilmektedir. LM test istatistiğinin kritik değerlerden küçük olması durumunda ise alternatif hipotez kabul edilir ve serinin düzeyde durağan olduğu kabul edilmektedir. KPSS birim kök testine ait kritik değerler Tablo 4.3'ün altında dipnot olarak verilmiştir.

Tablo 4.3. ADF, PP ve KPSS Birim Kök Test Sonuçları

	ADF		PP		KPSS
Değişkenler	t-istatistiği	Prob.	Adj.t-istatistiği	Prob.	LM-İstatistiği
GOC Sabitli Model	0,093875 I(0)	0,9643	-4,381423* I(0)	0,0005	1,591957 I(0)
GOC Sabitli-Trendli Model	-8,928545* I(0)	0,0000	-8,471744* I(0)	0,0000	0,188205* I(0)
lnGOC Sabitli Model	-2,938635* I(0)	0,0433	-3,583660* I(0)	0,0072	1,574177 I(0)
lnGOC Sabitli-Trendli Model	-10,99290* I(0)	0,0000	-11,29505* I(0)	0,0000	0,197531* I(0)
ISZ Sabitli Model	-1,076112 I(0)	0,7245	-1,733424 I(0)	0,4125	0,474020* I(0)
	-1,227850 I(0)	0,9007	-1,925966 I(0)	0,6361	0,234958 I(0)
ISZ Sabitli-Trendli Model	-9,877561** I(1)	0,0000	-10,56607** I(1)	0,0000	0,067006** I(1)

Tablo 4.3. (Devam)

ENF Sabitli Model	-2,567004 I(0)	0,1021	-2,201527 I(0)	0,2067	0,695576* I(0)
ENF Sabitli-Trendli Model	-3,360433 I(0)	0,0607	-2,833217 I(0)	0,1878	0,159484* I(0)
	-8,872470** I(1)	0,0000	-9,242809** I(1)	0,0000	0,036748** I(1)
GOCİST Sabitli Model	0,190807 I(0)	0,9712	-4,799563* I(0)	0,0001	1,592322 I(0)
GOCİST Sabitli-Trendli Model	-9,180346* I(0)	0,0000	-8,747139* I(0)	0,0000	0,175778* I(0)
SANAYİ Sabitli Model	-0,828664 I(0)	0,8078	-0,141657 I(0)	0,9418	1,465812 I(0)
SANAYİ Sabitli-Trendli Model	-4,402184* I(0)	0,0029	-4,294550* I(0)	0,0042	0,140611* I(0)

Notlar: ADF ve PP birim kök testleri için *; %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde serinin durağan olduğunu, KPSS birim kök testi için *; %1 önem düzeyinde serinin durağan olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca **; ADF, PP ve KPSS birim kök testleri için serinin birinci farkı alındığında durağan hale geldiğini açıklamaktadır. Değişkenlerin KPSS birim kök testinde LM istatistiğine ait kritik değerler; GOC Sabitli Model: 1.591957 I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10(0.347000). GOC Sabitli-Trendli Model: 0.188205* I(0), %1(0.216000), %5 (0.146000), %10(0.119000). lnGOC Sabitli Model: 1.574177 I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10 (0.347000). lnGOC Sabitli-Trendli Model: 0.197531* I(0), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). ISZ Sabitli Model: 0.474020* I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10 (0.347000). ISZ Sabitli-Trendli Model: 0.234958 I(0), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). 0.067006** I(1), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). ENF Sabitli Model: 0.695576* I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10 (0.347000). ENF Sabitli-Trendli Model: 0.159484* I(0), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). 0.036748** I(1), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). GOCİST Sabitli Model: 1.592322 I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10 (0.347000). GOCİST Sabitli-Trendli Model: 0.175778* I(0), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000). SANAYİ Sabitli Model: 1.465812 I(0), %1 (0.739000), %5 (0.463000), %10 (0.347000). SANAYİ Sabitli-Trendli Model: 0.140611* I(0), %1 (0.216000), %5 (0.146000), %10 (0.119000).

Tablo 4.3'te çalışmanın ampirik analizinde kullanılan değişkenlere ait birim kök test sonuçları yer almaktadır. ADF ve PP birim kök test sonuçlarına göre GOC değişkeni sabitli biçimde düzeyde durağan değilken, sabitli ve trendli modelde düzey değerinde durağandır. Analizde sabitli ve trendli model kullanılacağından söz konusu değişkenin düzey değeri modele dâhil edilecektir.

ADF, PP ve KPSS birim kök testleri ile yapılan sınamalar sonucunda sabitli ve trendli modellerde GOC, SANAYİ ve GOCİST değişkenlerinin %1, %5 ve %10 önem düzeylerinde durağan oldukları tespit edilmiştir. ISZ ve ENF değişkenleri ise düzeyde birim kök içerdiği için birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiştir.

4.4.2. Model 1'in (İşsizlik-Uluslararası Göç) Analiz Sonuçları

ARDL sınır testi yaklaşımı, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin fonksiyonel ilişkiye dâhil edilmesini içermektedir. Diğer bir ifadeyle; bağımlı bir değişkenin t dönemindeki değeri Y_t , bağımsız değişkenin aynı dönemdeki değeri olan X_t 'den ve gecikmeli değerleri olan X_{t-1} ve X_{t-2} 'den etkilenebilmektedir. Bu kapsamda bağımlı değişkene ait belirli bir dönemdeki değer ile bağımsız değişkenlerin farklı dönemlerdeki değerleri arasındaki ilişkiyi inceleyen modeller gecikmeli regresyon modelleri olarak tanımlanmaktadır. Bu modellerde bağımlı değişkenin bir dönemdeki değeri geçmiş dönemlerdeki değeri ile ilişkili olabilmektedir. Bu durumda bağımsız değişkenler arasına bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri dâhil edilerek ARDL modeli oluşturulmaktadır (Tarı, 2018: 259).

ARDL sınır testinde ilk aşama olarak analize dâhil edilen değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığı sınanmaktadır. Değişkenler arası eşbütünleşme ilişkisinin varlığının kabul edilmesi durumunda değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin araştırılması amacıyla uzun dönem ARDL modeli test edilmektedir. Son aşamada ise hata düzeltme modeli ile kısa dönem katsayıları tahmin edilmektedir (Narayan ve Smyth, 2006: 471).

$$ISZ = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 ISZ_{t-p} + \sum_{i=0}^p \beta_2 GOC_{t-p} + \beta_3 DUMMY + \varepsilon_t \quad (4.15)$$

4.15 numaralı denklemle gösterilen Model 1'de bağımlı değişken ISZ_t işsizliği ifade ederken bağımsız değişken GOC_t çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını belirtmektedir. ε_t ise modelin hata terimini göstermektedir. Ayrıca DUMMY değişkeni ise kukla değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Modelde 2008-2020 yıllarında Türkiye'de uluslararası iş gücü göçünün işsizlik oranına etkisi analiz edilmektedir.

ADF, PP ve KPSS birim kök testleri ile yapılan sınamalar sonucunda EMP değişkeninin sabitli ve trendlide birinci farkı alındığında %1, %5, %10 önem düzeylerinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Modelde kullanılan ARDL yönteminde öncelikle bağımlı ve bağımsız değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı sınanmaktadır. Bu sebeple Hata Düzeltme Modelini (HDM) oluşturmak gerekmektedir. Eşbütünleşme analizleri gecikme sayısına duyarlı olduğu için gecikme sayılarının belirlenmesinde sistematik bir süreç

belirlenmelidir. Bu çalışmada kullanılan veriler aylık verilerden oluştuğu için gecikme sayıları 12 alınmıştır. Bilgi kriteri olarak Akaike info criterion (AIC) belirlendikten sonra Eviews12 paket programında en uygun ARDL modelinin sabitli ve trendli ARDL (4, 7) modeli olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme analizi sonucunda ARDL (4, 7) modeli için elde edilen F istatistiği ve kritik değerler Tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4. Model 1: Sınır Testi Sonuçları

F-İstatistiği	k	Önem Düzeyi	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
7,821758	1	%10	5,59	6,26
		%5	6,56	7,3
		%1	8,74	9,63

Maksimum gecikmenin 12 olarak alındığı model 1'de k açıklayıcı değişken sayısını, I(0) alt sınırı, I(1) üst sınırı ifade etmektedir. Alt ve üst sınır için kullanılan kritik değerler, Pesaran vd., (2001)'de Tablo CI(ii)'den alınmıştır. Tablo 4.4'e göre, hesaplanan F istatistik değeri 7.821758 olarak bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda F istatistik değeri %5 önem düzeyinde alt ve üst sınır kritik değerlerinden büyük olduğu için eşbütünleşme ilişkisinin olmadığını ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de 2008-2020 yılları arasında çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile aynı dönem işsizlik oranı arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.5. Model 1: Uzun Dönem Katsayıları ve ARDL (4, 7) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
ISZ	-0,056183	0,016351	-3,435961	0,0008
ISZ(-1)	0,212784	0,081718	2,603880	0,0103
ISZ(-2)	0,165718	0,084065	1,971313	0,0507
ISZ(-3)	0,179108	0,083207	2,152557	0,0331
(GOC)	3,34E-05	8,33E-06	4,015417	0,0001
GOC(-1)	-9,08E-05	1,98E-05	-4,587334	0,0000
GOC(-2)	-7,36E-05	1,96E-05	-3,752580	0,0003
GOC(-3)	-4,84E-05	1,66E-05	-2,915814	0,0042

Tablo 4.5. (Devam)

GOC(-4)	-3,13E-05	1,32E-05	-2,381790	0,0186
GOC(-5)	-3,28E-05	1,16E-05	-2,831345	0,0054
GOC(-6)	-3,02E-05	1,42E-05	-2,120275	0,0358
C	0,634475	0,182362	3,479206	0,0007
@TREND	-0,005337	0,001872	-2,850463	0,0051
DUMMY1	-0,174237	0,141769	-1,229027	0,2212
GOC	0,001507	0,000449	3,361109	0,0010

Türkiye’de 2008-2020 yıllarını kapsayan dönemde aylık verilerin kullanıldığı Model 1’in analizinde uzun dönem tahmininden elde edilen sonuçlar incelendiğinde çalışma izni verilen göçmen iş gücü sayısının işsizlik üzerindeki etkisinin tüm gecikmeli değerlerde anlamlı olduğu görülmektedir. Göçmen işgücü sayısının işsizlik oranı üzerindeki etkisinin 1, 2 ve 3 gecikmede pozitif olduğu tespit edilmiştir. 1, 2 ve 3 gecikme dışındaki tüm gecikmelerde negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca işsizlik oranının kendi gecikmeli değerleri ile olan ilişkisi dikkate alındığında 2 gecikmede işsizlik değişkeni katsayısı anlamlı değilken diğer gecikmelerin tamamında anlamlı bulunmuştur. Değişkenlerin uzun dönem katsayıları incelendiğinde göçmen iş gücü sayısını ifade eden GOC değişkeninin katsayı değerinin %1 önem düzeyinde anlamlı ve katsayı işaretinin pozitif olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışma izni alan göçmen işgücündeki artış uzun dönemde Türkiye’de işsizlik oranında artışa yol açacaktır. Bu kapsamda analiz sonuçlarına göre, Türkiye’de çalışma izni verilen göçmen işçilerde meydana gelen 1 birimlik bir artışın işsizliği 0,001507 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Diğer yandan kukla değişken olarak modele dâhil edilen DUMMY1 değişkeninin katsayı değeri anlamsız çıkmıştır.

Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin araştırılmasının ardından kısa dönem ilişkilerin tespit edilmesi amacıyla hata düzeltme modeli tahmininden elde edilen bulgular Tablo 4.6’da sunulmaktadır.

Tablo 4.6. Model 1: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
D(ISZ(-1))	0,212784	0,081303	2,617175	0,0099
D(ISZ(-2))	0,165718	0,083729	1,979230	0,0498
D(ISZ(-3))	0,179108	0,081525	2,196970	0,0297
D(GOC)	3,34E-05	7,97E-06	4,198730	0,0000
D(GOC(-1))	-9,08E-05	1,71E-05	-5,302563	0,0000
D(GOC(-2))	-7,36E-05	1,74E-05	-4,220664	0,0000
D(GOC(-3))	-4,84E-05	1,52E-05	-3,173696	0,0019
D(GOC(-4))	-3,13E-05	1,19E-05	-2,627782	0,0096
D(GOC(-5))	-3,28E-05	1,07E-05	-3,058211	0,0027
D(GOC(-6))	-3,02E-05	1,40E-05	-2,162541	0,0324
DUMMY1	-0,174237	0,134674	-1,293773	0,1980
C	0,657818	0,176768	3,721363	0,0003
@TREND	-0,005337	0,001526	-3,496583	0,0006
CointEq(-1)*	-0,058562	0,014919	-3,925268	0,0001
R² :0,399999 Düzeltilmiş R² : 0,342221 Durbin-Watson istatistiği : 2,001664		Jarque-Bera : 0,682113 Prob : (0,711019) F-statistic : 6,923056 Prob : 0,000000		

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde Türkiye’de çalışma izni verilen göçmen iş gücü sayısı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkinin 1, 2 ve 3 dönem gecikmenin dışında kalan tüm gecikmelerde negatif olduğu tespit edilmiştir. GOC değişkeninin kısa döneme tüm gecikmeli değerlerinin istatistiki bakımdan anlamlı olduğu görülmektedir. Yine işsizlik değişkeninin 1, 2 ve 3 gecikmeli değerlerinin istatistiki açıdan anlamlı olduğu belirlenmiştir.

Modelin hata düzeltme teriminin katsayı işareti negatif ve istatistiki açıdan %1 önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç modelin hata düzeltme modelinin çalıştığını ve modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu durum kısa dönemde meydana gelen sapmaların sonraki ilk dönemde yaklaşık %5,8’inin tekrar uzun dönem dengesine yaklaştığı anlamına gelmektedir.

F testinden elde edilen sonuçların güvenilir olması için modellerin belirli istatistiksel varsayımları sağlaması gerekmektedir. Bu varsayımların sınanması ile ilgili testler tablo 4.7’de verilmiştir. Tablo 4.7’ye göre tüm testlerin olasılık değeri 0.05’ten

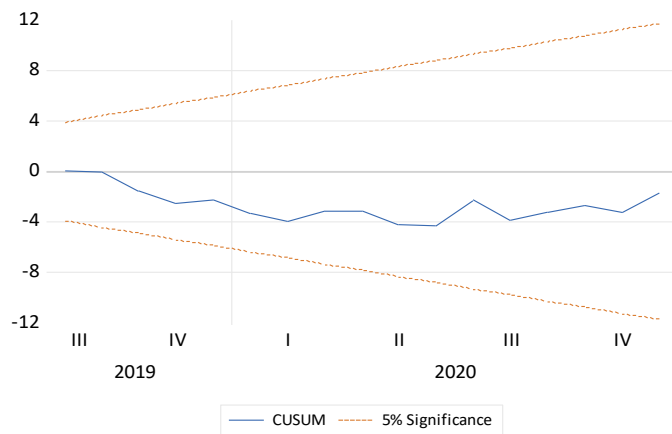
büyük olduğu için model 1’de model kurma hatası ve otokorelasyon sorunu olmadığı, modelin değişen varyans sorununun bulunmadığı ve serilerin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

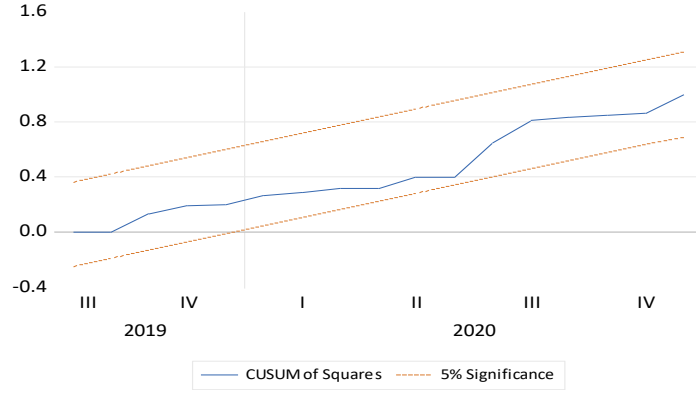
Tablo 4.7’de görülen ARDL kısa ve uzun dönem ilişkilerine ait spifikasyon testlerinden sonra modelde otokorelasyon, model kurma hatası ve değişen varyans olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca modelin normal dağılım sergilediği belirlenmiştir. Bu sebeple modelden elde edilen sonuçlar güvenilirdir.

Tablo 4.7. Model 1: Tanısal Testler

Test	Varsayım	Sonuç	
Ramsey Reset	Model Kurma	F-statistic	0,953683
		Prob.	0,3306
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM	Otokorelasyon	F-statistic	1,062494
		Prob.	0,3485
Heteroskedasticity Test: Breusch- Pagan-Godfrey	Değişen Varyans	F-statistic	1.217315
		Prob.	0,2699
Jarque-Bera	Normal Dağılım	F-statistic	0.682113
		Prob.	0,711019

Son olarak tahmin edilen modelde yapısal kırılma olup olmadığını tespit etmek için Brown vd. (1975) tarafından geliştirilen CUSUM ve CUSUMQ testlerine ilişkin grafikler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 4.1. Model 1: CUSUM ve CUSUM SQUARE Testleri

CUSUM test grafikleri %5 önem düzeyinde kritik sınırların dışına çıkmadığı için tahmin edilen modelde değişkenler arasında uzun dönem katsayılarının tutarlı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla 2008-2020 yılları arasında Türkiye’de göçmen iş gücü sayısı ile işsizlik oranı değişkenlerine ait Cusum ve Cusumsq testleri sonucuna göre yapısal kırılma olmadığı tespit edilmiştir.

4.4.3. Model 1 (İşsizlik-Uluslararası Göç) Nedensellik Analizi Sonuçları

Granger nedensellik testi analizinde serilerin durağan olma koşulu aranırken, Toda-Yamamoto nedensellik testinde böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle serilerin durağanlık derecesine bakılmaksızın analiz yapılmaktadır. Bu durum, serilerin daha kapsamlı bilgi içermesini ve güvenilir sonuçlar vermesini sağlamaktadır (Toda ve Yamamoto, 1995: 226-227). Bu doğrultuda çalışmada değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü test etmek için Toda-Yamamoto nedensellik analizi kullanılmıştır. Toda-Yamamoto testinin yapılabilmesi için ilk aşamada VAR modeli yardımıyla gecikme uzunlukları tespit edilmiştir. Daha sonra gecikme uzunluğuna (m) en yüksek eşbütünleşme derecesi (dmax) ilave edilerek VAR modeli kurulmuştur (Şahinoğlu ve Erdem, 2022: 25).

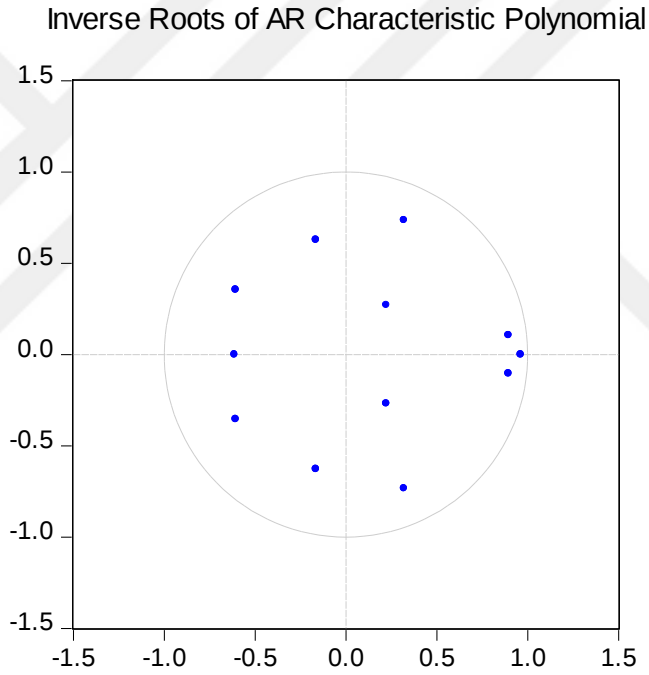
$$ISZ_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^{5+1} \alpha_{1i} GOC_{t-1} + \sum_{i=1}^{5+1} \alpha_{2i} ISZ_{t-1} + \varepsilon_{1i} \quad (4.16)$$

$$GOC_t = \theta_0 + \sum_{i=1}^{5+1} \beta_{1i} GOC_{t-1} + \sum_{i=1}^{5+1} \beta_{2i} ISZ_{t-1} + \varepsilon_{2i} \quad (4.17)$$

İşsizlik oranı ile çalışma izni verilen göçmen iş gücü arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırıldığı Toda-Yamamoto testinin denklemleri 4.16 ve 4.17 numaralı denklemlerle gösterilmektedir. Model 1 (İşsizlik-Göç)'in nedensellik Toda-Yamamoto testine ilişkin H_0 ve H_1 hipotezleri aşağıdaki şekildedir;

$H_0: GOC_{2i} = 0$; GOC, ISZ'nin Granger nedeni değildir

$H_1: GOC_{2i} \neq 0$; GOC, ISZ'nin Granger nedenidir

Şekil 4.2. Model 1:AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Öncelikle nedensellik ilişkisi, işsizlik ile göç arasındaki ilişkiyi ele alan Model 1 için araştırılmıştır. Uluslararası göç ve işsizlik değişkenlerinin gecikme uzunluğunun belirlenmesinden önce değişkenlerin durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Şekil 4.2'de AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri diğer bir ifadeyle değişkenlerin durağanlıkları tespit edilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi tüm noktalar dairesel grafiğin içerisinde yer aldığı için modele ait değişkenlerin durağan olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.8. Model 1: İşsizlik-Göç VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1731,729	NA	512906,9	23,42877	23,46928	23,44523
1	-1431,946	587,4132	942187,3	19,43170	19,55321	19,48107
2	-1415,163	3243176	792746,1	19,25896	19,46148*	19,34124
3	-1410,784	8,344120	788765,2	19,25384	19,53736	19,36903
4	-1397,162	25,58709*	692703,6	19,12381	19,48834	19,27192*
5	-1392,619	8,411419	687806,7*	19,11647*	19,56200	19,29749
6	-1390,013	4,753922	701139,0	19,13531	19,66185	19,34924
7	-1385,379	8,328402	695499,0	19,12674	19,73429	19,37359
8	-1380,826	8,060123	690762,5	19,11927	19,80782	19,39902

Not: Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ile yapılan optimum gecikme uzunluğu tahmin sonuçları tablo 4.12’de belirtilmiştir. * optimal gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Daha sonraki aşamada optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi yer almaktadır. Tablo 4.8’den elde edilen sonuçlara göre tabloda yer alan bilgi kriterleri dikkate alındığında optimal gecikme uzunluğunun 5 olduğu tespit edilmiştir. Bağımlı değişkenin birinci farkta durağanlaşmasından dolayı eşbütünleşme derecesi olarak eklenen $dmax$ ile gecikme uzunluğu 6 olarak alınmıştır. Dolayısıyla 6 gecikme uzunluğu dikkate alınan VAR analizine dayanarak tahmin yapılmalıdır. Ancak öncesinde gerçekleştirilen otokorelasyon, değişen varyans ve Jarque-Bera normal dağılım testlerinden oluşan tanısal testlere ilişkin sonuçlar Tablo 4.9’da yer almaktadır.

Tablo 4.9. Model 1: Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Normallik Test Sonuçları

Lagrange Çarpanı (LM) Otokorelasyon Testi		
Gecikme Uzunluğu	LM-Test İstatistiği	Olasılık Değeri
6	9,916287	0,0419
White Değişen Varyans Testi		
Gecikme Uzunluğu	Chi-sq	Olasılık Değeri
6	146,5710	0,0000
Jarque-Bera Normallik Testi		
	Jarque-Bera	Olasılık Değeri
	1366,294	0,0000

Tablo 4.9’da yer alan bulgulara göre Toda-Yamamoto Nedensellik Testi için kurulan modelde otokorelasyon sorunu, değişen varyans sorunu ve serilerin normal dağılmama sorununun olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye geneli 2008-2020 yılları arasında işsizlik oranı ile çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı arasındaki

nedensellik ilişkisinin tahmini için kurulan modeldeki spesifikasyon hatalarından ötürü değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılamamıştır.

4.4.4. Model 2 (Enflasyon-Uluslararası Göç)'nin Analiz Sonuçları

Çalışmanın zaman serisi analizi kısmını oluşturan modellerden ikincisinde çalışma izni alan göçmen sayısının bir diğer önemli makro ekonomik değişken olan enflasyon üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Model 2, aşağıdaki 4.18 nolu denklem ile ifade edilmektedir:

$$ENF = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \beta_1 ENF_{t-p} + \sum_{i=0}^p \beta_2 GOC_{t-p} + \varepsilon_t \quad (4.18)$$

Model 2'ye ait 4.18 numaralı denklemde bağımlı değişken ENF_t işsizliği ifade ederken bağımsız değişken GOC_t çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını göstermektedir. ε_t ise modelin hata terimini belirtmektedir. Modelde 2008-2020 yıllarında aylık veriler kullanılarak Türkiye'de uluslararası iş gücü göçünün enflasyon oranına etkisi analiz edilmektedir.

ADF, PP ve KPSS birim kök testleri ile yapılan sınamalar sonucunda ENF değişkeninin sabitli ve trendli modelde birinci farkı alındığında %1, %5, %10 önem düzeylerinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Modelde kullanılan ARDL yönteminde öncelikle bağımlı ve bağımsız değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı sınanmaktadır. Bu sebeple Hata Düzeltme Modelini (HDM) oluşturmak gerekir. Eşbütünleşme analizleri gecikme sayısına duyarlı olduğu için gecikme sayılarının belirlenmesinde sistematik bir süreç belirlenmelidir. Bu çalışmada kullanılan veriler aylık verilerden oluştuğu için gecikme sayıları 10 alınmıştır. Bilgi kriteri olarak Akaike info criterion (AIC) belirlendikten sonra en uygun ARDL modelinin sabitli ve trendli ARDL (8, 7) modeli olduğu belirlenmiştir. Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre ARDL (8, 7) modeli için elde edilen F istatistiği ve kritik değerler tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4.10. Model 2: Sınır Testi Sonuçları

F-İstatistiği	k	Önem Düzeyi	Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
10,81501	1	%10	5,59	6,26
		%5	6,56	7,3
		%1	8,74	9,63

Tablo 4.10’da k açıklayıcı değişken sayısını, I(0) alt sınırı, I(1) üst sınırı ifade etmektedir. Alt ve üst sınır için kullanılan kritik değerler, Pesaran vd., (2001)’de yer alan tablo CI(ii)’den alınmıştır. Tablo 4.10’a göre, hesaplanan F istatistik değeri 10.81501 olarak bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda F istatistik değeri alt ve üst sınır kritik değerlerinden büyük olduğu için değişkenler arasında eşbütünleşik ilişki olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de 2008-2020 yılları arasında çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile aynı dönem enflasyon oranı arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.11. Model 2: Uzun Dönem Katsayıları ve ARDL (8, 7) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Sapma	t-istatistiği	Olasılık
ENF(-1)	1,261816	0,083704	15,07473	0,0000
ENF(-2)	-0,605433	0,132614	-4,565372	0,0000
ENF(-3)	0,437107	0,141291	3,093654	0,0024
ENF(-4)	-0,341826	0,144461	-2,366214	0,0194
ENF(-5)	0,209076	0,144432	1,447573	0,1501
ENF(-6)	-0,092385	0,139646	-0,661566	0,5094
ENF(-7)	0,185611	0,133067	1,394874	0,1654
ENF(-8)	-0,265393	0,088357	-3,003655	0,0032
GOC	-7,03E-06	3,66E-05	-0,191829	0,8482
GOC(-1)	8,50E-05	3,72E-05	2,282672	0,0241
GOC(-2)	1,96E-05	3,80E-05	0,516748	0,6062
GOC(-3)	5,00E-05	3,84E-05	1,301006	0,1956
GOC(-4)	0,000140	3,87E-05	3,614819	0,0004
GOC(-5)	-1,36E-05	3,60E-05	-0,377129	0,7067
GOC(-6)	-0,000121	5,78E-05	-2,098878	0,0378
GOC(-7)	0,000161	5,86E-05	2,740422	0,0070
C	1,548398	0,427535	3,621690	0,0004
@TREND	-0,012966	0,008413	-1,541123	0,1257
Uzun Dönem Katsayıları				
GOC	-0,147550	0,159714	-0,923841	0,3575

Model 2 analizinde uzun dönem tahmininden elde edilen sonuçlara göre GOC değişkeninin 1, 4, 6 ve 7. gecikmelerinin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Göçmen iş gücü sayısı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkinin 2, 4, 5 ve 6. gecikmede negatif olduğu tespit edilmiştir. Diğer tüm gecikme dönemlerinde pozitif ilişki bulunmuştur. Ayrıca uzun dönem ilişkisi kapsamında enflasyonun kendi gecikmeli değerleri ile olan ilişkisi ele alındığında enflasyon oranının 5, 6 ve 7. gecikmeleri anlamsız bulunurken, diğer gecikmelerinin anlamlı olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenin uzun dönem katsayı tahminlerine göre göçmen iş gücü sayısını ifade eden GOC değişkeninin katsayı değeri -0,14755 olarak belirlenmiştir. Buna göre çalışma izni alan göçmen sayısının uzun dönemde enflasyon üzerindeki etkisi istatistiki açıdan anlamsızdır. Yine GOC değişkeninin katsayı işareti negatiftir ve teorik beklenti ile uyumsuzdur.

Tablo 4.12. Model 2: Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Sonuçları (ARDL 8, 7)

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	P-Değeri
D(ENF(-1))	0,473243	0,081458	5,809679	0,0000
D(ENF(-2))	-0,132190	0,086182	-1,533847	0,1275
D(ENF(-3))	0,304917	0,088672	3,438708	0,0008
D(ENF(-4))	-0,036910	0,090304	-0,408727	0,6834
D(ENF(-5))	0,172166	0,091489	1,881833	0,0621
D(ENF(-6))	0,079782	0,086947	0,917589	0,3605
D(ENF(-7))	0,265393	0,087122	3,046205	0,0028
D(GOC)	-7,03E-06	3,35E-05	-0,209859	0,8341
D(GOC(-1))	-0,000235	6,00E-05	-3,923339	0,0001
D(GOC(-2))	-0,000216	5,47E-05	-3,944208	0,0001
D(GOC(-3))	-0,000166	4,97E-05	-3,333275	0,0011
D(GOC(-4))	-2,58E-05	4,22E-05	-0,611661	0,5418
D(GOC(-5))	-3,94E-05	4,02E-05	-0,979573	0,3291
D(GOC(-6))	-0,000161	5,40E-05	-2,973153	0,0035
CointEq(-1)*	-0,211427	0,045286	-4,668662	0,0000
R ² : 0,353096		Jarque-Bera: 45,24457		
Düzeltilmiş R ² : 0,274085		Prob: (0,000000)		
Durbin-Watson stat: 2,077158		F-statistic: 4,468933		
		Prob: 0,000000		

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde Türkiye’de çalışma izni verilen göçmen sayısı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkinin 1, 2, 3, 4 ve 5 gecikme dışındaki tüm gecikmelerde pozitif olduğu tespit edilmiştir. GOC değişkeninin kısa dönemde 1, 2, 3 ve 6 gecikmeli değerlerinin istatistiki açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. ENF değişkeninin ise 1, 3, 5 ve 7 dönem gecikmeli değerlerinin istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Modelin hata düzeltme teriminin katsayı işareti negatiftir ve istatistiki açıdan %1 önem seviyesinde anlamlıdır. Bu sonuç modelin hata düzeltme modelinin çalıştığını ve modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme teriminin değerine (-0,211427) göre kısa dönemde ortaya çıkan sapmaların ilk dönemde yaklaşık %21’i uzun dönem dengesine yaklaşmaktadır.

Tablo 4.13. Model 2: Tanısal Testler

Test	Varsayım	Sonuç	
Ramsey Reset	Model Kurma	F-istatistiği	0,975240
		Prob.	0,3251
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM	Otokorelasyon	F-istatistiği	1,235987
		Prob.	0,2940
Heteroskedasticity Testi: Breusch-Pagan-Godfrey	Değişen Varyans	F- istatistiği	1,526534
		Prob.	0,0949
Jarque-Bera	Normal Dağılım	F- istatistiği	45,24457
		Prob.	0,000000

F testinden elde edilen sonuçların güvenilir olması için modellerin belirli istatistiksel varsayımları sağlaması gerekmektedir. Bu varsayımların sınanmasında elde edilen bulgular Tablo 4.13’te verilmiştir. Tablo 4.13’e göre Ramsey Reset testi model kurma hatası ve Heteroskedasticity Testi: Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans sorunu olmadığı, Breusch-Godfrey Serial Correlation LM testi otokorelasyon sorunu bulunmadığı sonucuna göstermiştir. Ancak serilerin normal dağılımını test eden Jarque-Bera testinin anlamsız olduğu ve buna bağlı olarak analizde kullanılan serilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Ayrıca CUSUM ve CUSUMSQ grafik sonuçlarında serilerde yapısal kırılmalar bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda Model 2’nin analiz sonuçları spesifikasyon testlerinden geçememiştir. Dolayısıyla Türkiye’de

2008-2020 yıllarını kapsayan dönemde aylık veriler kullanılarak çalışma izni alan göçmen sayısı ile enflasyon arasındaki ilişkinin ARDL sınır testi yaklaşımı ile araştırılması mümkün değildir.

4.4.5. Model 2 (Enflasyon-Uluslararası Göç)'nin Nedensellik Analizi Sonuçları

Enflasyon oranı ile uluslararası göç arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı ve yönünün araştırılması için Toda-Yamamoto testi gerçekleştirilmiştir. Model 2'nin Toda-Yamamoto nedensellik ilişkisine ait denklemler aşağıda 4.19 ve 4.20 numaralı denklemlerle ifade edilmiştir;

$$ENF_t = \Phi_0 + \sum_{i=1}^{8+1} \Theta_{1i} GOC_{t-1} + \sum_{i=1}^{8+1} \Theta_{2i} ENF_{t-1} + \varepsilon_{1i} \quad (4.19)$$

$$GOC_t = \Phi_0 + \sum_{i=1}^{8+1} \beta_{1i} ENF_{t-1} + \sum_{i=1}^{8+1} \beta_{2i} GOC_{t-1} + \varepsilon_{2i} \quad (4.20)$$

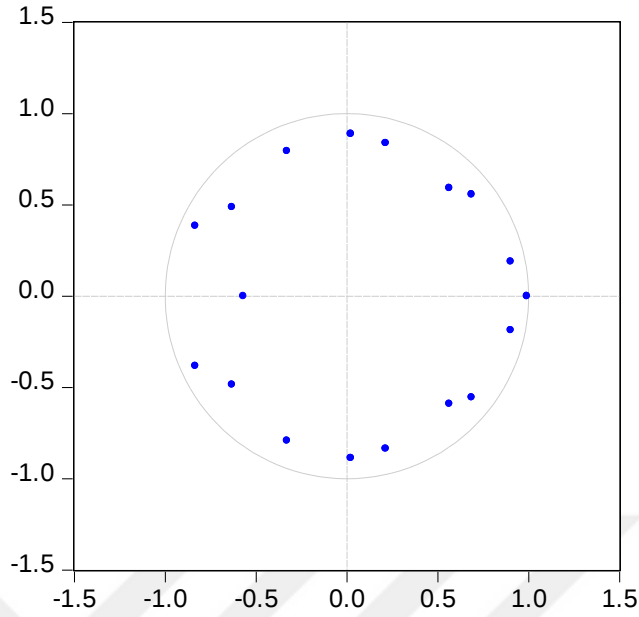
Model 2 (Enflasyon-Göç)'nin Toda-Yamamoto testine ilişkin H_0 ve H_1 hipotezleri aşağıdaki şekildedir;

$H_0: GOC_{2i} = 0$; GOC, ENF'nin Granger nedeni değildir

$H_1: GOC_{2i} \neq 0$; GOC, ENF'nin Granger nedenidir

Enflasyon ile uluslararası göç arasındaki ilişkiyi ele alan Model 2'de nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. Uluslararası göç ve enflasyon değişkenlerinin gecikme uzunluğunun belirlenmesinden önce değişkenlerin durağanlık düzeyleri belirlenmiştir. Şekil 4.3'te AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri diğer bir ifadeyle değişkenlerin durağanlıkları tespit edilmiştir. Şekilde görüldüğü gibi tüm noktalar dairesel grafiğin içerisinde yer aldığı için modele ait değişkenlerin durağan olduğu sonucuna varılmıştır.

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Şekil 4.3. Model 2: AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri

Tablo 4.14. Model 2: Enflasyon-Göç VAR Modelinde Optimum Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1845,508	NA	2,39e+08	24,96633	25,00683	24,98278
1	-1641,272	400,1935	15945432	22,26043	22,38193	22,30979
2	-1631,254	19,35852	14700662	22,17911	22,38162*	22,26139
3	1628,818	4,641399	15016036	22,20024	22,48376	22,31544
4	-1614,205	27,44888	13011818	22,05682	22,42135	22,20493*
5	-1610,144	7,517798	13004382	22,05600	22,50153	22,23702
6	-1607,723	4,417764	13289507	22,07733	22,60387	22,29126
7	-1598,127	17,24605	12327693	22,00172	22,60926	22,24856
8	-1591,093	12,45228*	11840038*	21,96071*	22,64926	22,24047

Not: Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ile yapılan optimum gecikme uzunluğu tahmin sonuçları tablo 4.14'te belirtilmiştir. * optimal gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Tabloda elde edilen sonuçlara göre optimal gecikme uzunluğunun 8 olduğu tespit edilmiştir. Bağımlı değişkenin birinci farkta durağanlaşmasından dolayı eşbütünleşme derecesi olarak eklenen $dmax$ ile gecikme uzunluğu 9 olarak alınmıştır. Dolayısıyla 9 gecikme uzunluğu dikkate alınan VAR analizinde Tablo 4.15'te otokorelasyon, değişen varyans ve Jarque-Bera normal dağılım testlerinin yer aldığı spesifikasyon test sonuçları belirtilmiştir.

Tablo 4.15. Model 2: Otokorelasyon, Değişen Varyans ve Normallik Test Sonuçları

Lagrange Çarpanı (LM) Otokorelasyon Testi		
Gecikme Uzunluğu	LM-Test İstatistiği	Olasılık Değeri
9	15,59937	0,0036
White Değişen Varyans Testi		
Gecikme Uzunluğu	Chi-sq	Olasılık Değeri
	206,0984	0,0000
Jarque-Bera Normallik Testi		
	Jarque-Bera	Olasılık Değeri
	885,8560	0,0000

Tabloda Toda-Yamamoto Nedensellik Testi için kurulan modelde otokorelasyon sorunu, değişen varyans sorunu ve serilerin normal dağılmama sorunu yapılan spetikasyon testleri sonucu tespit edilmiştir. Bu bağlamda 2008-2020 yılları arasında Türkiye genelinde enflasyon oranı ile çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı arasındaki ilişkinin tahmini için kurulan modelin anlamsız çıkması neticesinde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılamamıştır.

4.4.6. Model 3 (SANAYİ-LNGOC)'ün Analiz Sonuçları

SANAYİ ve lngoc değişkenlerinin yer aldığı model 3'te sanayi üretim endeksi ile çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı arasındaki ilişki açıklanmaktadır. GOC değişkeninin logaritması alınarak yarı logaritmik bir model kurulmuştur. SANAYİ ve lngoc parametreleri düzey değerde durağan oldukları için, diğer bir ifadeyle $I(0)$ düzey değerinde birim kök içermediklerinden etki-tepki fonksiyonları belirlendikten sonra Varyans ayrıştırma yöntemi uygulanmış ve sonrasında Granger Nedensellik analizi yöntemi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır. TÜİK'in GSYH verilerini yıllık ve 3 aylık olarak yayınlaması ve dolayısıyla aylık ekonomik büyüme oranlarının mevcut olmaması neticesinde aylık sanayi üretim endeksi ekonomik büyüme oranı temsilen ele alınmıştır. Ekonomik ilişkilerin karmaşık bir yapıya sahip olması, birçok olayın tek denklemler yerine eşanlı denklemler yardımı ile analiz edilmesine neden olmuştur. İktisat literatüründe makro ekonomik değişkenlerin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi verilerin içsel ya da dışsal değişken ayrımlarının zorlaşmasına yol açmaktadır. Eşanlı denklem sistemlerinde içsel-dışsal değişken ayrımı gibi zorluklar

Vektör Otoregresif Modeller (VAR) ile çözülebilmektedir. Buna ilaveten eşanlı denklemlerde belirlenme sorununu çözebilmek için yapısal modeller üzerinde bazı kısıtlamalar yapılabilmektedir. VAR modeli zaman serilerinde kısıtlamaya gerek duymadan yapısal model üzerindeki dinamik ilişkiler açıklayabilmektedir. Ayrıca VAR modellerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin yer alması güçlü tahminler yapılmasına olanak sağlamaktadır (Tarı ve Bozkurt, 2006: 4).

Tablo 4.16. Model 3: VAR modeli için Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-641,2511	NA	35,86125	9,255411	9,297634	9,272569
1	-316,0379	636,3883	0,352713	4,633639	4,760307	4,685113
2	-304,7377	21,78752	0,317559*	4,528599*	4,739713*	4,614390*
3	-303,7399	1,895104	0,331613	4,571796	4,867355	4,691904
4	-302,0007	3,253153	0,342643	4,604326	4,604326	4,758750
5	-296,0499	10,95965*	0,333260	4,576258	5,040707	4,764998
6	-293,9181	3,864938	0,342488	4,603138	5,152032	4,826194
7	-291,5575	4,211639	0,350870	4,626727	5,260067	4,884099
8	-291,2343	0,567303	0,370218	4,679631	5,397416	4,971320

Not: Not: Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ile yapılan optimum gecikme uzunluğu tahmin sonuçları tablo 4.16'da belirtilmiştir. (*) optimal gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

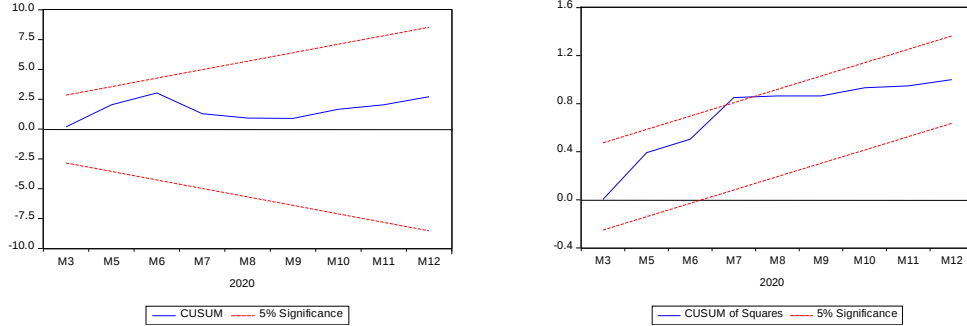
Son Tahminci Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Bilgi Kriteri (SC), Hannan-Quinn Bilgi Kriteri (HQ) ile yapılan optimum gecikme uzunluğu tahmin sonuçları tablo 16'da belirtilmiştir. (*) optimal gecikme uzunluğunu belirtmektedir. Dolayısıyla en uygun gecikme uzunluğu 3 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.17. Model 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Değişkenler	F istatistiği	Olasılık Değeri
Ho: lnGOC, SANAYİ'nin Granger nedeni değildir.	0,51854	0,6702
Ho: SANAYİ, lnGOC'ün Granger nedeni değildir.	5,47023	0,0014

Granger nedensellik testi sonuçlarının yer aldığı Tablo 4. 17'ye göre H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla elde edilen bulguya göre Türkiye'de çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı sanayi üretim endeksinin bir nedeni değildir. Diğer yandan SANAYİ değişkenden lnGOC değişkene doğru nedensellik ilişkisi istatistiki açıdan anlamlıdır. Bu

bağlamda Türkiye’de sanayi üretimi, uluslararası göçmen işçi sayısının bir nedenidir. Diğer bir ifadeyle sanayi üretimindeki artışın Türkiye’ye yönelen uluslararası göçmen işgücünü artıracığı ifade edilebilir.

Şekil 4.4. Model 3: (SANAYİ-InGOC) CUSUM ve CUSUM SQUARE Testleri

Şekil 4.4’te gösterilen grafiklerde SANAYİ ve lnGOC değişkenlerinin görünümü incelendiğinde CUSUM SQ grafiğinde bir yapısal kırılma gözlenmekle birlikte, CUSUM grafiğinde böyle bir kırılmaya rastlanmaması sebebiyle mevcut yapısal kırılma göz ardı edilmiştir (Tarı ve Bozkurt, 2006: 9). Dolayısıyla SANAYİ ve lnGOC değişkenlerinin CUSUM ve CUSUMSQ test sonuçlarına göre serilerde yapısal kırılma bulunmamaktadır.

VAR modelinin tahmini sonucunda tespit edilen parametrelerin yorumlanması yerine tahmin sonucundan elde edilen kalıntıların analizine geçilerek yorum yapılabilmektedir. Modele ait değişkenlerin hata terimlerinde meydana gelecek şokların, diğer değişkenlere etkisi, Etki-Tepki (Impulse-Response) fonksiyonları ile ölçülmektedir. Modelin tahmini ile belirlenen ve hata varyansını ölçen Variance Decomposition (Varyans Ayrıştırması), kalıntıların analizinde kullanılan farklı bir yöntemdir. Bu yöntem ile istatistikî şokların değişkenler üzerindeki etkisi belirlenebilmektedir. Bir değişkenin hata teriminde meydana gelecek şokun diğer değişkenler tarafından açıklanma oranı hesaplanarak değişkenler arasındaki ilişki daha net açıklanabilmektedir. Bir değişkenin hata terimine ait şok diğer değişkenin ileriye yönelik tahmin hatası varyansını açıklayabiliyor ise bu değişken içsel olarak değerlendirilmektedir (Tarı ve Bozkurt 2006: 9).

Tablo 4.18. Model 3: Varyans Ayrıştırması Sonuçları (SANAYİ)

Dönem	S.E.	SANAYİ	LNGOC
1	2,088105	100,0000	0,000000
2	2,601163	99,92256	0,077444
3	3,325733	99,50908	0,490916
4	3,791545	99,36443	0,635567
5	4,275719	99,18482	0,815179
6	4,673345	99,06303	0,936972
7	5,058309	98,94796	1,052043
8	5,404835	98,85656	1,143436
9	5,735618	98,77546	1,224544
10	6,044795	98,70724	1,292761

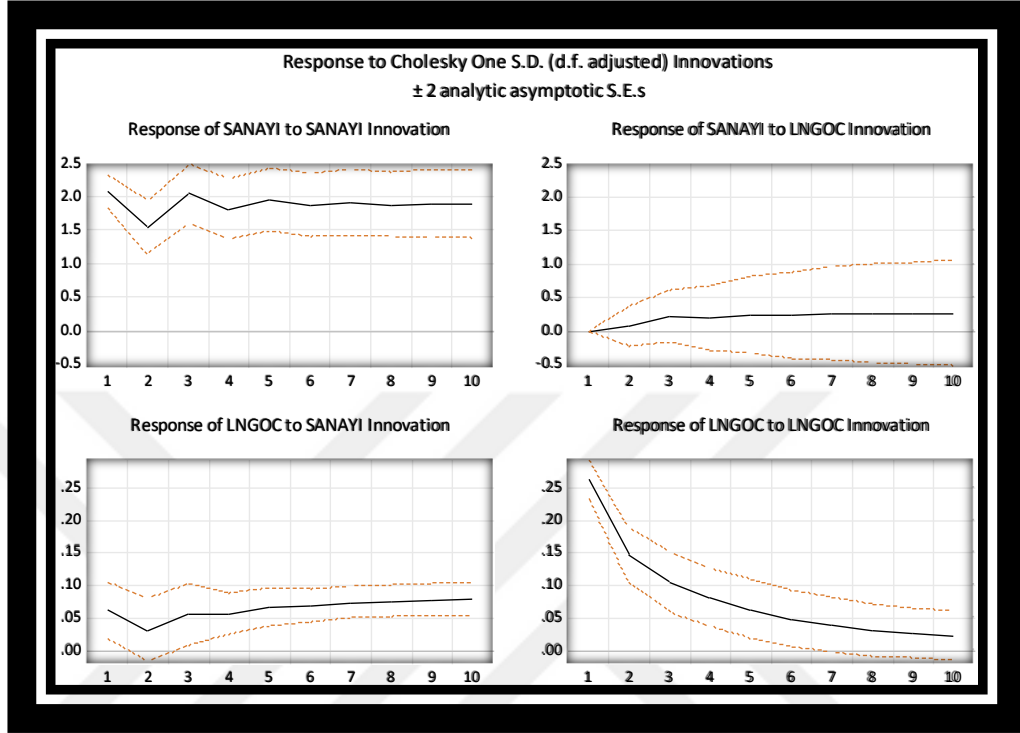
SANAYİ ve lngoc değişkenlerinin varyans ayrıştırma sonuçlarının yer aldığı tablo 4.18’den elde edilen bulgular dikkate alındığında birinci periyotta SANAYİ değişkeninin tamamının kendisi tarafından açıklandığı görülmektedir. Bu sonuç SANAYİ değişkeninin modeldeki en içsel değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular sanayi üretim endeksindeki meydana gelen değişimin açıklayıcı değişken tarafından dönem sayısı ilerledikçe daha büyük kısmının açıklandığını ifade etmektedir. Özellikle 3. dönemden itibaren uluslararası göç, sanayi üretim endeksindeki değişimin daha büyük kısmını açıklamaya başlamaktadır. Onuncu dönem sonunda sanayi üretim endeksindeki değişimin %1,3’ü lngoc değişkeni tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 4.19. Model 3: Varyans Ayrıştırması (lngoc)

Dönem	S.E.	LNGOC	SANAYİ
1	0,269750	5,218082	94,78192
2	0,308305	4,990493	95,00951
3	0,330373	7,119601	92,88040
4	0,344785	9,144168	90,85583
5	0,356807	12,03884	87,96116
6	0,366619	14,92687	85,07313
7	0,376021	18,05682	81,94318
8	0,384834	21,09914	78,90086
9	0,393535	24,10542	75,89458
10	0,402017	26,96622	73,03378

Tablo 4.19’den elde edilen bulgular lngoc değişkeninde meydana gelen değişimin açıklayıcı değişken tarafından açıklanma oranının dönem sayısı ilerledikçe düştüğünü göstermektedir. İlk dönemde sanayi üretim endeksinin uluslararası göç

sayısında meydana gelen değişimi açıklama gücü yaklaşık %95'tir. 2. dönemden itibaren sanayi üretim endeksinin, uluslararası göç sayısında meydana gelen değişimi açıklama gücü düşmektedir.

Şekil 4.5. Model 3: Etki Tepki Analizi (SANAYİ-InGOC)

SANAYİ-InGOC değişkenlerine ait Etki-Tepki Analizi sonuçları Tablo 4.5'te verilmiştir. Kesikli çizgi ile gösterilen kısımlar ele alınan değişkende meydana gelen şoka diğer değişkenin vermiş olduğu tepkiyi göstermektedir. Buna göre göçmen işçi sayısında meydana gelen 1 standart sapmalı şoka karşılık sanayi üretim endeksinin tepkisi 1. dönemde ortaya çıkmakta ve 2. dönemden sonra kadar hızla azalmaktadır. Diğer yandan sanayi üretim endeksinde meydana gelecek bir şoka karşılık uluslararası göçmen işçi sayısının tepkisi en fazla 1. ve 2. dönemde ortaya çıkmakta, ardından 6. dönemden sonra dengeye gelmektedir.

4.4.7. Model 4 (GOCİST-LNGOC)'ün Analiz Sonuçları

Türkiye genelinde 2008-2020 yılları arasında göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranı ile göçmen iş gücü arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik yapılan (GOCİST-InGOC) VAR modelinde; varyans ayrıştırması, etki tepki analizi, Granger

nedensellik testi ve yapısal kırılma testleri uygulanmıştır. İlk aşamada en uygun gecikme uzunluğunun 5 olduğu belirlenmiş ve etki tepki analizinden sonraki aşamada uygulanan Granger nedensellik testinde değişkenler arasında nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ancak yapısal kırılmaları test etmek için uygulanan Cusum ve Cusum of square kırılma testlerinde yapısal kırılma olduğu belirlenmiştir. GOCİST-LNGOC değişkenlerine yönelik VAR model tahmini spifikasyon testlerinden geçmediği için Türkiye genelinde 2008-2020 döneminde çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranı arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4.5. PANEL VERİ ANALİZİ: BÖLGESEL ANALİZ (2011-2019)

4.5.1. Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi (Ordinary Least Squares (OLS))

Çalışmanın ampirik analizinin bu kısmında Türkiye’de uluslararası iş gücü göçlerinin bölgesel düzeydeki makroekonomik değişkenler ile ilişkisi analiz edilmektedir. Panel veri analizinde yer alan değişkenler; illere göre çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı, bölgesel enflasyon oranı, bölgesel işsizlik oranı, bölgesel kişi başı gelir ve bölgesel GSYH’den oluşmaktadır. Bölgesel çalışma izni verilen göçmen iş gücü sayısını temsil eden $\ln G$ değişkeninin ve bölgesel GSYH’yi ifade eden $\ln GSYH$ değişkeninin logaritması alınarak yarı logaritmik modeller kurulmuştur. Değişkenlerin logaritmasının alınma sebebi bölgesel düzeyde göçmen işçi sayısı ve bölgesel GSYH’nin bölgelere büyük farklılık göstermesinden kaynaklanmıştır. Bu kapsamda modellerden elde edilen sonuçların yorumlanması esnasında logaritması alınan değişkenler yüzdelik olarak, diğer değişkenler ise birim olarak yorumlanacaktır. 2011-2019 yıllarını kapsayan Panel Veri analizinde kullanılan veriler TÜİK ve T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerinden derlenerek hazırlanmıştır. Panel veri analizinin 2011-2019 yılları ile sınırlandırılmasının nedeni, bölgesel düzeyde verilerin oldukça sınırlı olmasından kaynaklanmıştır. Verilerin analizi için Stata/MP 17.0 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca Stata programında analiz sonuçlarında hata meydana gelmemesi için Düzey2 bölgeleri kodlanarak analize dâhil edilmiştir.

Tablo 4.20. Panel Veri Analizinde Değişkenlerin Tanımı

Değişken	Açıklama	Kaynak
lnG	Bölgesel Çalışma İzni Verilen Göçmen İşçi Sayısı	TÜİK ve ÇSGB'den derlenerek hazırlanmıştır.
KBG	Bölgesel Kişi Başına Düşen Gelir (TL)	TÜİK
BISZ	Bölgesel İşsizlik oranı	TÜİK
ENF	Bölgesel Enflasyon Oranı	TÜİK
lnGSYH	Bölgesel GSYH (BİN TL)	TÜİK
(NUTS)	Düzy 2 Bölgeleri	TÜİK

Tablo 4.20'de çalışmanın Panel Veri Analizinde kullanılan bölgesel değişkenlerin tanımları ve verilerin kaynakları detaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Bölgesel düzeyde çalışma izni verilen göçmen işçi sayısını ifade eden lnG değişkeni TÜİK ve ÇSGB verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4.21. Panel Veri Analizinde Bölgelerin Kodlanması

Düzy 2 Bölgeleri	Kod
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	1
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	4
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	5
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	6
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	7
TR10 İstanbul	8
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	9
TR22 Balıkesir, Çanakkale	10
TR31 İzmir	11
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	12
TR33 Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	13
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	14
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	15
TR51 Ankara	16
TR52 Konya, Karaman	17
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	18
TR62 Adana, Mersin	19
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	20
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	21
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	22

Tablo 4.21. (Devam)

TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	23
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	24
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	25
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	26

Tablo 4.21’de 26 bölgeden oluşan Düzey2 bölgeleri 1’den 26’ya kadar kodlanarak modellere dahil edilmiştir. Panel regresyon modellerinde tahmin ve yorum hatalarını engellemek amacıyla Düzey2 bölgelerinde kodlama sistemi tercih edilmiştir.

4.5.2 Değişkenlerin Panel Regresyon Modelleri

Panel Veri Analizinde regresyon tahmini yapılmadan önce değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelenmiştir. Bölgesel değişkenlere ait özet istatistiklerinin yer aldığı Tablo 4.22 gözlem sayısını, değişkenlere ait verilerin ortalamasını, standart sapmasını, maksimum ve minimum değerlerini göstermektedir. G (bölgesel göçmen işçi sayısı) değişkenine ait istatistiklere bakıldığında her modelde gözlem sayısı 234, standart sapması 2,58, ortalaması 2707, en düşük göçmen işçi sayısının olduğu bölgedeki göçmen sayısı 1, en yüksek göçmen işçiye sahip bölgedeki göçmen sayısı 60,583 bin kişi olarak belirlenmiştir. Kişi başına düşen gelir (KBG) değişkeni için gözlem sayısı 234, standart sapması 13823, ortalaması 26426, en düşük olduğu bölgedeki değeri 1973 TL, en yüksek olduğu bölgedeki değeri ise 86798 TL olarak görülmektedir. Bölgesel işsizlik (BISZ) değişkeninin gözlem sayısının 234, standart sapmasının 4,66, ortalamasının ise 9,98, en düşük olduğu bölgedeki oranının 3,4, en yüksek olduğu bölgedeki oranının ise 30,9 olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan bölgesel enflasyon oranını temsil eden (BENF) değişkeni için gözlem sayısının 234, standart sapmasının 4,31, ortalamasının 10,6, en düşük olduğu bölgedeki oranının 5,1, en yüksek olduğu bölgedeki oranının 23,53 olduğu görülmektedir. Son olarak bölgesel GSYH değişkeni için gözlem sayısı 234, standart sapma 9,01, ortalaması 5,84, en düşük değeri 7,95 milyon TL, en yüksek değeri ise 5,61 milyar TL olarak belirlenmiştir.

Tablo 4.22. Panel Veri Setine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min.	Max.
NUTS	234	13,5	7,516077	1	26
G	234	2707,761	6622,267	1	60583
KBG	234	26426,66	13823,92	1973	86798
BISZ	234	9,982906	4,662457	3,4	30.9
BENF	234	10,60103	4,310928	5,1	23,53
GSYH	234	5,84e+07	9,01e+07	7950029	5,61e+08
lnG	234	6,32823	1,844194	0	11,01177
lnGSYH	234	17,40586	0,8580136	15,88869	20,14572
IYear2012	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2013	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2014_	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2015	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2016	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2017	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2018	234	0,1111111	0,3149434	0	1
IYear2019	234	0,1111111	0,3149434	0	1
Residual	234	-4,47e-10	0,4695217	-1,084486	1,289738

4.5.2.1. Panel Regresyon Model 1: (Bölgesel GSYH-Göç)

Bölgesel düzeyde uluslararası göç ile bölgesel GSYH arasındaki ilişki aşağıda 4.21 numaralı model ile araştırılmaktadır. Denklemde lnG bölgesel göçmen işçi sayısını ifade ederken lnGSYH bölgesel GSYH oranını ifade etmektedir. GSYH değişkeninin logaritmik biçimi modele dahil edildiğinden ekonomik büyüme oranını verecektir. Dolayısıyla çalışmanın Panel veri analizi kısmında Model 1’de uluslararası göçmen işgücünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmaktadır.

$$\ln GSYH_{it} = \alpha_1 + \beta_{1i} \ln G_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.21)$$

Eşitliklerde i (i= 1.....N) düzey2 bölgelerini, t (t=1.....T) 2011-2019 zamanı göstermektedir.

Tablo 4.23. Model 1: Uluslararası Göç-Bölgesel GSYH Analiz Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
lnG	0,3894102	23,30	23,30	0,000
_cons	14,94158	0,1101577	135,64	0,000
Gözlem Sayısı : 234 $F_h(1, 232)$: 542,76 Prob : 0,0000 R^2 : 0,7006 Düzeltilmiş R^2 : 0,6993				

Bölgesel göçmen iş gücü ile bölgesel ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan model tablo 4.23'teki belirlenmiştir. Bu veriler bağlamında Model 1'de hesaplanan F istatistik değeri F tablo değerinden büyük çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle $F_h > F_{Tab}$ veya F istatistiğine ait olasılık değerinin 0,05 hata payından küçük olması koşullarının sağlandığı modelde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu nedenle modeldeki açıklayıcı değişkenlerin tümü birden bağımlı değişkeni açıklayabilmektedir.

Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri ise 0,7006 olarak bulunmuştur. Bu da bağımlı değişken olan $\ln GDP$ (Bölgesel GSYH) değişkenindeki değişimin %70'lik bir kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca _cons ve $\ln G$ değişkenlerinin katsayıları %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Buna ilaveten hata teriminin normal dağılımını test etmek için yapılan Jarque-Bera (JB) test sonucuna göre Ki-Kare (X) hesaplanan değerinin tablo değerinden küçük olması $0,8189 < 5,991$ koşulunu sağladığından $X_h^2 < X_{tab}^2(2)$ hata terimlerinin normal dağıldığı H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle hata terimleri normal dağılım sergilemektedir.

Model 1'in değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, Düzey 2 bölgelerinde bölgesel GSYH büyüme oranı 14,94'tür. Diğer yandan Türkiye'de 2011-2019 döneminde uluslararası göçmen iş gücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel GSYH'yi yaklaşık olarak %39 oranında artıracaktır. Dolayısıyla uluslararası göçün bölgesel düzeyde iktisadi büyümeyi artırıcı yönde erki yarattığı görülmektedir.

4.5.2.2. Panel Regresyon Model 2: (Bölgesel İşsizlik-Göç)

Panel veri analizi kapsamında bölgesel düzeyde uluslararası göç ile işsizlik oranı arasındaki ilişki aşağıda yer alan 4.22 numaralı model ile araştırılmaktadır. Denklemde $\ln G$ bölgesel göçmen işçi sayısını gösterirken $BISZ$ bölgesel işsizlik oranını ifade etmektedir.

$$BISZ_{it} = \Phi_1 + \beta_{1i} \ln G_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.22)$$

4.22 nolu eşitlikte i ($i = 1, \dots, N$) Düzey 2 bölgelerini, t ($t = 1, \dots, T$) 2011-2019 zamanı aralığını göstermektedir.

Tablo 4.24. Model 2: Göç- Bölgesel İşsizlik Analiz Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
lnG	0,5226485	0,1623977	3,22	0,001
_cons	6,675466	1,070261	6,24	0,000
Gözlem Sayısı	: 234			
$F_h(1, 232)$	: 10,36			
Prob	: 0,0015			
R²	: 0,0427			
Düzeltilmiş R²	: 0,0386			

Model 2'nin panel regresyon tahmininden elde edilen bulgular Tablo 4.24'te yer almaktadır. Tablo 4.24'te belirtilen Model 2'nin hesaplanan F istatistik değeri F tablo değerinden büyüktür. Diğer bir ifadeyle $F_h > F_{Tab}$ veya F istatistiğine ait olasılık değerinin 0,05 hata payından küçük olması koşullarının sağlandığı modelde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu nedenle modeldeki açıklayıcı değişkenlerin tümü birden bağımlı değişkeni açıklayabilmektedir.

Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri ise 0,0427 olarak bulunmuştur. Bu da bağımlı değişken olan $BISZ$ (Bölgesel İşsizlik Oranı) değişkenindeki değişimin %4,3'lük bir kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca $_cons$ ve $\ln G$ değişkenlerinin katsayıları %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer yandan hata teriminin normal dağılımını test etmek için yapılan Jarque-Bera (JB) test sonucuna göre Ki-Kare (X) hesaplanan değerinin tablo

değerinden küçük olması $0,8189 < 5,991$ koşulunu sağladığından $X_h^2 < X_{tab}^2(2)$ hata terimlerinin normal dağıldığı H_1 hipotezi kabul edilmektedir.

Model 2'nin değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel işsizlik oranı %6,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen işgücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel işsizlik oranını yaklaşık olarak %0,52 oranında artırmaktadır. Dolayısıyla Panel veri analizi ile zaman serisi analizinden elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde uluslararası göçmen sayısındaki artışın hem ülke genelinde hem de bölgesel düzeyde işsizlik oranını yükselttiği tespit edilmektedir.

4.5.2.3. Panel Regresyon Model 3: (Bölgesel Enflasyon-Göç)

Model 3'te uluslararası göçmen işgücü sayısının diğer bir makro değişken olan enflasyon oranı üzerindeki etkisi bölgesel düzeyde analiz edilmektedir. Düzey 2 bölgelerine ait göçmen işçi sayısı ile bölgesel enflasyon oranı arasındaki ilişki aşağıda 4.23 numaralı model ile araştırılmaktadır. Denklemden $\ln G$ değişkeni bölgesel göçmen işçi sayısını ifade ederken $BENF$ değişkeni bölgesel enflasyon oranını göstermektedir.

$$BENF_{it} = \theta_1 + \beta_{1i} \ln G_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.23)$$

4.23 nolu eşitlikte i ($i= 1, \dots, N$) düzey 2 bölgelerini, t ($t=1, \dots, T$) 2011-2019 zamanı aralığını göstermektedir. Denklemin panel regresyon ile tahmininden elde edilen bulgular Tablo 4. 25'te gösterilmektedir.

Tablo 4.25. Model 3: Göç Bölgesel Enflasyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
$\ln G$	0,3571018	0,1516674	2,35	0,019
_cons	8,341204	0,999545	8,35	0,000
Gözlem Sayısı : 234 $F_h(1, 232)$: 5,54 Prob : 0,0194 R^2 : 0,0233 Düzeltilmiş R^2 : 0,0191				

Tablo 4.25'teki sonuçlara göre Model 3'ün hesaplanan F istatistik değeri F tablo değerinden büyük çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle $F_h > F_{Tab}$ veya F istatistiğine ait olasılık değerinin 0,05 hata payından küçük olması koşullarının sağlandığı modelde H_0 hipotezi reddedilir. Bu nedenle modeldeki açıklayıcı değişkenlerin tümü birden bağımlı değişkeni açıklayabilmektedir.

Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri ise 0,0233 olarak bulunmuştur. Bu da bağımlı değişken olan *BENF* (Bölgesel Enflasyon Oranı) değişkenindeki değişimin %2,3'lük bir kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca *_cons* ve *lnG* değişkenlerinin katsayıları %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca hata teriminin normal dağılımını test etmek için yapılan Jarque-Bera (JB) test sonucuna göre Ki-Kare (X) hesaplanan değerinin tablo değerinden küçük olması $0,8189 < 5,991$ koşulunu sağladığından $X_h^2 < X_{tab}^2(2)$ hata terimlerinin normal dağıldığı H_1 hipotezi kabul edilir. Hata terimleri normal dağılım sergilemektedir.

Model 3 değişkenlerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel enflasyon oranı 8,3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen işgücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel enflasyon oranını yaklaşık olarak 0,36 oranında artırmaktadır.

4.5.2.4. Panel Regresyon Model 4: (Bölgesel Kişi Başına Gelir Düzeyi-Göç)

Panel veri analizi kısmında son olarak Düzey2 bölgelerine ait göçmen işçi sayısı ile bölgesel kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişki Model 4 ile araştırılmaktadır. Model 4'e ilişkin model aşağıda 4.24 numaralı denklem ile ifade edilmektedir. Denklemde *lnG* değişkeni bölgesel göçmen işçi sayısını gösterirken *KBG* değişkeni bölgesel kişi başına düşen gelir oranını ifade etmektedir.

$$KBG_{it} = \theta_1 + \beta_{1i} \ln G_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4.24)$$

4.24 nolu denklemde *i* (*i*= 1.....N) düzey2 bölgelerini, *t* (*t*=1.....T) 2011-2019 zamanı aralığını göstermektedir. Model 4'ün panel regresyon tahminine ilişkin analiz bulguları Tablo 4.26'da sunulmaktadır.

Tablo 4.26. Model 4: Göç-Kişi Başına Gelir Düzeyi Analiz Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık Değeri
lnG	5429,484	339,3036	16,00	0,000
_cons	-7932,364	2236,137	-3,55	0,000
Gözlem Sayısı : 234 $F_h(1, 232)$: 256,06 Prob : 0,0000 R^2 : 0,5246 Düzeltilmiş R^2 : 0,5226				

Tablo 4.26'daki sonuçlar incelendiğinde Model 4'ün hesaplanan F istatistik değerinin F tablo değerinden büyük olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle $F_h > F_{Tab}$ veya F istatistiğine ait olasılık değerinin 0,05 hata payından küçük olması koşullarının sağlandığı modelde H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu nedenle modeldeki açıklayıcı değişkenin bağımlı değişkeni açıklayabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 değeri ise 0,5246 olarak belirlenmiştir. Bu da bağımlı değişken olan *KBG* (Bölgesel Kişi Başına Düşen Gelir) değişkenindeki değişimin %52'lik bir kısmının bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Ayrıca *_cons* ve *lnG* değişkenlerinin katsayıları %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Diğer yandan hata teriminin normal dağılımını test etmek için yapılan Jarque-Bera (JB) test sonucuna göre Ki-Kare (X) hesaplanan değerinin tablo değerinden küçük olması $0,8189 < 5,991$ koşulunu sağladığından $X_h^2 < X_{tab}^2(2)$ hata terimlerinin normal dağıldığı H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle hata terimleri normal dağılım sergilemektedir.

Panel regresyon tahmin sonuçlarına göre Model 4 değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında Türkiye'de uluslararası göçmen iş gücü sayısındaki %1'lik artışın bölgesel kişi başına gelir düzeyini yaklaşık olarak 5429 TL artırdığı belirlenmiştir.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Tarihsel süreçte insanların daha iyi ve yeni bir yaşam arayışları ile doğrudan ilişkili olan göçün son yüzyılda sürekli arttığı ve göçmenlik olgusunun daha fazla tartışıldığı görülmektedir. Emek gücünün küresel hareketliliği ekonomik ve sosyal gelişme bağlamında uluslararası göçler ile sonuçlanmıştır. Küresel ölçekte kendi ülkesi dışında ikamet eden göçmen sayısı 1970 yılında 86 milyon iken 2020 yılında toplam 281 milyona yükseldiği görülmektedir. Bu bağlamda 1970-2000 yılları arasında uluslararası göçmen sayısı yaklaşık 195 milyon, 2000-2010 yılları arasında yaklaşık 48 milyon, 2010-2020 döneminde ise yaklaşık 60 milyon artış göstermiştir. Bu artışlar iş gücü göçleri ya da aile göçlerinden kaynaklanmaktadır.

Dünyanın çeşitli ülkelerinde ortaya çıkan insani krizler 2000-2020 sürecinde mülteci ve sığınmacı sayısını 17 milyon artırmıştır. Son 20 yılda hızlı bir artış trendi gösteren mülteci ve sığınmacı sayısı dünya çapında uluslararası göçmenlerin toplam sayısının %12'sine ulaşmıştır. Uluslararası göçmenlerin dünya nüfusuna oranı ise %4 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı verilerine göre dünya geneli uluslararası göçmenlerin %65'i (182 milyon) yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır. %31'i (86 milyon) ise orta gelirli ülkeler olmak üzere çoğunluğu yüksek orta gelirli ülkeleri tercih etmiştir. Buna ilaveten yaklaşık 12 milyon göçmen ise düşük gelirli ülkelerde ikamet etmektedir. Bu sayı toplam göçmenlerin %4'üne karşılık gelmektedir.

Son yirmi yılda yüksek gelirli ülkeler uluslararası göçmenlerin hedef ülkeleri arasında yer almıştır. 2000 ile 2020 yılını kapsayan zaman aralığında 107 milyon uluslararası göçmenin %75'i olan 80 milyon kişi yüksek gelirli ülkelere göç etmiştir. Belirtilen zaman periyodu içerisinde orta gelirli ülkelerde 22 milyon, düşük gelirli ülkelerde ise 5 milyon göçmen artışı olmuştur. Yüksek gelirli ülkelerde son 20 yıllık süreçte meydana gelen göçmen artışı iş gücü, aile birleşmeleri ve eğitim gibi nedenlerden kaynaklanmıştır. Düşük gelirli ülkelerde ise mülteci ve sığınmacı göçlerinde yaşanan artışlar ön plana çıkmıştır. Göçmenlerin yaşadıkları bölgeler baz alındığında, Avrupa 2020 yılında 87 milyon göçmen ile ilk sırada yer almıştır. Kuzey Amerika 59 milyon, Kuzey Afrika ve Batı Asya yaklaşık 50 milyon göçmene ev sahipliği yaparken diğer bölgelerin sayısı oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.

2020 verilerine göre uluslararası göçmenlerin üçte ikisi sadece 20 ülkede yaşamaktadır. Bu durum 2000 yılı ile kıyaslandığında göçmenlerin göç ettiği ülkelerin çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. ABD 51 milyon göçmen sayısı ile en fazla uluslararası göçmen alan ülke olmuş ve bu sayı uluslararası göçmenlerin %18'ine karşılık gelmiştir. İkinci sırada yer alan Almanya'da 16 milyon, Suudi Arabistan'da 13 milyon, Rusya'da 12 milyon, İngiltere ve Kuzey İrlanda'da 9 milyon uluslararası göçmenin yaşadığı tespit edilmiştir. Uluslararası göçmenlerin hedef ülke olarak yoğunlaştığı 20 ülke yüksek gelir ve yüksek orta gelir grubunda yer alan ülkelerdir.

2000 ile 2020 periyodunda 179 ülke arasında Almanya, İspanya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve ABD uluslararası göçmenler tarafından en fazla tercih edilen ülkeler olmuştur. Türkiye ise yaklaşık 4 milyon mülteciye ve sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca Türkiye'de çalışma izni verilen göçmen işçi sayılarında 2000'li yıllardan itibaren önemli artışlar yaşanmıştır. 2003 yılında göçmen işçi sayısı 855 iken bu sayı 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak 124 bin civarına ulaşmıştır. Özellikle sanayi ve turizmin ağırlıklı olduğu şehirlerde yoğunlaşma yaşanmaktadır. Tüm bu veriler ışığında Türkiye'de hızla yükselmekte olan uluslararası göçmen iş gücü sayısının ekonomik etkileri büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı çalışma izni verilen uluslararası göçmen iş gücü miktarındaki bu artışın Türkiye'de genel ve bölgesel düzeyde makroekonomik etkilerinin ortaya koyulmasıdır. Göç konusunda yapılan çalışmaların mülteci, sığınmacı ve net göç üzerine yoğunlaşması göçmenlerin ekonomik etkilerinin ihmal edilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın özellikle bölgesel düzeyde detaylı bir analiz içermesi ve göç alanında önemli politika önerileri sunması neticesinde literatüre büyük bir katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Çalışmanın ampirik analizinde özellikle uluslararası göçmen iş gücünün önemli bir miktarının kayıt dışı olması nedeniyle verilerdeki belirsizlik çalışmanın önemli bir kısıtını oluşturmaktadır. Buna karşın Türkiye'ye ilişkin uluslararası göçün ekonomik etkilerini somut olarak ortaya koymak açısından literatüre katkı sunmak ve bu boşluğu doldurmak adına ampirik analiz gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası iş gücü göçü ile işsizlik, enflasyon, ekonomik büyüme ve kişi başına gelir düzeyi arasındaki ilişkinin önemi bağlamında Türkiye'de uluslararası iş gücü göçü ile makro ekonomik değişkenler arasındaki ilişki ele alınarak bu ilişkinin varlığı bölgesel ve genel düzeyde araştırılmıştır. Çalışmada Türkiye'de çalışma izni verilen göçmen işçi

sayıları, enflasyon oranı, işsizlik oranı, ekonomik büyüme, çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranı ve kişi başına gelir düzeyi değişkenleri kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın ampirik analizi iki kısımdan oluşmaktadır. Çalışmanın ampirik analizinin birinci kısmında zaman serileri analizi, ikinci kısmında ise panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler ÇSGB ve TÜİK resmi sitelerinden elde edilmiştir. İlk uygulama olan zaman serileri analizinde 2008-2020 yılları arasında çalışma izni verilen göçmen işçi sayıları ile makro değişkenler arasındaki ilişki araştırılmıştır. Serilerin 2008 yılından itibaren analize dahil edilmesinin sebebi çalışma izni verilen göçmen işçi sayılarının 2008 yılından itibaren aylık olarak yayınlanmaya başlamasıdır. Buna ilaveten TÜİK'in GSYH verilerini yıllık ve 3 aylık olarak yayınlaması ve dolayısıyla aylık ekonomik büyüme oranlarının mevcut olmaması neticesinde aylık sanayi üretim endeksi ekonomik büyüme oranını temsilen ele alınmıştır. Ampirik analizin ikinci kısmında panel veri analizi kullanılmış ve çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı ile makro değişkenler arasındaki ilişki bölgesel düzeyde tahmin edilmiştir. 26 bölgeye ait verilerin olduğu panel veri analizi 2011-2019 yıllarını kapsamaktadır. Panel veri analizinin 2011-2019 yılları ile sınırlandırılmasının nedeni, bölgesel düzeyde verilerin oldukça sınırlı olmasından kaynaklanmıştır.

Zaman serisi analizinin kullanıldığı ampirik analizin ilk kısmında 4 farklı model yer almaktadır. İşsizlik oranı, enflasyon oranı, çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranı ve sanayi üretim endeksi bağımlı değişken olarak modellere dahil edilirken, çalışma izni verilen göçmen işçi sayıları bağımsız değişken olarak modellerde yer almıştır. ADF, PP ve KPSS birim kök testleri ile yapılan sınamalar sonucunda sabitli ve trendli modellerde göçmen işçi sayıları, sanayi üretim endeksi ve göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranı değişkenlerinin durağan oldukları tespit edilmiştir. İşsizlik ve enflasyon değişkenleri ise birim kök içerdiği için birinci farkları alınarak durağan hale getirilmiştir. Bu bağlamda işsizlik ve enflasyon oranının bağımlı değişken göçmen işçi sayısının bağımsız değişken olduğu ilk iki modelde ARDL sınır testi yaklaşımı ve Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Sanayi üretim endeksi ve çalışma izni verilen göçmen işçi sayısının toplam istihdama oranının bağımlı değişken, göçmen işçi sayılarının bağımsız değişken olduğu son iki modelde ise VAR analizi ve Granger Nedensellik analizi uygulanmıştır.

ARDL sınır testi yaklaşımı ile yapılan analiz sonucunda Türkiye’de 2008-2020 yılları arasında çalışma izni verilen göçmen iş gücü ile işsizlik oranı arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Göçmen iş gücü sayısında meydana gelen her 1 birimlik bir artış Türkiye’de işsizlik oranını 0,0015 oranında arttırmaktadır. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi için kurulan modelde otokorelasyon sorunu, değişen varyans sorunu ve serilerin normal dağılmama sorunu yapılan spetikasyon testleri sonucu tespit edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye geneli 2008-2020 yılları arasında işsizlik oranı ile çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı arasındaki ilişkinin tahmini için kurulan modelin anlamsız çıkması nedeniyle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılamamıştır. Bu kapsamda göçmen işçilerin Türkiye geneli işsizlik oranında artışa neden olması niteliksiz göçmen işçi sayısının artmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de 2008-2020 yıllarını kapsayan dönemde aylık veriler kullanılarak yapılan ARDL sınır testi analizi sonucunda enflasyon oranı ve göçmen iş gücü arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Ayrıca 2008-2020 yılları arasında enflasyon oranı ve çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı arasındaki ilişkinin tahmini için kurulan modelin anlamsız çıkması nedeniyle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılamamıştır. Elde edilen sonuç bağlamında Türkiye’de belirtilen zaman diliminde enflasyon oranındaki artışın göçmen işçi artışından ziyade farklı sebeplerden dolayı arttığı sonucuna varılmıştır.

VAR analizi ve Granger Nedensellik analizi sonucuna göre Türkiye’de 2008-2020 döneminde sanayi üretim endeksi uluslararası göçmen işçi sayısındaki artışın Granger nedenidir sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç kapsamında göçmen işçilerin sanayi üretim endeksine pozitif katkı sağladığı ve elde edilen sonucun temel hipotez ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın ampirik analizinin ikinci kısmında Türkiye’de uluslararası iş gücü göçlerinin bölgesel değişkenler ile ilişkisi analiz edilmektedir. Çalışmada yer alan değişkenler; illere göre çalışma izni verilen göçmen işçi sayısı, bölgesel enflasyon oranı, bölgesel işsizlik oranı, bölgesel kişi başı gelir ve bölgesel GSYH’den oluşmaktadır. 2011-2019 yıllarını kapsayan Panel Veri analizinde kullanılan seriler TÜİK ve T.C Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerinden derlenerek hazırlanmıştır. Verilerin analizi için Stata/MP 17.0 paket programı kullanılmıştır. Ayrıca

Stata paket programında analiz sonuçlarında hata meydana gelmemesi için Düzey2 bölgeleri kodlanarak analize dâhil edilmiştir.

Panel veri analizinin kullanıldığı ikinci uygulamada 4 farklı model yer almıştır. Bölgesel işsizlik oranı, bölgesel enflasyon oranı, bölgesel kişi başı gelir ve bölgesel GSYH bağımlı değişken olarak modellere dahil edilirken, bölgesel çalışma izni verilen göçmen işçi sayıları bağımsız değişken olarak modellerde yer almıştır.

Model 1'in değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel GSYH 14.94 Bin TL olmuştur. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen iş gücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel GSYH'yi yaklaşık olarak 0.39 Bin TL oranında arttırmıştır.

Model 2'nin değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel işsizlik oranı 6,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen işgücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel işsizlik oranını yaklaşık olarak 0,52 oranında arttırmıştır. Bölgesel anlamda özellikle bazı bölgelerin göçmen işçi sayısında daha hızlı artış yaşanması ve buna bağlı olarak aynı düzeyde istihdam sağlayacak üretim artışı sağlamanın mümkün olmaması bölgesel işsizlik oranında artışa neden olmuştur. Ayrıca göçmenlerin ağırlıklı olarak niteliksiz iş gücü olması işsizlikte artışı tetiklemiştir.

Model 3 değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel enflasyon oranı 8,3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen işgücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel enflasyon oranını yaklaşık olarak 0,36 oranında arttırmıştır. Bu kapsamda bölgesel göçmen işçi sayısındaki artış mal ve hizmetlere olan talebi arttırarak talep itişli enflasyona yol açmıştır. Ayrıca artan göçmen işçi sayısına bağlı olarak kamu hizmetleri kapasitesinin zorlanması maliyet artışlarına neden olmuştur.

Model 4 değişkelerine ait katsayılar incelendiğinde, 2011-2019 yılları arasında uluslararası göçmen işçi sayısı sıfır (0) iken, düzey 2 bölgelerinde bölgesel kişi başına düşen milli gelir oranı 7932 TL olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2011-2019 döneminde göçmen iş gücü sayısındaki %1'lik artış bölgesel kişi başına düşen gelir düzeyini yaklaşık olarak 5429 TL artırmıştır.

Zaman serisi analizinde Türkiye’de genel düzeyde göçmen işçi sayısında yaşanan artışlar işsizlik oranını ve sanayi üretim endeksini arttırırken, enflasyon oranında ve göçmen işçilerin toplam istihdama oranında herhangi bir etkiye neden olmamıştır. Göçmen işçilerin hedef ülkelerde ekonomik etkileri göçmenlerin eğitim durumu, mesleki yeterliliği, bilgi ve birikim düzeyi, hedef ülkenin iş gücü piyasası gibi faktörlere bağlıdır. Bu nedenle göçmen işçi artışı her ülkede farklı sonuçlara neden olmaktadır. Bu kapsamda Bonin (2005) Almanya’da göç ile işsizlik ve ücret düzeyi ilişkisi üzerine yaptığı regresyon analizi sonucunda; göçün ücret düzeyini düşürdüğü ancak işsizlik oranını etkilemediği sonucuna varmıştır. Feridun (2007) çalışmasında İsveç’te göçmen iş gücü ile işsizlik ve kişi başına düşen geliri incelemiş ve uluslararası göçmen işçilerin işsizliği etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Fromentin (2013) Fransa’da göçmen iş gücü ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve kısa dönemde göçün işsizlik üzerinde etkisinin olmadığı, uzun dönemde ise düşük bir oranda işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Sareya vd. (2015) Malezya’da göçmen iş gücünün işsizlik ve ücret düzeyine etkilerini analiz etmiş ve göçmen iş gücünün ücret düzeyini düşürdüğü ve işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Dolayısıyla farklı ülkeler üzerine yapılan uygulamalar bu çalışmada Türkiye’de genel düzeyde göçmen işçilerin etkilerinin analizi sonucu elde edilen bulguları destekleyecek niteliktedir.

Panel veri analizinde Türkiye’de göçmen işçilerin bölgesel açıdan farklı dağılım sergilemesi nedeniyle göçmen işçi artışının etkileri, genel düzeye göre daha net bir şekilde görülmektedir. Bu bağlamda sanayi ve turizm yönünden gelişmiş bölgelerde göçmen istihdamı daha fazla olmuş ve buna bağlı olarak ekonomik etkileri daha belirginleşmiştir. Göçmen işçilerin bölgesel düzeyde işsizlik ve enflasyon oranını arttırdığı ve bölgesel GSYH oranını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu bakımdan elde edilen sonucun temel hipotez ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak göçmen iş gücünün Türkiye ekonomisine etkileri genel ve bölgesel düzeyde olmak üzere iki uygulama yardımı ile açıklanmıştır. Türkiye geneli üzerine yapılan zaman serisi analizi neticesinde çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artış genel düzeyde işsizlik oranını oldukça düşük bir oranda arttırmıştır. Bu durum göçmen işçi sayısında yaşanan artışla birlikte niteliksiz göçmen işçi sayısının artmasından kaynaklanmıştır. Sanayi üretim endeksi ise çalışma izni verilen göçmen işçi sayısındaki artışa bağlı olarak pozitif yönde etkilenmiş ve göçmen iş gücü ile sanayi üretim endeksi

arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Sanayi üretim endeksindeki bu artış, göçmen iş gücü artışına bağlı olarak gerçekleşen iş gücü arz fazlasının ücretleri düşürmesinden kaynaklanmıştır. Ücretlerin düşmesi üretim sürecinde maliyetleri azaltmış ve firmaların üretim kapasitesini arttırmasına neden olmuştur. Elde edilen sonuçlar bağlamında göçmen iş gücünün Türkiye genelinde işsizlik oranını arttırırken aynı zamanda ekonomik büyümeyi de arttırması bir paradoks olarak görülse de bu durum İkili İş Gücü Piyasası Kuramı'nda açıklanmıştır. Uygulama sonuçları Türkiye'de iş gücü piyasa yapısının birincil piyasa ve ikincil piyasa olarak ayrıldığını göstermiş ve ikili iş gücü piyasası kuramı kapsamında kimsenin yapmak istemediği ikincil piyasa olarak adlandırılan işlerde göçmen işçilerin istihdam edilmesi üretim sürecine ve dolayısıyla sanayi üretim endeksine pozitif katkı sağlamıştır. Göçmen iş gücü hareketlerinin kendini yenilemesi, süreklilik arz eden bir yapıya sahip olması ve hedef ülkelere etkilerinin çeşitlilik arz etmesi göç konusunun daha detaylı incelenmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Türkiye'ye gelen göçmen iş gücünün bölgelere göre farklılık göstermesi, sanayi ve turizm şehirlerinde yoğunlaşması neticesinde bölgesel etkilerin analiz edilmesinin önemini daha da arttırmıştır. Bu nedenle göçmen iş gücünün Türkiye ekonomisine bölgesel etkileri ikinci uygulama olan Panel Veri Analizi yöntemi ile tahmin edilmiştir. Düzey2 bölgeleri kapsamında 26 bölgenin dahil edildiği ikinci uygulamada bölgesel düzeyde göçmen iş gücü artışı bölgesel GSYH oranını, bölgesel işsizlik oranını, bölgesel enflasyon oranını ve bölgesel kişi başına düzen gelir düzeyini arttırmıştır. Öncelikle genel düzeyde artan göçmen işçi sayısı işsizlik oranını düşük ölçüde arttırırken, bölgesel düzeyde yaşanan göçmen işçi artışı işsizlik oranını daha fazla arttırmıştır. Bölgesel düzeyde bazı bölgelerin daha hızlı işçi göçü alması ve buna bağlı olarak aynı düzeyde istihdam sağlayacak üretim artışının sağlanamaması, nitelsiz göçmen işçi sayısının artması, göçmen işçi artışından kaynaklı iş gücü piyasasında ücret düzeylerinin düşmesi gibi faktörler bölgesel düzeyde işsizlik oranını arttırmıştır. Benzer biçimde genel düzeyde artan sanayi üretim endeksi gibi bölgesel GSYH oranı da göçmen işçi sayısındaki artışa bağlı olarak artmıştır. Bölgesel düzeyde GSYH oranının genel düzeyde sanayi üretim endeksine göre daha fazla artması göçmen işçilerin çalışma koşullarının ağır olduğu ve yerel iş gücünün çalışmak istemediği işlerde istihdam edilmesinden, sanayi ve turizm şehirlerinde yoğunlaşmasından ve iş gücü arzının artışına bağlı olarak ortaya çıkan ucuz iş gücü istihdamından kaynaklanmıştır. Bölgesel düzeyde bazı bölgelerin

yoğun göç hareketlerine maruz kalmasına bağlı olarak mal ve hizmetlere olan talebin artması talep yönlü bir enflasyona neden olmuştur. Ayrıca artan göçmen işçi sayısına yönelik kamusal hizmetlerin ve harcamaların artması maliyet artışlarına neden olarak bölgesel enflasyon oranını arttırmıştır.

Göçmen işçi sayısının genel düzeyde işsizlik oranını arttırması ve bölgesel düzeyde işsizlik ve enflasyon oranlarını arttırması ve bölgesel GSYH oranını pozitif yönde etkilemesi bakımından Türkiye’de niteliksiz göçmen iş gücü sayısının azaltılması ve nitelikli göçmen işçilerin teşvik edilmesi büyük bir önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda göçmen işçilere yönelik düzenlemeler ve göç alanına yönelik istatistiki ve güncel verilerin detaylı bir şekilde elde edilmesi açısından aşağıdaki politika önerileri sunulabilir:

Türkiye’ye gelen uluslararası göç hareketlerinin büyük çoğunluğu 1934 yılında yürürlüğe giren ve 2006 yılında düzenlenen İskân Kanunu kapsamında Türk Cumhuriyetlerinden gerçekleşmektedir. 1934 tarihli İskân Kanunu 2006 yılında tekrar düzenlenmiş ancak yapılan düzenlemeler sınır düzeyde kalmıştır. Bu bağlamda göçmenlere vatandaşlık verilirken, Türk soyundan olmak ve kendini Türk kültürüne bağlı hissetmek şartlarının düzenlenmesi farklı ülkelerden nitelikli göçmen iş gücünün ülkeye gelmesini teşvik edecektir.

Niteliksiz göçmen işçilerin ülkeye girişi sınırlı düzeyde tutulmalı ve göçmen işçilere yasaklı mesleklerin güvenlik kurumları dışında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda nitelikli göçmen işçi sayısı artarak üretime ve ekonomik büyümeye katkı sağlamış olacaktır.

Türkiye’nin Avrupa birliği dışında iltica kabul etmeme çekincesi esnetilmeli ve bu bağlamda hedef ülke olarak güvenli bir ülke izlenimi vermelidir. Bu sayede çeşitli ülkelerden gelecek beyin göçleri ile beşerî sermaye ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyecektir.

Türkiye ILO’nun 97 sayılı İstihdam amaçlı Göç Sözleşmesini, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeyi ve 143 sayılı Göçmen İşçiler Sözleşmesini onaylamamıştır. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden biri olan “iyi yönetilen göç” ifadesi bağlamında göç yönetişimine ilişkin politikaların geliştirilmesi ve üye ülkelerle iş birliği yapılması göç stratejisinin belirlenmesinde önemli katkı sağlayabilir.

Çalışma iznine sahip olan göçmen işçilerin çalışma alanlarına yönelik kısıtlamalar azaltılmalı, eğitim düzeyi yüksek olan teknik ve mesleki alanda nitelikli göçmenlerin istihdam alanları arttırılmalıdır. Ayrıca kayıt dışı istihdamın engellenmesine yönelik politikalar uygulanmalıdır.

Göç ve yabancılara ilişkin doğru istatistiklerin elde edilebilmesi için ilgili kurumların geçmiş yıllara yönelik verileri toplaması ve mevcut istatistikleri güncelleyerek ülkede ikamet eden yabancının doğum, ölüm, evlilik, boşanma, çalışma koşulları, ülkeye geliş amaçları, ikamet ettikleri bölgeler gibi verilerin güncel tutulması gerekmektedir. Bu sayede göç alanında araştırmacıların uzun vadeli analiz, kapsamlı araştırma ve değerlendirme yapabilecekleri bir çalışma alanı ortaya çıkacaktır. TÜİK ve ÇSGB gibi kurumlarda oldukça sınırlı verilerin mevcut olması göç alanına yönelik çalışmaların kapsamlarının ve analiz periyotlarının kısıtlı olmasına neden olmaktadır.

Günümüz koşullarında Türkiye’de Göç İdaresi Genel Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı bünyesinde yer almaktadır. Göç alanına yönelik bir bakanlığın kurulması ve bu bakanlığın uluslararası göç örgütleri ile iş birliği içinde olması Türkiye’nin göç yönetiminde daha etkin politikalar üretmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca göç alanında yeterli ve kapsamlı istatistiklerin elde edilebilmesi için mevcut kurumlarda düzenlemelere ilaveten üniversitelerde göç enstitüleri kurulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*. (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 4. ed.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akalın, A. (2015). “Açık, Döner Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”. In *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. Der: Suna Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner* (pp. 89-106). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Aksoy, Z. (2012). “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Aktaş, M. (2015). “Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri”. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 197-219.
- Aktel, M., & Kaygısız, Ü. (2018). “Türkiye’de Göç Yönetimi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 579-604.
- Alpar, M. B. (2000). “Göçmen İşçilere İlişkin 97 Sayılı ve 143 Sayılı ILO Sözleşmeleri ile İlgili Çalışma Mevzuatı”. *Kamu-İş*, 6(1), 123-141.
- Altunç, Ö. F., Uçan, O. & Akyıldız, A. (2017). “Dış Göçlerin Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Enflasyon ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz (1985-2015)”. *Researcher: Social Science Studies*, 5(8), 197-212.
- Appleyard, R. T. (1991). *International Migration: Challenge For Nineties* (IOM Ed.). Geneva.
- Arango, J. (2000). *Explaining Migration: A Critical View*. UNESCO 2000. USA: Blackwell Publishers.
- Asar, A. (2004). *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*. Ankara: Emek Ofset.
- Aydemir, S., & Şahin, M. C. (2017). “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz”. *Journal of Islamic Research*,

28(3), 357-371. Retrieved from
http://isamveri.org/pdfdrg/D00064/2017_3/2017_3_AYDEMIRS.pdf

- Aydoğanoglu, E. (2007). “Uluslararası Emek Göçü, Yasadışı Göç ve Göçmen İstihdamı”. doi:<http://www.emekdunyasi.net/ed/arastirmalar/593-uluslararasi-emek-gocu-yasadisi-goc-ve-gocmen-istihdami-1>
- Aykaç, M., & Yertüm, U. (2017). “Avrupa Birliği Göç Politikalarının Gelişimi: Misafir İşçi Kabulünden Sığınmacı Akınına”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (70), 1-29.
- Babayiğit, Z. K. (2014). *İş gücü göçü Yönetimi: Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Göçmen İş Gücü Politikaları*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü.
- Behar, C., Işık, O., Güvenç, M., Erder, S. & Ercan, H. (1999). “Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri”. TÜSİAD Yayını, Yayın No: TÜSİAD-T/99-1-251, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.
- Baines, D. (1990). “Migrants in the International Division of Labour”. by Robin Cohen. *Wiley on Behalf of the Royal Institute of International Affairs*, 66(1), 161-162.
- Balibar, E., & Wallerstein, I. (1995). *İrk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler* (N. Ökten, Trans. 5 ed.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2019). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (I. A. Tuncay, Trans. 2 ed.). Ankara: Hece Yayınları.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler*. Ankara: İçişleri Genel Yayın No: 686.
- Battır, O. (2020). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç; Kuram, Algı ve Siyasa* (1 ed.): Nobel Bilimsel Eserler.
- Block, F. L. (1971). *International Economic Disorder. A Study of United States International Monetary Policy from World War II to the Present*: University Of California Press.
- Bonin, H. (2005). “Wage and Employment Effects of Immigration to Germany: Evidence from a Skill Group Approach”. *IZA Discussion Paper Series* No. 1875.

- Boubtane, E., Coulibaly, D. & Rault, C. (2013). “Immigration, Unemployment and GDP in the Host Country: Bootstrap Panel Granger Causality Analysis on OECD Countries”. *Economic Modelling*, (33), 261-269. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026499931300148X>.
- Borjas, G. J. (1989). “Economic Theory and International Migration”. *University Of California, Santa Barabara And National Bureau of Economic Research*, 23(3), 457-485. doi:<https://doi.org/10.1177%2F019791838902300304>
- Card, D. (1990). “The Impact Of The Mariel Boatlift On The Miami Labor Market”. *Industrial and Labor Relations Review*, 43(2), 245-257. https://www.jstor.org/stable/2523702?seq=1#metadata_info_tab_contents.
- Castles, S. (1984). “Here For Good: Western Europe’s New Ethnic Minorities”. *International Migration Review* 20(4), 761-778.
- Castles, S. (2003). “Towards a Sociology Forced Migration and Social Transformation”. *Sociology*, 77(1), 1-34. doi:http://meme.phpwebhosting.com/~migracion/modules/documentos/SC_Sociology_of_FM_2002.pdf
- Castles, S. (2008). Comparing The Experience of Five Major Emigration Countries. In S. Castles & R. D. Wise (Eds.), *Migration and Development: Perspectives From The South* (pp. 255-284). Switzerland: IOM.
- Castles, S., & Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (2 ed.). Hong Kong: The Guilford Press
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (B. U. Bal & İ. Akbulut, Trans. 2 ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., & Kosack, G. (1973). *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe* (Institute of Race Relations S.) London, New York: Oxford University Press.
- Ceritoğlu, E., Yüncüler, H. B. E., Torun H., Tümen S. (2017). “The Impact of Syrian Refugees on Natives Labour Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-

- Experimental Design”. *IZA Journal of Labour Policy* 6(5), 1-28. doi: 10.1186/s40173-017-0082-4
- Chamunorwa, W. & Mlambo, C. (2014). “The Unemployment Impact of Immigration in South Africa”. *Mediterranean Journal of Social Sciences MCSER Publishing, Rome-Italy*, 5(20), 2631-2640. doi: 10.5901/mjss.2014.v5n20p2631.
- Chletsos M. & Roupakias, S. (2012). “Immigration, Unemployment and Growth: Empirical Evidence From Greece”. *Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper* No.39927. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/39927/1/MPRA_paper_39927.pdf
- Civan, O. E., & Gökarp, A. (2011). “Göçmen İşçi Kavramı ve Göçmen İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği”. *Çalışma ve Toplum*(1), 233-264.
- Cizreli, B. (2015). “Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Batının Göç Haritası”. *Sosyoloji Divanı*, 3(2), 21-39.
- Cohen, R. (1991). “East-West and European Migration in a Global Context”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 18(1), 9-26.
- Cross, G. S. (1983). *Immigrant Workers in Industrial France: The Making of a New Laboring Glass*. Philadelphia: Temple University Press.
- Çağlar, T. (2018). “Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve”. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/491820>
- Çavuşoğlu, H. (2006). “Uluslararası Göç: Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenler”. *Folklor/Edebiyat*, 12(48), 83-104. doi:<https://www.folklorededebiyat.org/Anasayfa.aspx>
- Çayan, O. (2018). *Uluslararası İşgücü Göçü ve İşsizlik Üzerine Etkisi: 2009-2015 Yılları Arası Türkiye İncelemesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Deliduman, M. Ö. (2018). Nitelikli İş Gücü Göçü Nedir? *Haber Bülteni/ TMMOB EMO Ankara Şubesi*(4), 18-19. doi: https://www.emo.org.tr/ekler/cb50d473c4aa858_ek.pdf?dergi=1172

- Demirgil, B. & Birol, Y. E. (2020). “Yenilenebilir Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye İçin Bir Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 68-83.
- Demirkol, B. (2018). “Yabancıların Türkiye’de Çalışması ve Uluslararası İşgücü Kanunu”. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (2018/1) 421-482. <https://ssrn.com/abstract=3233133>
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye’ye Yansıması (Sığınmacılar, Mülteciler ve Yasadışı Göçmenler)*. İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Deniz, T. (2014). “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 175-204. doi:<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/200514>
- Develi, E. S. (2017). “21. YY’ da Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1343-1353.
- Doğan, V. (2006). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (6 ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Doğan, V. (2018). *Türk Yabancılar Hukuku* (3 ed.). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dustmann, C., Fabbri, F. & Preston, I. (2005). “The Impact Of Immigration On The British Labour Market”. *The Economic Journal*, 115(507), 324-341. <https://academic.oup.com/ej/articleabstract/115/507/F324/5085679?redirectedFrom=fulltext>
- Engin, C. & Konuk, T. (2020). “Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Göçün İşsizlik Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 103-123.
- Engle, R. F. & Granger, C. W. J. (1987). “Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing”. *Econometrica*, The Econometric Society 55(2), 251-276. <http://www.jstor.org/stable/1913236>
- Erbaş, H. (1999). “Metodoloji Tartışmaları Işığında Göç ve Etnisite”. *DTFC Sosyolojisi Dergisi*(2), 17-39.

- Erdoğdu, S. (2014). *Göçmen İşçilerin Sendikal Hakları*. Paper presented at the V. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu.
- Erken, B. (2016). “Uluslararası İş Gücü Kanunu Çerçevesinde Türkiye’de Yabancıların Çalışması”. *TİSK Akademi Dergisi*, 11 (22), 381-405).
- Es, M., & Ateş, H. (2004). “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Sosyal Siyaset Konferansları*(48), 205-248.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar* (A. Z. Gündoğan, Trans.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Feridun, M. (2005). “Investigating the Economic Impact of Immigration on the Host Country: the Case of Norway”. *Prague Economic Papers*, 4, 350-362. doi: 10.18267/j.pep.270
- Feridun, M. (2007). “Immigration, Income and Unemployment: An Application of The Bounds Testing Approach to Cointegration”. *The Journal of Developing Areas*, 41(1), 37-49. doi: <https://doi.org/10.1353/jda.2008.0014>
- Frois, G. A. (1965). “Beşeri Sermaye ve Milletlerarası Göçler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 20(1). doi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3164/43996#article_cite
- Fromentin, V. (2007). “The Relationship Between Immigration and Unemployment: The Case of France”. *Economic Analysis and Policy*, 43(1), 51-66.
- Gençler, A. (2002). “Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği”. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 17(3), 28-46.
- Gezgin, M. F. (2000). “İşgücü Göçü Teorileri”. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Konferanslar Dergisi*, 0(23), 31-50.
- Ghatak, S. & Moore, T. (2007). *Migration and EU Labour Market: Granger Causality Tests on a Panel VAR*. Discussion Paper, Faculty of Arts and Social Sciences, Kingston University, Kingston upon Thames, Surrey, UK. <https://eprints.kingston.ac.uk/id/eprint/6699/1/Ghatak-S-6699.pdf>

- Goldner, S. C. & Paserman, M. D. (2004). “The Dynamic Impact of Migration On Natives Labor Market Outcomes: Evidence From Israel”. *European Economic Review*, 55(8), 1027-1045. <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2011.05.002>
- Gomez, M. G. & Giraldez M. S. O. (2011). “The Casuality Between Economic Growth and Immigration in Germany and Switzerland”. *The Economic and Social Review*, 42(3), 271-287. https://www.esr.ie/ESR_papers/vol42_3/02_Gonzalez%20article.pdf
- Gökinci, B. (2020). *ILO ve ILO Normları Açısından Göçmen İşçilerin Ayrımcılığa Karşı Korunması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Göksu, T. (2000). *İşçilikten Vatandaşlığa: Almanya'daki Türkler*. Ankara: Özen Yayıncılık.
- Görgün, M. (2018). Ekonomi Temelli Göç Yaklaşımları Perspektifinde Göçmenlerin Karar Alma Süreçleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(23), 1152-1162.
- Görgün, M. (2019). *Uluslararası Göç*. İstanbul: Beta Basım Yayım dağıtım A.Ş.
- Granger, C. W. J. & Newbold, P. (1973). “Some Comments on the Evaluation of Economic Forecasts”, *Applied Economics*, 5(1), 35-47. <http://dx.doi.org/10.1080/000368473000000003>
- Gross, D. M. (1999). *Three Million Foreigners, Three Million Unemployed? Immigration and the French Labor Market*. Working Paper, International Monetary Fund.
- Grossman, J. B. (1982). “The Substitutability of Natives and Immigrants in Production”. *The Review of Economics and Statistics*, 64(4), 596-603. https://www.jstor.org/stable/1923944?seq=7#metadata_info_tab_contents
- Güllüpınar, F. (2012). “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gujarati, D. N. & Porter, D. C. (2012). *Temel Ekonometri 5. Basımdan Çeviri*. (Gülay Günlük Şenesen, Ümit Şenesen).

- Günay, E., Atılğan, D., & Serin, E. (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Göç Yönetimi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 37-60. doi:<http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/33603/372918>
- Gündoğmuş, & Bayır, M. (2021). *The Effect of International Migration on Unemployment: An Empirical Analysis on the European Countries*. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4).
- Gürsel, S., Levent H., Taştı, E., Yörükoğlu, A., Erçevik, A. S. & Tercan, P. (2002). “Türkiye’de İş Gücü Piyasası ve İşsizlik”. *TÜSİAD Yayını, Yayın No: TÜSİAD-T/2002-12-354, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.*
- Haas, H. D. (2008). “Migration and Development. A Theoretical Perspective”. *International Migration Institute Working(Paper 9)*.
- Harris, N. (1995). *The New Untouchables: Immigration and New World Worker*. Londra: I. B. Tauris.
- Helton, A. C. (1990). “G. Borjas, Friends or Strangers: The Impact of Immigrations on the U.S. Economy. J. Simon, The Economic Consequences of Immigration”. *Fordham Intdernational Law Journal*, 14(4). doi:<https://core.ac.uk/download/pdf/144226345.pdf>
- Hugo, G. (1995). “International Labor Migration and the Family: Some Observations from Indonesia”. *Asian and Pacific Migration Journal*, 4(2), 273-301.
- İçduygu, A. (2003). *Irregular Migration in Turkey*. Geneva: IOM.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de Kaçak Göç* (1 ed.). İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- İçduygu, A. (2006). “Türkiye Avrupa Birliği Bağlamında Göç Tartışmaları”. *TÜSİAD Yayını, Yayın No: TÜSİAD-T/2006-12-427, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.*
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). “Türkiye’de Düzensiz Göç”. *IOM*. doi: <http://madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf>
- İçduygu, A. & Yüksek, D. (2012). “Rethinking Transit Migration in Turkey: Reality and Re-presentation in the Creation of a Migratory Phenomenon”. *Population, Space and Place*, 18, 441-456.

- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999). *Bilanço '98, 75. Yılda Köylerden Şehirlere, Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- International Labour Migration [ILO]. (1949). *CO97 - Migration for Employment Convention (Revised), 1949 (No. 97)*.
https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::p12100_instrument_id:312242
- ILO. (1975). C143 - Migrant Workers (Supplementary Provisions) Convention, 1975 (No. 143).
 doi:https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C143
- ILO. (2010). *International labour migration: A rights-based approach - Executive Summary*. Geneva.
- ILO. (2018). ILO Global Estimates on International Migrant Workers-Results and Methodology. doi:https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_652001.pdf
- International Organization for Migration [IOM] (2003). "Defining Migration Priorities in an Interdependent World,"), Migration Policy Issues. No.1, March 2003.
https://publications.iom.int/system/files/pdf/mpi_series_no_1_en.pdf
- IOM. (2021). *World Migration Report 2022*. IOM, Geneva.
- IOM. (2013). *Göç Terimler Sözlüğü: Uluslararası Göç Örgütü*.
- IOM. (2020). Göç ve Göçmenler: Bölgesel Boyutlar ve Gelişmeler. In *World Migration Report 2020 (Turkish)*.
- İşığışok, Ö. (2005). "Küresel Gerçeklerle Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(50), 435-453.
 doi:<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9141>

- Jakubowicz, A. (1985). “Racism, Multiculturalism and the Immigration Debate in Australia: A Bibliographic Essay”. *The Institute of Race Relations*, 10(3), 1-15. doi:http://www.multiculturalaustralia.edu.au/doc/jakubowicz_7.pdf
- Jayet, H., Ukrayinchuk, N. & Arcangelis, G. De. (2010). “The Location of Immigrants in Italy: Disentangling Networks and Local Effects”. *Annals of Economics and Statistics Number 97/98, Migrant and Development*, 329-350. doi:(https://www.jstor.org/stable/41219121?seq=1#metadata_info_tab_contents)
- Kalaycı, C. & Civelek G. (2021). “Uluslararası İş Gücü Göçünün Emek Piyasasına Etkileri”. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(2), 313-326.
- Kapu, H. (2012). *TRA2' de Göç Olgusu: Sebep ve Sonuçlar Bağlamında Analitik Bir Araştırma*. Kars: Serhat Kalkınma Ajansı.
- Kara, M. A. (2014.) *Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Emek Göçü ve Göçmen İstihdamı: İnşaat Sektörü Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri. Neoliberalizm Koşullarında Kentleşme* (1 ed.): Dipnot Yayınları.
- Keleş, R. (1996). *Kentleşme Politikaları* (4 ed.). Ankara: İmge Yayınevi.
- King, R. (2002). “Towards a New Map of European Migration”. *International Journal of Population Geography*, 8(2), 89-106. doi:<https://doi.org/10.1002/ijpg.246>
- King, R. (2012). *Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer* (E. Righard Ed.). Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM).
- Kirişçi, K. (1996). Refugees of Turkish Origin: “Coerced Immigrants” to Turkey since 1945. *International Migration*, 34(3), 385-412. doi:<https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.1996.tb00534.x>
- Kirişçi, K. (2002). “Justice and Home Affairs Issues in Turkish-EU Relations: Assessing Turkish Asylum and Immigration Policy and Practice”. *Türkiye Ekonomi ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)*, 1-29.

- Kirişçi, K. (2007a). “Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration”. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97. doi: <https://doi.org/10.1080/13629390601136871>
- Koçak, Y., & Terzi, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3). doi:<https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/03/7.pdf>
- Kónya, L. (2000). “Bivariate Causality Between Immigration and Long-Term Unemployment in Australia, 1981-1998”. *Victoria University of Technology Working Paper*, No 18/00, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=290043
- Kurekova, L. (2011). “Theories of Migration: Conceptual Review and Emprical Testing In The Contex of The EU East-West Flows”. Paper presented at the Interdisciplinary Conference On Migration. *Economic Change, Social Change*.
- Kurtuluş, B. (1999). *Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Beyin Göçü* (1 ed.): Alfa Yayınları.
- Kutlu, E. (1992). *Uluslararası İşgücü Hareketi Teorisi Çerçevesinde Türkiye’den AT.’ye İşgücü Göçünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Latif, E. (2015). “The Relationship Between Immigration and Unemployment: Panel Data Evidence From Canada”. *Elsevier. Economic Modelling* 50(215) 162-167. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264999315001601>
- Lee, E. S. (1966). “A Theory of Migration”. *Demography*, 3(1), 47-57. doi: <https://www.jstor.org/preview-page/10.2307/2060063?seq=1>
- Lewis, G. J. (1982). *Human Migration A Geographical Perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Lordoğlu, K. (2007). “Türkiye’deki Çalışma Hayatının Bir Parçası Olarak Yabancı Çalışanlar”. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2007/3, 11-31.

- Marr, W. L. & Siklos, P. L. (1994). "The Link Between Immigration and Unemployment in Canada". *Journal of Policy Modeling*, 16, 1-26.
- Marr, W. L. & Siklos, P. L. (1995). "Immigration and Unemployment: A Canadian Macroeconomic Perspective," in D.J. DeVoretz (Ed.), *Diminishing Returns: The Economics of Canada's Recent Immigration Policy*, (pp. 293-330). Vancouver, The C.D. Howe Institute, Toronto and the Laurier Institution.
- Martin, P. (1991). *The Unfinished Story: Turkish Labour Migration to Western Europe: With Special Reference to the Federal Republic of Germany*. Geneva: ILO.
- Martin, P., & Zürcher, G. (2008). "Managing Migration: The Global Challenge". *Population Reference Bureau*, 63(1), 1-20. doi:<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.461.587&rep=rep1&type=pdf>
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). "Theories of International Migration: A Review and Appraisal". *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. doi:<http://www.jstor.org/stable/2938462>
- Morley, B. (2006). "Causality Between Economic Growth and Immigration: An ARDL Bounds Testing Approach". *Economic Letters*, 90(1), 72-76. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2005.07.008>
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye: Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Nakhoul, T. E. (2014). *Uluslararası İş Gücü Göçü ve Türkiye*. (Uzmanlık Tezi). Ankara: ?????.
- Narayan, P. K. (2005). "The Saving and Investment Nexus for China: Evidence From Cointegration Tests". *Applied Economics*, 37(17), 1979-1990. <http://dx.doi.org/10.1080/00036840500278103>
- Narayan, P. K. & Smyth, R. (2006). "Savings Behaviour in Fiji: An Empirical Assessment Using the ARDL Approach to Cointegration". *International Journal of Social Economics*, 33(7), 468-480. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03068290610673243/full/html?fullSc=1>

- Nurdoğan, A. K. & Şahin, M. (2019). “Türkiye’ye Yönelen Uluslararası Göç İşsizliğin bir Nedeni mi?”, *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2201-2223. doi: 10.26466/opus.569989
- Ogunleye, B. (2016). *Uluslararası İşgücü Göçü, İşsizlik ve ekonomik Büyüme: OECD Ülkeleri Üzerine Panel Veri Çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The Office of the High Commissioner for Human Rights [OHCHR] (1990). International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families doi:https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cmw.pdf
- Oral, B., & Çetinkaya, F. (2017). “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları”. *Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 3(1), 1-8.
- Öberg, S. (1995). “Theories on International Migration An Overview”. *International Institute for Applied Systems Analysis*, Avusturya.
- Özbey, K. (2018). *Sınır Kapitalizmi Gürcistan’dan Türkiye’ye Güneşli İşgücü Göçü*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özcan, E. D. E. (2017). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215. doi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/299577
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme* (1 ed.). Bursa: Ekim Kitabevi.
- Özyakışır, D. (2013). *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Parnwell, M. (1993). *Population Movements and the Third World*. USA: Routledge Introductions to Development.
- Peköz, M. (2012). *Peköz, M. (2012). Küresel Kapitalizm ve Göçmenlik*. İstanbul: Karakoyun Yayınları.
- Petersen, W. (1958). “A General Typology Of Migration”. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266. doi:https://www.jstor.org/stable/2089239?seq=1

- Phillips, P. C. B. & Perron, P. (1988). “Testing for a Unit Root Time Series Regression”. *Oxford University Press, Biometrika Trust*, 75(2), 335-346. <https://www.jstor.org/stable/2336182?seq=1>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ravenstein, E. G. (1889). “The Laws of Migration”. *Journal of the Statistical Society of London*, 50(2), 241-305. doi:<http://www.jstor.org/stable/2979333>
- Robinson, R. (2005). *Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporate Regime. Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution To Canada's Leadership Role And Influence In A Globalized World*. Ottawa: The North-South Institute.
- Ruhs, M. (2013). *The Price of Rights: Regulating International Labor Migration*. Princeton University Press.
- Sareya, B., Mansur, K. & Mahmud, R. (2015). “Immigration and Employment Rate: A Case Study in Oil Palm Sabah Plantation Sector”. *Malaysian Journal of Business and Economics*, 2(1), 49-61.
- Sayın, Y., Usanmaz, A., & Aslangiri, F. (2016). “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Sert, D. Ş. (2018). “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”. In S. G. I. Öner & N. A. Ş. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar* (4 ed., ss. 29-49). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Geliştirilmiş 17. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları No: 24.
- Shan, J. (1999). “Immigration and Unemployment: New Evidence from Australia and New Zealand”. *International Review of Applied Economics*, 13(2), 253-260. doi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/026921799101698>

- Shin, Y. & Schmidt, P. (1992). The KPSS Stationary Test As a Unit Root Test. *Economic Letters*, 38(4), 387-392.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/016517659290023R>
- Sinha, V. N. P., & Ataulloh, M. D. (1987). *Migration- An Interdisciplinary Approach* (1 ed.). Delhi: Seema Publications.
- Sirkeci, İ., & Cohen, J. H. (2015). “Hareketlilik, Göç, Güvensizlik”. *İdeal Kent, Kent Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 8-21.
- Sirkeci, İ., & Yaylacı, F. G. (2019). “Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler”. In *Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar* (pp. 15-39). Londra: Transnational Press London.
- Stalker, P. (1994). *The Work Of Strangers: A Survey of International Labour Migration*. Geneva: ILO.
- Stouffer, S. A. (1940). “Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance”. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
doi:https://www.jstor.org/stable/2084520?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Sword, K. (1993). “Refugees or Migrant Workers? European Volunteer Workers in Britan 1946-1951”. *Journal of Refugee Studies*, 6(3),
doi:<https://doi.org/10.1093/jrs/6.3.296>
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016). “Göç Sürecinde Kadın”. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 197-212. doi:10.18026/cbusos.36200
- Şemşit, S. (2018). “Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bir Bakış”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1), 269-289.
doi:<https://dergipark.org.tr/tr/pub/yonveek/issue/36799/407308>
- Şener, B. (2017). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 6(1), 01-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gbd/issue/29741/319977>
- Şimşek, D. & İçduygu A. (2017). “Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik”. *Toplum ve Bilim*, (140), 6-10.

- T. C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Türk Vatandaşlarına Hasredilen Meslekler, Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen ve Yabancıların Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek ve Görevler. <https://www.csgeb.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/>
- Tarı, R. (2006). *Ekonometri*. İstanbul: Avcı Ofset, 4. Baskı.
- Tarı, R. & Bozkurt, H. (2006). “‘Türkiye’de İstikrarsız Büyümenin VAR Modelleri ile Analizi (1991.1-2004.3)’”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, 4, 1-16.
- Taşçı, F. (2009). “‘Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç’”. *Kamu-İş*, 10(4), 177-204. doi:https://www.academia.edu/32723082/Bir_Sosyal_Politika_Sorunu_Olarak_G%C3%B6%C3%A7_pdf
- Türkcan, B. (2017). “‘Suriye Krizi Sonrası Göçün Türkiye’de Bölge Ekonomilerine Etkileri’”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(26), 769-795. doi: 10.14520/adyusbd.336497
- Memurin Kanunu (Resmi Ceride ile Neşir ve İlanı: 31/III/1926-Sayı: 336, (1926).
- Temiz, H. E. (2004). “‘Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Göç Hareketleri; Yoksulluk ve İşgücü Piyasaları’”. *Tühis İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 18(5), 35-60.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü* (1 ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 129, Göç Çalışmaları 5.
- Toksöz, G., Erdoğan, S., & Kaşka, S. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasalarındaki Durumları*: IOM.
- Topçuoğlu, R. A. (2018). “‘Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği’”. In S. G. I. Öner & N. A. Ş. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç. Kavramlar, Tartışmalar* (4 ed., pp. 501-518). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuzcu, A., & Bademli, K. (2014). “‘Göçün Psikososyal Boyutu’”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 6(1), 55-66. doi:10.5455/cap.20130719123555
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2002). *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

- Ulutaş, Ç. Ü., & Kumaş, H. (2014). “Uluslararası Emek Göçü: Göç Kavramı, Türleri, Nedenleri ve Sonuçları”. In P. A. Kaya (Ed.), *Uluslararası Sosyal Politika: Teorisi, Uluslararası Çalışma Normları ve Güncel Gelişmeler* (1 ed.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- United Nations [UN]. (2017). *International Migration Report 2017: Highlights* New York: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf
- United Nations, Population Division (2020). International Migration Stock.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division [UN DESA]. (2020). International Migration 2020 Highlights (ST/ESA/SER.A/452).
- UN DESA (2009). Trends In International Migrant Stock: The 2008 Revision. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/mig-stock.pdf>
- UN DESA (2019a). International Migrant Stock 2019. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>
- UN DESA (2019b). *International Migrant Stock 2019 Documentation*. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/docs/MigrationStockDocumentation_2019.pdf
- UN DESA (2020). International Migration Stock 2020.
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR] (2010). *Convention and Protocol Relating To the Status of Refugees*. Geneva: UNHCR Communications and Public Information Service.
- Unat, N. A. (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Withers, G. & Pope, D. (1985). “Immigration and Unemployment”. *The Economic Record*. 61, 554-564. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.1985.tb02010.x>.

- World Economic Forum (WEF) (2017). *Migration and Its Impact on Cities*. WEF, Geneva
https://www3.weforum.org/docs/Migration_Impact_Cities_report_2017_low.pdf
- Wray, H. (2006). "The Aliens Act 1905 and the Immigration Dilemma". *Journal of Law and Society*, 33(2), 302-323. doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2006.00359.x>
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, (2003), T. C. Resmî Gazete, 25214, 29 Ağustos 2003.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi* (1 ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırımoglu, H. (2005). "Uluslararası Emek Göçü 'Almanya'ya Türk Emek Göçü' ". *Kamu-İş*, 8(1). doi:<https://www.tuhis.org.tr/pdf/817.pdf>
- Yıldız, İ. (2018). *Türkiye'ye Uluslararası Göçler ve Türkiye'nin Göç Politikası: Kırmızı Çatı* Yayınevi.
- 2007 Sayılı Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun, (1932), T. C. Resmî Gazete, 2126, 16 Haziran 1932.
- 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu (1981), T. C. Resmî Gazete, 17506, 6 Kasım 1981.
- 3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu (1985), T. C. Resmî Gazete, 18785, 15 Haziran 1985.
- 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (2003), T. C. Resmî Gazete, 25040, 6 Mart 2003.
- 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (2013), T. C. Resmî Gazete, 28615, 11 Nisan 2013.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Uğur ERDEM
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Eğitimi	
Yüksek Lisans Eğitimi	
Bildiği Dil	
İletişim	
e-mail	
Tarih	